ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 48. Årgang . Nummer 1 . 1974

Munksgaards Forlag . København 1974

ØKONOMI OG POLITIK

48. årgang nr. 1 1974

Indhold

Wilhelm Christmas-Møller: Da myten om »Den Røde Krag« blev til (II) 3

Eigil Holm Jepsen: Indkomstforskelle mellem landbrug og andre erhverv 23

Christian S. Nissen: Styring af universiteterne – og af tankerne 41

Svend Tychsen m. fl.: Uddannelsesløn og uddannelsesskat 46

Den danske økonomiske situation 73

Politisk kronik 81

Kvartalsskrift
udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi
Munksgaards Forlag . København 1974

FORFATTERNE

Wilhelm Christmas-Møller, forskningsstipendiat, cand. mag., Københavns Universitet.

Eigil Holm Jepsen, cand. polit.

Christian S. Nissen, universitetsadjunkt ved København Universitet, cand. phil.

Svend Tychsen, kandidatstipendiat ved Københavns Universitet, cand. polit.

Jane Andersen, stud. polit.

Jens Lunde, undervisningsassistent ved Københavns Universitet, cand. polit.

Hans K. Nielsen, sekretær i Budgetdepartementet, cand. polit.

Palle Rasmussen, planlægningskonsulent hos Hoff og Overgaard, cand. polit.

Lone Østergaard, sekretær i Danmarks Statistik, cand. polit.

Den økonomiske oversigt udarbejdes af fuldmægtig, cand. polit. Svend Lundgren, Privatbanken. Den politiske kronik udarbejdes af cand. polit. C. Lind.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 65 kr. incl. moms. Enkelte hæfter 18 kr. incl. moms. Ansvarshavende redaktør: Kontorchef, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN, tlf. (01) 13 11 11. Selskabets formand: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN. Redaktionsudvalg: Afdelingsleder, cand. polit. BODIL NYBOE ANDERSEN, professor H. P. CLAUSEN, lektor, cand. mag. KNUD LARSEN, professor MOGENS PEDERSEN og lektor, cand. mag. CHRISTIAN THUNE. Redaktion: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Rosenborggade 15, 1130 København K. Ekspedition og abonnement: Munksgaards Forlag A/S, Nørre Søgade 35, 1370 København K, tlf. (01) 12 70 30. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen den 28. juni 1974.

Da myten om »Den Røde Krag« blev til (II)*

Wilhelm Christmas-Møller

IV. Kommunalvalget og udviklingen på venstrefløjen

Mens VK-samarbejdets skibbrud havde været let at konstatere, var det ulig vanskeligere at sige, hvilke følger det trekantede forlig iøvrigt ville få. Baunsgaard, der befandt sig i den position, hvorfra dette spørgsmål bedst lod sig vurdere, havde under folketingsdebatten udtalt, at han ikke følte trang til at drage for vidtgående politiske slutninger [1].

Statsministeren derimod var åbenbart mindre usikker. Han udtrykte sin glæde over, at det var lykkedes at få folkestyret til at fungere, og han så forliget som indledning til en periode, hvor samarbejde i højere grad end hidtil ville præge det politiske liv [2].

I det hele taget syntes indflydelsesrige kredse i socialdemokratiet at mene, at der var grund til tilfredshed og fortrøstning med hensyn til fremtiden. Aktuelt veg ikke tilbage fra at sammenligne »Nybrogadeforliget« med Kanslergadeforliget. »Den regering, der i foråret mødte blank afvisning fra VK-partierne og som måtte klare sig fra sag til sag, har nu solidt flertal bag den finanspolitik, som hele tiden har været dens mål . . .« hed det i lederen [3].

I et interview gav den socialdemokratiske gruppeformand, Carl Petersen, situationen alt hvad den kunne trække – og lidt til. Carl Petersen talte om samarbejdet mellem arbejder og bonde. Dette ville nok forme sig på en anden måde end i trediverne, men resultatet ville dog blive det samme. Efter forliget kunne man ikke mere være skeptisk med hensyn til den dybere mening med VR-samtalerne. Venstre ønskede indflydelse på de kommende tyve års udvikling, og det kunne de kun opnå sammen med socialdemokratiet. I venstre var man godt klar over, at man gavnede langt den største del af sine vælgere ved at samarbejde med socialdemokratiet. »Hverken venstre eller socialdemokratiet kan klare fremtiden ved at diskutere socialisme contra liberalisme. Den politik som venstre derfor kommer til at føre vil stort set blive

* Første del blev bragt i sidste nummer af tidsskriftet.

1. Folketingstidende 117. årgang.
2. ibid.
3. Aktuelt 22/1–66.

den samme som vor. Og derfor begyndte Hartlings omstillingsproces forsigttigt og klogt med forhandlinger med Det radikale Venstre, formentlig med det mål at ende hos os« [4].

I dag kan vi jo nok se, at Carl Petersen ikke ligefrem var synsk.

Måske er forklaringen den, at Carl Petersen lige efter de langvarige, men veloverståede forhandlinger har haft svært ved at skjule sin triumf. Han har nok mest af alt set sig selv som regeringens livredder. Thi ganske vist lever mindretalsregeringer hele tiden på andres nåde, men de er ikke truet på livet hver dag. Som regel er der langt mellem de helt skarpe hjørner. Og Carl Petersen har nok ment, at nu da et sådant var heldigt rundet bl. a. takket være hans indsats var regeringen sikret arbejdsro i et betragteligt stykke tid.

Der har måske også ligget en god portion ønsketænkning i den vision, han her rullede op. Det regeringen og socialdemokratiet for tiden mest af alt havde brug for var arbejdsro. Siden foråret 1965 havde det måttet forhandle sig frem fra sag til sag med nogle uberegnelige forligspartnere på højre side, mens partiet ustandseligt blev angrebet af et nydannet arbejderparti på venstre. Den slags tærer på et stort socialdemokratis kræfter. Da det kneb med at finde et flertal til afgifterne, havde Aksel Larsen budt sig til [5]. Og da det viste sig, at regeringen alligevel fik forlig med de borgerlige, havde han hånet socialdemokratiet for at sælge ud af dets principper for at undgå valg [6]. Under disse forhold kunne det ikke undgås, at der opstod uro i socialdemokratiet.

Hvad ville derfor være mere bekvemt end en lang fredelig periode, hvor arbejder og bonde lige som i de gode gamle dage snakkede sig til rette om tingene. Tyve år? – ja, hvorfor ikke? For en socialdemokratisk gruppeformand ville det være skønt at kunne give en god dag i disse »ørkesløse« debatter om socialisme, hvor partiet på een gang skulle sandsynliggøre sine gode socialistiske hensigter og samtidig dokumentere, at disse desværre ikke lod sig føre ud i livet for nærværende. Hvis blot arbejder og bonde fandt hinanden var man også ude over problemet med de radikale, der var skrumpet betænkeligt ind. Næh, et ordentligt stort parti, som der kunne tæres på i mange år, uden at flertallet af den grund kom i fare – det vidste man, hvad var.

Det var imidlertid netop ikke ro socialdemokratiet fik. Den 8. marts var der kommunalvalg. SF var valgets ubestridte sejrherre, og socialdemokratiet dets store taber. Ikke mindst i København og andre større byer var det gået skidt.

Det var socialdemokratiets opfattelse, at dette valg ikke havde og ikke burde få landspolitiske konsekvenser, samt at det dårlige udfald skyldtes svigtende oplysning om boligforligets fordele. Aktuelt udtrykte det på den måde, at socialdemokratiets valg i de forskellige kommuner »synes at bekræfte den opfattelse, at man i hovedstaden og de store byer var stærkt op-

4. Aktuelt 23/1–66.
5. Berlingske Tidende 14/12–65.
6. Berlingske Tidende 22/1–66.

taget af boligløsningen, uden at dens positive sider endnu helt er gået op for vælgerne« [7].

SF-bladet mente noget helt andet. I en analyse af valget understregede bladet, at gallup siden 1964 havde vist tilbagegang for socialdemokratiet og at partiet var ude i en tillidskrise. Boligforliget havde kun forstærket en allerede igangværende nedgangslinie; at ville forklare udfaldet på anden måde kaldtes for »nederlagets sutteklud«. Det var den højreorienterede linje med Krag doktrinen, der var nederlagets årsag [8].

I første omgang var derfor spørgsmålet, hvordan forholdet mellem de to arbejderpartier ville udvikle sig i kommunalbestyrelserne, og her syntes samarbejdet hurtigt at komme ind i et roligt leje. Ved udgangen af marts sad der flere socialdemokratiske borgmestre valgt også på SF's stemmer. Flere steder havde de to partier sluttet valgforbund, når udvalgspladser skulle besættes, og på Københavns Rådhus indgik de forlig om det nye budget til stor fortrydelse for de borgerlige. Det nye budget repræsenterede et beskedent ryk til venstre. Udskrivningsprocenten blev sat op, og det samme skete med grundskyldspromillen. På den måde var det muligt at forhøje det til anlægsvirksomhed afsatte beløb med 5,5 mill. kr. Aktuelt skrev bagefter triumferende, at alle mindretalsforslag »af kaliberen salg af kommunens beboelsesejendomme« blev stemt ned [9]. SF's ordfører Erik Sigsgaard udtalte, at for socialdemokratiet havde der kun været to muligheder: Enten gå helt til højre og samarbejde med de konservative eller også samarbejde med SF. Det ville være højst unaturligt og uforstandigt ikke at bruge flertallet [10]. Også på Frederiksberg samarbejdede de to partier. Formanden for Danmarks Lejerforbund, Hans Halvorsen, der var socialdemokratisk medlem af kommunalbestyrelsen udtalte, at et samarbejde med SF var soleklart [11]. Og som følge af valgforbund lykkedes det at sikre valget af to socialdemokratiske rådmænd [12].

Nu er selv Rådhuset i København jo ganske vist ikke noget Christiansborg, og magistratsstyre er noget helt andet end parlamentarisme. Alligevel er det ejendommeligt så ringe interesse der har været for at undersøge forholdet mellem socialdemokratiet og SF ude i kommunerne, når man tænker på, hvor mange små sten der ellers er blevet vendt i bestræbelserne på at analysere de to partiers forhold efter samarbejdets sammenbrud på landsplan i december 1967. Som eksempel kan man tage »Arbejderflertallet«, der blev skrevet af en kreds af VS'ere, der forholder sig meget kritisk til både socialdemokratiet og Aksel Larsen-fløjen i SF; enkelte steder i denne bog har man ført analysen

7. Aktuelt 10/3-66.
8. SF-bladet 10/3-66.
9. Aktuelt 25/3-66.
10. ibid.
11. SF-bladet 23/3-66.
12. Aktuelt 22/3-66.

tilbage til dannelsen af 2. internationale i 1889, men forholdene på Københavns Rådhus og i andre kommuner efter valget i marts 1966 er praktisk talt ikke omtalt [13].

Også de to partiers indbyrdes forhold på arbejdspladserne og i de faglige organisationer trænger til undersøgelse. Her har de sikkert haft sværere ved at finde hinanden end i kommunerne. Her var ingen fælles modstander at gøre front imod – ja, der var naturligvis arbejdsgiverne, men set med socialdemokratiske øjne var det forhold jo sådan set bragt i faste rammer een gang for alle. For de socialdemokratiske fagforeningsledere må SF have forekommet en langt mere alvorlig trussel end arbejdsgiverne. Både indbyrdes konflikter de to partier imellem og fælles aktioner måtte nemlig i sidste ende føre til, at man gik på strandhugst hos hinanden. Når disse forhold, som vi iøvrigt ikke ved ret meget om, er berørt her, er grunden, at påvirkninger herfra utvivlsomt har haft indflydelse på udviklingen af forholdet mellem de to partier på landsplan både før og efter valget i november 1966. Hvordan vil man ellers forklare, at den på ingen måde venstreorienterede Hans Rasmussen i løbet af foråret og sommeren 1966 begynder at stille krav til regeringen om en stejlere kurs overfor de borgerlige partier?

På landsplan ville det nemlig ikke rigtigt lykkes for SF at indfange socialdemokratiet trods energisk bejlen. Allerede d. 9. marts havde Jens Otto Krag udtalt, at valget ikke ville få landspolitiske følger [14]. Og denne opfattelse fastholdt han standhaftigt gennem alle politiske tilskikkelser frem til novembervalgets resultat forelå.

For SF gjaldt det imidlertid om at få socialdemokratiet overbevist om, at en tilnærmelse mellem de to partier var den eneste reelle udvej for socialdemokratiet af dets dilemma. Aksel Larsen havde straks efter kommunevalget peget på, at hvis linjen herfra holdt, ville der være udsigt til et arbejderflertal i folketinget efter næste valg [15]. Og den 19. marts spurgte Gert Petersen i SF-bladets leder: »Baner kommunalvalget vej for samarbejde mellem socialdemokratiet og SF på det parlamentariske plan? Spørgsmålet er aktuelt, fordi skattereformen venter forude« [16].

– Og det var nemlig sagen. I forligskomplekset fra januar var indbygget, hvad der viste sig at være en tidsindstillet bombe: De fire gamle partier var enedes om en såkaldt »køreplan« for skattereformforhandlingerne. Her havde man bl. a. bestemt, at partierne senest 10. maj skulle have indgivet deres indstillinger til indførelse af en merværdiafgift eller anden almindelig vareafgift. Det så ikke ud til at skulle blive noget problem for regeringen at få de borgerlige partier med til en eller anden form for vareafgift. Men forslaget om

13. Harry Mortensen (red.): Arbejderflertallet, Kbhv. 1969 p 9.
14. Aktuelt 9/3–66.
15. SF-bladet 10/3–66.
16. SF-bladet 19/3–66.

indførelse af en merværdiafgift var kædet sammen med kravet om en egentlig skattereform, og her havde regeringen efterhånden bundet sig til indførelse af kildeskat.

Regeringens dilemma bestod i, at SF forholdt sig mildest talt reserveret til tanken om merværdiafgift, men ivrede for indførelse af kildeskat og afskaffelse af skattefradragsreglen. De borgerlige partiers stilling var den stik omvendte. De støttede gerne vareafgiften, men ville hverken høre tale om kildeskat eller skattefradragsreglens afskaffelse.

Endnu var de forskellige partiers endelige stilling, som nævnt ikke afklaret, men Gert Petersen i hvert fald syntes at have forudset, at en situation var under opsejling, hvor socialdemokratiet måtte tage stilling til om det i et politisk betydningsfuldt spørgsmål ville samarbejde med partierne til højre eller til venstre. Problemet var ikke i første række at skaffe et flertal, men det langt mere delikate spørgsmål, hvor dette flertal skulle hentes – og sammenkædet hermed: Hvilken del af partiets politik skulle prisgives, og hvilken skulle man stå fast på.

Som tiden gik viste det sig, at socialdemokratiet havde åbenlyse vanskeligheder med at finde sine egne ben i denne sag. Første gang det blev helt klart var under tredje behandling af finanslovsforslaget [16 a].

Det var Aksel Larsen, der bragte skattesagen frem ved at sige, at den dag regeringen kunne mande sig op til selv at sige, at den ville have skattefradragsreglen afskaffet ville den bane vej for et flertal for en sådan reform. »Jeg synes at finansministeren – om hvem jeg tillader mig at mene ... at han virkelig har de samme skattepolitiske synspunkter som vi ... skulle holde op med at sige at vore synspunkter er fornuftige, men alligevel når man højtideligt skal tale skattereform så kun taler om skattereform via moms og lettelse af indkomstbeskatningen.« Det var Aksel Larsens interesse at påvise, at finansministeren var enig med SF i skattepolitisk henseende. Venstres ordfører Henry Christensen koncentrerede sig derimod om at påvise, at socialdekokratiet var dybt splittet i dette spørgsmål, og han fremprovokerede en ordveksling, der ubarmhjertigt afslørede dette.

Henry Christensen: »Men det sidste par uger har vi oplevet skiftende standpunkter fra regeringens og socialdemokratiets side næsten hver anden dag. Den ene dag fortæller finansministeren, at nu er kildeskatten noget vigtigt og antyder, at man kunne måske også samarbejde med socialistisk folkeparti derom. Den næste dag siger hr. Carl Petersen, formand for den socialdemokratiske gruppe, at kildeskat jo når alt kommer til alt kun er et spørgsmål om opkrævningsmetode, han kan ikke forestille sig, at det skulle blive et afgørende punkt, og det er ikke noget ultimativt fra socialdemokratiets side. Næste dag ser vi, at socialdemokratiets næstformand, Hans Rasmussen, erklæ-

16 a. Den i det følgende gengivne debat findes i Folketingstidende 117. årgang.

rer, at kildeskatten må socialdemokratiet stå fast på, men man kan naturligvis ikke nøjes med det snævre grundlag, der ligger i SF og liberalt centrum, og derfor må konsekvensen efter hans opfattelse blive et valg i oktober måned. Så oplever man, at økonomiministeren rejser til Roskilde ... hvor han erklærer, at efter hans mening må socialdemokratiet stå fast på kildeskatten ... og kan den ikke gennemføres må resultatet blive at der skal holdes valg.« (Dernæst tog statsministeren ordet).

Jens Otto Krag:« ... men det vi nu skal gøre må naturligvis være at få gang i forhandlingerne i skattereformudvalget ...«

Henry Christensen: »Statsministeren svarede lidt kryptisk, men skal jeg opfatte svaret som klart kan jeg kun opfatte det i den retning, at statsministeren sluttede sig til hr. Carl Petersens standpunkt ... det er nyttigt for både Hans Rasmussen og økonomiministeren at få besked derom.«

(Herefter tog finansminister Henry Grünbaum ordet for at forklare, hvad det egentlig var han havde sagt på et møde i Rødby om skattereform og forholdet til SF. Det blev det hele ikke mere klart af).

Henry Christensen: »Jeg skal ikke give mig til at fortolke socialdemokratiets politik. Det ... aktuelle i situationen er, at der er så mange socialdemokrater, ledende socialdemokratiske politikkere, der er i færd med at fortolke, hvad der skal være socialdemokratiets politik, og at disse fortolkninger er i klar modstrid med hinanden.«

Jens Otto Krag:« ... det er vel rigtigt, at der i ethvert parti, ethvert frit parti, kan opstå forskelligt syn på tingene.« Det kunne statsministeren selvfølgelig have megen ret i, men uenigheden var alligevel bemærkelsesværdig, fordi der var tale om divergenser helt ind i regeringens egne rækker, og fordi den angik et spørgsmål, hvis afgørelse kunne få betydelig indflydelse ikke blot på socialdemokratiets fremtidige parlamentariske vilkår, men på hele dets politiske linje: Skulle socialdemokratiet fortsætte som et rent pragmatisk parti, eller skulle det nu, hvor muligheden syntes at være der, realisere nogle af dets mere radikale økonomisk-politiske programpunkter? I socialdemokratiet havde man altid prioriteret det at sidde inde med regeringsmagten meget højt, hidtil havde partiet måttet samarbejde med eet eller flere ikke-socialistiske partier for at kunne realisere denne målsætning. Nu syntes imidlertid muligheden at være til stede for at forsøge noget nyt og uenigheden om, hvordan partiet skulle forholde sig i den situation kunne konstateres helt ind i regeringens egne rækker.

Det er på denne baggrund man skal se den kampagne, som SF lagde ud med i foråret 1966. Så godt det lod sig gøre både lokkede og truede partiet socialdemokratiet til at gøre front mod de borgerlige. SF-bladet, der startede som ugeavis, var nu begyndt at komme to gange ugentlig, og i denne periode er dette blad ikke blot morsom politisk læsning, det er også en langt mere righoldig kilde til belysning af forholdene på den politiske venstrefløj end Aktuelt.

Der har næppe været det lille utilfredse bøvs i socialdemokratiet, som ikke er blevet registreret og kommenteret i SF-bladets spalter. For socialdemokratiet må det navnlig have været urovækkende at se, hvordan SF-bladet dyrkede arbejdspladserne, der traditionelt havde været nærmest et socialdemokratisk monopol.

F. eks. berettede bladet udførligt om en udtalelse vedtaget på et repræsentantskabsmøde i arbejdernes fællesorganisation i Vejle. I udtalelsen kritiseredes regeringens politik og især de seneste forlig som man mente ikke var til gavn for arbejderklassen. Udtalelsen sluttede med krav om indførelse af kildeskat og afskaffelse af fradragsreglen. SF-bladet understregede, at udtalelsen var enstemmig til trods for, at fællesorganisationen var helt domineret af socialdemokrater [17].

I april afholdt SF en faglig landskonference, hvor arbejdspladsernes problemer blev drøftet. Konferencen gav anledning til flere lange artikler i bladet, hvor det nære forhold mellem partiet og arbejderne blev understreget. Og i 1. maj-nummeret kunne bladet bringe tre sider støtteannoncer med solidariske hilsener fra arbejdspladser og faglige sammenslutninger. En af disse havde form af en slagsang, hvis sidste vers lød:

»Snart dages det brødre«, vi lærte som børn,
det dagedes, – idag er der grøde.
Gør op med det gamle, vi har end en tørn,
de sidste skanser magter vi at bryde.
Vi er dog de mange, hvor de er de få.
vi ejer en fremtid, hvor ingen er små.

Måske kneb det sine steder lidt med verseføddерne, men fodslaget var tilsyneladende i orden i denne tid, og hele SF's arbejde syntes at blive båret af en entusiasme, som andre partier kunne have været tjent med at have magen til.

Et af de mere fantastiske indslag i SF's kombinerede trusselskampagne og charmeoffensiv overfor socialdemokratiet var Aksel Larsen mester for.

Påskesøndag havde han udlagt dagens tekst i radioen. I det følgende nummer optrykte SF-bladet, der ellers ikke bragte meget kirkeligt stof, Aksel Larsens »Påskeprædiken«. Uden som man synes at give selv Kristelig Lytterforenings formand anledning til indsigelse, lykkedes det prædikanten at udlægge denne tekst »om nederlaget, der bar sejren i sig« så ingen kunne være i tvivl. Efter en undertiden meget personlig tolkning af lidelseshistorien strejfede Aksel Larsen lige netop Nordahl Griegs »Nederlaget«, de parisiske kommunarder og socialismens situation idag. »Derfor er det påskeevangeliets skønne og evige sandhed, – at legemet kan de dræbe, men ikke sjælen. Ideen vil leve,

17. SF-bladet 16/3–66.

trods nok så mange smertefulde nederlag for den bevægelse, der er dens materielle magt« [18]. – Socialdemokratiet burde sandelig ikke fortvivle midt i dets nuværende krise, thi håb om nyt liv ventede forude.

De skønne ord var imidlertid nærmest spildt. Thi som Peter havde fornægtet Herren tre gange før andet hanegal, fremturede også Jens Otto Krag med, hvad SF-bladet kaldte hans »standardudtalelse«. I formen var det en henvisning til socialdemokratiets kongresbeslutning og i indholdet en afvisning af noget nærmere samarbejde med SF [19].

Og dog – helt spildt var SF's anstrengelser nok ikke.

Under disse forhold viste det sig nemlig, at socialdemokratiet havde en venstrefløj, – og den rørte på sig. Allerede under forligsforhandlingerne i januar havde man kunnet spore stigende utilfredshed indenfor partiet med den ensidigt højrevendte kompromispolitik. Den dag afgiftsforliget blev indgået kunne Information berette, at 30 repræsentanter for partiets venstrefløj skulle mødes på Roskilde Højskole, og at der blandt deltagerne var både forhenværende og nuværende ministre foruden flere fagforeningsformænd [20].

Mødet var en forløber for dannelsen af Socialdemokratisk Samfund (SDS). Den stiftende generalforsamling fandt sted i anden halvdel af marts. Baggrunden for dannelsen af SDS havde Frit Forums formand, Mogens Camre, redegjort for i Aktuelt [21]. Camre begyndte med at fastslå, at socialdemokratiet aldrig havde haft flertal, og hvad partiet havde kunnet gennemføre måtte ske i samarbejde med andre. »Men selvom samarbejde er nødvendigt for omgående at få indflydelse på de konkrete afgørelser og for at få eller beholde regeringsmagten og selvom det kan være ønskeligt ved vigtige, langsigtede afgørelser at opnå bred enighed – også med højrepartierne – er der dog mange situationer, hvor prisen for en sådan bred enighed er for høj. En sådan situation foreligger efter min opfattelse i øjeblikket ... Initiativtagerne til SDS har på denne baggrund fundet, at tiden er inde til at søge en mere konsekvent socialdemokratisk politik fremlagt ...«. Det var altså forligspolitikken med de borgerlige SDS var utilfreds med. I perioder kunne en sådan linje måske være god nok, men i øjeblikket var prisen for høj, hvilket bl. a. formentlig kommunalvalget havde vidnet om. Om organisationens formål iøvrigt hed det, at SDS ville udbrede kendskabet til socialdemokratiets program og det var derudover hensigten at optage drøftelser af en række aktuelle politiske problemer med henblik på at fremlægge konkrete forslag.

Iflg. Information havde der været 6–700 deltagere til det stiftende møde, og allerede i starten havde ca. 250 meldt sig ind. I de følgende måneder steg medlemstallet til ca. 500; ved et møde i Folkets Hus i begyndelsen af maj,

18. SF-bladet 16/4–66.
19. SF-bladet 26/3–66.
20. Information 21/1 og 24/1–66.
21. Aktuelt 18/3–66.

hvor SDS fremlagde en selvstændigt udarbejdet skatteskitse byggende på kildeskat og uden skattefradragsregel deltog ca. 200 medlemmer [22].

SDS tilkendegav fra begyndelsen, at den ikke ville være en fraktion, der modarbejdede partiet. Uden at det iøvrigt er blevet udtrykt på den måde, har ledelsen snarere tænkt sig, at SDS skulle være partiets socialistiske samvittighed. En folkebevægelse blev SDS aldrig og har næppe heller gjort noget for at blive det. Kredsen var eksklusiv og havde et uafhjælpeligt intellektuelt præg, som end ikke ændredes, da Per Hækkerup meldte sig ind.

Selvom partiledelsen i starten holdt gode miner til slet spil, blev SDS aldrig rigtigt populært i socialdemokratiets top. Efterhånden talte organisationen ganske vist tre ministre blandt sine medlemmer, men disses motiver for indmeldelse turde være nok så forskellige [23].

I begyndelsen af juni kom det til åben konflikt mellem SDS på den ene side og parti og fagbevægelse på den anden. Offentligheden blev bekendt med sagen, da Hans Rasmussen overfor Information erklærede, at han ville rette henvendelse til Aktuelts redaktion om at standse enhver omtale af SDS, i modsat fald ville LO stoppe al økonomisk støtte til bladet [24]. I et påfølgende fællesmøde mellem SDS, socialdemokratiets og LO's forretningsudvalg drøftedes situationen. SDS syntes her at være faldet til patten. Efter den tid hørte offentligheden i hvert fald meget lidt til SDS og dets stiftere.

Som nogen helt ubetydelig affære har socialdemokratiets ledelse i hvert fald ikke vurderet denne sag, thi alle kredsformænd ud over landet modtog en skrivelse, hvori der blev redegjort for konflikten, og hvori der formentlig også er blevet vejledt med hensyn til, hvad der skulle menes om den ting [25]. Det er ikke muligt at gøre op, hvilken rolle SDS egentlig kom til at spille for socialdemokratiets politiske linje. Hele oplægget tyder på, at initiativtagerne har forestillet sig, at det ville være muligt at skabe en debat omkring partiets politik og tvinge denne mod venstre. Som det nu gik forblev det i hovedsagen ved hensigten. Kun een gang var der tilløb til noget mere.

Som omtalt udarbejdede og fremlagde SDS en skatteskitse, der tydeligt sigtede mod forlig med SF. Regeringen og socialdemokratiet som helhed gik aldrig ind i en seriøs drøftelse af dette forslag, men efter skatteforhandlingernes sammenbrud i maj kom der på foranledning af SDS et møde i stand i finansministeriet mellem SDS's bestyrelse og statsminister, finansminister, økonomiminister og arbejdsminister. Mødets formål var at diskutere skattepolitik. Dette møde må trods alt høre blandt de mere usædvanlige forestillinger i vort parlamentariske liv. På den ene side af bordet sad en forhenværende stats- og finansminister (Viggo Kampmann), overfor sad finansministeren der hørte

22. Information 4/5 og 10/5-66.
23. De tre ministre var Ivar Nørgaard, Bodil Koch og Per Hækkerup.
24. Information 6/6-66.
25. Information 11/6 og 13/6-66.

til partiets venstrefløj, samt Ivar Nørgaard, der foruden at være økonomiminister også var et prominent medlem af SDS. Ovenfor denne socialdemokratiske venstrefløj har Krag og Dinesen skullet argumentere for det skrøbelige sammenhold i partiet. Hvad der kom ud af mødet, ved vi ikke. Men få dage efter var det, at Hans Rasmussen havde fået nok og truede med at lukke pengekassen for Aktuelt. – Også ytringsfriheden koster penge, og hvorfor i al verden skulle man holde liv i en avis, hvis det ikke var for at kunne lukke munden på den i påkommende tilfælde.

Selvom SDS således ikke blev aflivet i egentlig forstand, blev der alligevel gjort kort proces. Den socialdemokratiske regeringsskude var ude i en farlig sejlads, og under de omstændigheder kunne man ikke have flere til at navigere. Mandstugten sejrede, og SDS blev blot en episode, hvis opkomst og hendøen skal ses som et symptom på, mere end årsagen til, krisen i socialdemokratiet.

Endelig er SDS's skæbne nok også et vidnesbyrd om, at intellektuelles indflydelse i politik som regel er stærkt overdrevet. Deres arbejdsform og deres betoning af det idépolitiske kan måske undertiden fremtvinge en debat, men når den er døet hen, fortsætter det politiske spil så forholdsvis uanfægtet.

V. Skatteforhandlingernes sammenbrud og Krags overraskelsesvalg

Som tidligere omtalt havde statsministeren under finanslovsdebatten udtalt, at man nu måtte se at komme i gang med skatteforhandlingerne i henhold til den vedtagne køreplan. Det samme gentog han i Aktuelts mandagsdebat i midten af april [1]. Og til SF-bladet sagde Carl Petersen, der var formand for momsudvalget, at fire partier helst skulle blive enige om en skattereform ved at bøje sig mod hinanden [2]. Heraf kan man kun udlede, at regeringspartiet stadig sigtede mod et bredt forlig. Måske håbede socialdemokratiet endnu, at køreplanen kunne overholdes, hvilket ville indebære, at vareafgiften skulle vedtages før 1. juni til ikrafttræden pr. 1. oktober.

Regeringen kunne imidlertid ikke rigtigt komme nogen vegne med de partier, som den havde lagt op til forlig med. Sådan fremstillede i hvert fald Aktuelt sagen, da det i slutningen af april beklagende skrev, at der ikke var sket noget i momsudvalget siden kommunevalget. Iøvrigt får man en idé om hvor tungt arbejdende dette udvalg efterhånden må være blevet, idet bladet oplyste, at der nu var mere end 500 bilag som grundlag for forhandlingerne [3].

I første halvdel af maj tilspidsedes situationen. Regeringen syntes ganske

1. Aktuelt 18/4.
2. SF-bladet 26/3.
3. Aktuelt 24/4.

vist ikke at skulle få store problemer med at finde tilslutning til merværdiafgiften, men en egentlig skattereform kunne det blive svært at få halet hjem, idet de borgerlige partier forholdt sig afvisende til idéen om kildeskat

Det detaljerede forløb forud for sammenbrudet i forhandlingerne, lader sig ikke overskue. Kun kan man konstatere, at der i denne tid fandt en hel række politiske udspil og manøvrer sted, hvis indbyrdes sammenhæng ikke altid er klart gennemskuelig. Nogle hovedlinjer lader sig dog fastslå.

Kommunevalgets indflydelse på de indre forhold i regering og regeringsparti er omtalt. Nævnt er også, at SF efter marts forstærkede sine bestræbelser på at komme til en forståelse med socialdemokratiet. Med i billedet hører dog i høj grad også de borgerlige partiers taktik i denne tid. Venstre og konservative har om denne periodes begivenheder søgt at skabe det indtryk, at socialdemokratiet efter marts indledte en såkaldt venstredrejning. Myten om den socialistiske Krag som modstykke til de moderate forgængere Stauning, Hedtoft og H. C. Hansen begyndte at tage form i denne tid [4]. De borgerlige partiers interesse i at skabe en sådan mytologi behøver næppe nærmere forklaring. Spørgsmålet er imidlertid hvor meget den har på sig.

Som vist havde socialdemokratiet i foråret 1966 fået en artikuleret venstrefløj, der krævede tilnærmelse til SF. Men holder man sig til partiets politik således som denne blev formuleret af statsministeren og forhandlet af folketingsgruppens formand, kan der ikke herske tvivl om, at det var forlig med de borgerlige socialdemokratiet sigtede imod. Henry Christensen havde ganske vist på overbevisende måde påvist, at socialdemokratiet var splittet i skattepolitikken, men der er ikke meget, der taler for, at det lykkedes for venstrefløjen at påvirke partiets officielle skattepolitiske standpunkter. Kildeskatten havde socialdemokratiet ganske vist efterhånden lagt sig temmelig fast på, og dette system ville de borgerlige som nævnt ikke vide af; men som Carl Petersen havde understreget var der jo her først og fremmest tale om en opkrævningsmetode, og i det socialdemokratiske kildeskatteforslag var skattefradragsretten stadig omhyggeligt bevaret – utvivlsomt som en imødekommenhed overfor venstre og konservative.

Hvordan forhandlingerne har formet sig i udvalget, er vi afskåret fra at få indblik i. Når man er henvist til at bygge sine vurderinger på de standpunkter og erklæringer, der er kommet offentligt frem, ser det nærmest ud til, at skatteforhandlingerne bristede, fordi de borgerlige partier gav regeringen tommelskruer på. Allerede under finanslovsdebatten havde de borgerlige partier med forskellig styrke stillet sig afvisende overfor regeringens skattetanker. Og i april gav venstre skruen en drejning ekstra, da partiet krævede ejendomsbeskatningen inddraget i forhandlingerne, – et krav som kort efter fik støtte af

4. Den 8. maj 1966 skrev Tage Mortensen f. eks. i Berlingske Tidende at Socialdemokratiets dilemma var om det skulle være folkeparti à la Hedtoft og H. C. Hansen, eller socialistisk à la Viggo Kampmann.

de konservative. Dette forhindrede dog ikke Henry Christenden i at lægge ansvaret for et eventuelt brud overpå regeringen. I Aktuelts mandagsdebat skrev han, at socialdemokratiet efterhånden havde nærmet sig så meget til SF, at grundlaget for forhandlinger med de partier, som havde fastlagt køreplanen svinder ind [5].

Helt uoverskuelig blev situationen imidlertid, da strømmen af taler, erklæringer og resolutioner nærmest postede ud fra det radikale landsmøde i begyndelsen af maj. Hilmar Baunsgaard beklagede, at venstre ved at inddrage ejendomsbeskatningen havde vanskeliggjort forhandlingerne, og han hævdede at venstre vidste, at disse forhandlinger ville blive sprængt, såfremt kravet blev fastholdt. Stor betydning for den parlamentariske situation fik formentlig en erklæring fremsat af Karl Skytte: »En såkaldt liberal regering med deltagelse af det konservative folkeparti kan hverken regne med radikal deltagelse eller støtte. Jeg håber dette er sagt tilstrækkeligt klart.« Skytte udtalte ganske vist også, at VR-samtalerne ville fortsætte, men at det var for tidligt at udtale sig om deres eventuelle betydning for den fremtidige politiske udvikling [6]. Også det radikale parti mærkede uro og tendens til fløj-dannelse. På landsmødets andendag rejstes krav om, at partiet indledte skatteforhandlinger med socialdemokratiet og SF og der vedtoges opfordringer til regeringen om anerkendelse af DDR. Iflg. Berlingske Tidende var der her tale om tilkendegivelser, der blev gennemtrumfet af, hvad bladet kaldte partiets venstrefløj [7].

I begyndelsen af maj havde der været næsten daglige udvalgsforhandlinger, hvorunder regeringens situation syntes at blive gradvist vanskeligere. Aksel Larsen gjorde det klart, at SF var rede til at acceptere merværdiafgiften, såfremt den blev kædet sammen med indførelse af kildeskat og skattefradragsreglens bortfald. Samtidig forelagde SDS den tidligere omtalte skatteskitse, der i hovedsagen gik ud på det samme. Imens prøvede Carl Petersen at få forhandlingerne mellem partierne til at glide ved at foreslå dem henlagt til et mindre udvalg bestående af de politiske ordførere, men dette blev afvist af venstre og konservative. Oven i dette kom så venstres af de konservatives støttede krav om at inddrage ejendomsskatterne i drøftelserne. Herom udtalte Krag, at det ville vanskeliggøre forhandlingerne, men adspurgt af radioen føjede han til, at han ikke følte sig fristet til at søge flertal for kildeskatten, hvor han kunne få det [8].

Skatteforhandlingernes endelige sammenbrud sørgede venstre og konservative for. På venstres initiativ havde de to partiers ledere et par dage efter det radikale landsmøde haft en drøftelse, og her enedes de om at fremsætte krav til regeringen om, at skattefradragsreglen ikke måtte afskaffes, kildeskat

5. Aktuelt 25/4.
6. Berlingske Tidende 7/5 og 8/5.
7. Berlingske Tidendes leder 8/5.
8. Det flertal, der tænktes på bestod af SF og Liberalt Centrum.

ikke indføres før 1. april 1969, samt forskellige andre betingelser for at fortsætte forhandlingerne [9]. Disse krav, der hurtigt fik betegnelsen »håndfæstning« blev fremsat under et udvalgsmøde d. 12. maj. I socialdemokratiets partihistorie »Kamp og fornyelse« kalder K. B. Andersen håndfæstningen »et af de mest fantastiske dokumenter i nyere dansk politik« [10]. Det turde måske være en overdrivelse. Men kravene var en klar tilkendegivelse af, at venstre og konservative enten ønskede forhandlingernes sammenbrud, eller at de som pris for en skattereform ville tvinge regeringen helt i knæ ved at kræve dens totale kapitulation i skattepolitikken. Og da socialdemokratiet på et gruppemøde vedtog at afvise de to borgerlige partiers betingelser, tog disse heraf anledning til at tale om en påstået venstredrejning i socialdemokratiet [10 a]. Socialdemokratiets vanskeligheder understreges af, at Dansk arbejdsmandsforbund samme dag rettede henvendelse til regeringen med krav om, at den fastholdt kildeskat uden fradragsret, og LO's formand Eiler-Jensen udtalte, at denne henvendelse dækkede hele fagbevægelsens synspunkt [11]. Men selv i denne situation er der ingen tegn på, at regering- og partiledelse overvejede at forsøge den hidtil uprøvede mulighed for at gennemføre skattereformen i samarbejde med de meget samarbejdsivrige SF'ere og med liberalt centrum. Et af socialdemokratiets egne medlemmer, Eggert Petersen, syntes at have nogen ret, da han i Verdens Gang kort forinden havde kaldt partiet for »dansk politiks syge mand.« »Partiet har et dogme, nemlig at ingen enkelt sag er værd at gå på« [12].

Folketingets afslutningsdebat d. 2. juni var en mat affære [13]. Peter Nielsen kunne for socialdemokratiet konstatere, at regeringen sad endnu. Han mente oven i købet, at den var »sprællevende«. Året havde vist, hævdede han, at der havde kunnet arbejdes normalt trods de herskende partikonstellationer, »... selvom det må erkendes, at egentlige reformer, ikke mindst på det skattemæssige område har man ikke været i stand til at gennemføre endnu ... Socialdemokratiet er fortsat villig til forhandling ... Socialdemokratiet vil møde til disse forhandlinger med åbent sind og med samme tålmodighed ...« Hvad Peter Nielsen her havde konstateret var, at regeringen under de herskende partiforhold kunne få lov at administrere land og rige, men regere kunne den ikke. Dens handlekraft og initiativ i sager, som den anså for væsentlige var lammet af mangel på tilslutning fra de partier, som den ønskede at gennemføre reformerne med. Det lille ord »endnu« røbede, at socialdemokratiet stadig ikke havde opgivet håbet om det brede skattefor-

9. J. O. Krag og K. B. Andersen: Kamp og fornyelse. Socialdemokratiets indsats i dansk politik 1955–71, Kbhv. 1971 p. 317.
10. ibid.
10 a. Se Tage Mortensens artikel i Berlingske Tidende 5/6.
11. Information 12/5.
12. Information 10/5.
13. Folketingstidende 117. årg. 2/6-66 spalte 6072 ff.

lig, og når Peter Nielsen i forbindelse med nye forhandlinger lovede samme tålmodighed i efteråret, som partiet havde udvist i foråret, var det ikke noget ringe løfte, han her udstedte.

Poul Hartlings indlæg i debatten var symptomatisk for situationen på den borgerlige fløj. Om forholdet til de konservative hed det, at det siden 1950 havde været »godt og nært ... på de fleste og de afgørende områder har (vi) let ved at føre en fælles politik ...« Så positivt, ja, næsten varmt havde Hartling ikke udtalt sig om forholdet til de konservative i den tid han havde været formand for venstres gruppe.

Også om forholdet til de radikale var der et par bemærkninger: »Jeg skal ikke her prøve at give nogen vurdering af hvad kontakten mellem venstre og det radikale venstre har betydet i det sidste år, eller hvad den kan komme til at betyde.« Der var nok heller ikke så meget mere at sige om den ting. Lige forud for afslutningsdebatten havde de radikale afvist at være medforslagsstillere for den inflationsdagsorden, som Hartling havde konciperet, til trods for, at den kun sagde, hvad de to partier havde været enige om under deres samtaler [14]. Omtrent på årsdagen for Hartlings første forsigtige føler til de radikale var deres indbyrdes forhandlinger kørt til ende, og det eneste konkrete resultat havde været det trekantede afgiftsforlig i januar. – Heller ikke Karl Skytte ventede sig meget af samtalerne med venstre. På et spørgsmål fra Information om venstre og radikale ikke i realiteten var uenige med hensyn til løsningen af alle centrale politiske spørgsmål, svarede han: »Det er vel nok for stærkt udtrykt, at vi er uenige om alt. Vi er uenige på en del områder, det skal jeg gerne indrømme« [15].

Sommeren brugte partierne til at fastlægge deres respektive skattepolitiske standpunkter, for midt i forhandlingssammenbruddet havde der dog trods alt hersket enighed om, at en skattereform skulle landet have. I skattepolitisk henseende fortsatte tendensen fra foråret, idet de fire gamle partier syntes at foretrække at gå egne veje og fremsætte deres selvstændige forslag til en reform, hvilket nok først og fremmest var et vidnesbyrd om, hvor labil og usikkert man bedømte den politiske situation. Ved den nye samlings begyndelse forelå der lige så mange forskellige skattelovsforlag, som der var partier [16]. Poul Møller havde ganske vist i august gjort et forsøg på at koordinere konservatives og venstres skattepolitik. I forbindelse med en analyse af VK-forholdet og svanningeinitiativet, opfordrede han venstre til, at de to partier skulle komme med et fælles oplæg [17]. Dagen efter kunne Poul Møller læse Poul Hartlings og venstres svar i Berlingske Tidende. Det blev en afvisning med den motivering, at venstres oplæg allerede var færdigt og rundsendt til hovedbestyrelsen. Der udviklede sig en skarp polemik, der kun bidrog til

14. Tage Mortensen i Berlingske Tidende 5/6.
15. Information 13–14/8–66.
16. Berlingske Tidende. Her gennemgår Tage Mortensen de enkelte forslag.
17. Berlingsek Tidende 23/8.

yderligere at kølne forholdet mellem de to partier. På det efterfølgende landsråd var det, at de konservative ledere under stort bifald erklærede, at Det konservative Folkeparti stod frit. Hvilke motiver, de konservative havde for opfordringen til venstre, kan vi ikke vide, men i maj 1967 skrev Poul Møller i forbindelse med en ny polemik med Hartling, at denne vist ikke havde forstået, hvad hans afslag på den konservative skatteinvitation betød [18].

Afgørende for den politiske udvikling måtte dog regeringspartiets fremtidige skattepolitik blive. Straks efter folketingssamlingen havde partiets folketingsgruppe og hovedbestyrelse holdt møde om skattereformen, og her vedtoges det, at et forslag skulle fremlægges på partiets årsmøde i september. I sin grundlovstale gav Krag et fingerpeg om i hvilken retning dette ville komme til at gå, idet han udtalte, at kildeskatten nu var en betingelse for en skattereform [19].

Hvad Krag havde sagt om kildeskatten i sin grundlovstale satte årsmødet en så tyk streg under, at Aktuelt i sin overskrift kunne skrive: »Kildeskat nu – eller et valg« [20]. Allerede på mødets første dag havde Krag bedt om tilslutning til kildeskat og havde lagt ansvaret for forhandlingernes sammenbrud på venstre og konservative. Krag mente tilsyneladende stadig, at der kunne samles et flertal i folketinget for kildeskat og beskæftigede sig i den forbindelse med venstres, konservatives og især de radikales stilling, mens han iflg. avisreferaterne ikke kom ind på SF's skattepolitik. Krag slog også fast, at socialdemokratiet efter hans opfattelse burde beholde regeringsmagten og fremhævede, at der efter VK-samarbejdets skibbrud overhovedet ikke var noget alternativ til socialdemokratiet som regeringsparti. Om de interne forhold i socialdemokratiet sagde Krag: » I socialdemokratiet har vi som et levende parti med en stor tilgang af ungdom haft en periode af indre meningsbrydning om principper og linjer i vor politik. Det har været en periode af berigelse og afklaring. Vi har vundet ved den. I dag står vi enige, rede til at appellere til alle kredse i befolkningen, som ønsker social retfærdighed, fremgang i erhvervslivet, stigende levestandard, fuld beskæftigelse og kulturel udvikling« [21].

På årsmødets andendag blev der vedtaget en resolution, der fastslog, at socialdemokratiet er tilhænger af fradragsreglens afskaffelse. I den forudgående drøftelse havde den ene diskussionsdeltager efter den anden taget ordet for at kræve en kategorisk socialdemokratisk afvisning af skattefradragsreglen,

18. Berlingske Tidende 18/5 1967. – Vedrørende de konservatives motiver er der naturligvis dels den mulighed, at man faktisk ønskede et fælles oplæg med Venstre. Heroverfor står imidlertid Poul Hartlings påstand om, at de konservative var bekendt med, at Venstres forslag allerede var sendt ud til hovedbestyrelsen, således at opfordringen altså skulle have været en tom gestus. I så fald kan man ikke afvise, at de konservative forventede og ønskede en afvisning for med så meget større styrke at få landsrådets tilslutning til en tilnærmelse til socialdemokratiet.
19. Kamp og fornyelse p. 317.
20. Aktuelt 5/9.
21. Berlingske Tidende 4/9.

og talerne ville have forpligtet regeringen til at fremsætte sit kildeskatteforslag uden fradragsregel [22]. Faktisk kunne debatten tydes derhen, at det var så som så med den enighed Krag dagen i forvejen havde lovprist. I sin leder kommenterede regeringsbladet årsmødets forløb. »Statsminister Jens Otto Krag bad Socialdemokratiets årsmøde i Odense om tilslutning til, at hele partiets styrke sættes ind på at få en virkelig skattereform gennemført nu og med kildeskat som det afgørende led heri.

Statsministerens anmodning blev imødekommet med en sådan styrke – ja, man kan godt sige begejstring – at det må have gibbet i de VK-pressерepræsentanter, der overværede den omfattende saglige debat . . .« [23]. Aktuelt syntes at overse, at årsmødet også med stor styrke havde krævet fradragsreglen afskaffet, og at dette kunne have fremkaldt nogle gib ikke blot hos oppositionsrepræsentanter, men såmænd også hos nogle af ministrene. – Som konklusion på dette årsmøde, kan man i hvert fald fremhæve, at nu var den socialdemokratiske regering nødt til meget hurtigt efter folketingssamlingens begyndelse at opnå nogle resultater på det skattepolitiske område.

I trontalen den 4. oktober bebudede statsministeren, at regeringen i løbet af kort tid ville fremsætte forslag til en skattereform, samt at forslaget på enkelte ændringer nær ville være en genfremsættelse af det tidligere forslag [24]. Og den 2. november kom forslaget så til førstebehandling. Oppositionens ordførere havde en del kritiske bemærkninger, men ingen stillede sig direkte afvisende. Jens Foged fra venstre sluttede med at sige, at hans parti kunne tiltræde, ». . . at der omgående iværksættes et udvalgsarbejde eller kommissionsarbejde til belysning af forholdene omkring samtidighedsskat . . .«. Den konservative Ninn-Hansen var en anelse mere imødekommende, idet han mente, at man her havde ». . . fået et oplæg fra regeringen, der bevirker, at det konservative folkeparti ikke alene har større tiltro til, at vi omsider kan få den skattereform, man trænger til her i landet . . .«. Baunsgaard erklærede, at det radikale venstre var parat til ». . . at gå ind i en fordomsfri drøftelse af, hvordan vi kan få samtidighed mellem skattebetaling og indtjening . . .« Mindst tilfreds var Aksel Larsen, der krævede fradragsreglens afskaffelse og sluttede med at sige, at hans parti naturligvis ville gøre, hvad de kunne » . . . for at påvirke socialdemokratiet, socialdemokratiets medlemmer og socialdemokratiets vælgere sådan, at regeringen ikke går hen og laver et skatteforlig med de konservative, men besinder sig på, at den burde udnytte det flertal, som påny er konstateret her i tinget . . . for en virkelig regulær skattereform . . .«. Finansminister Grünbaum understregede flere gange, at han ikke følte sig særligt tilfreds med den modtagelse hans forslag havde fået. Efter at han havde udtalt, at han ikke mente, der var store chancer for at komme

22. Berlingske Tidende 5/9.
23. Aktuelt 5/9.
24. Folketingstidende 118. årg. p. 3–16.

igennem med kildeskatten, bad Krag om ordet for at kræve udsættelse af mødet, idet debattens negative forløb måtte give regeringen anledning til overvejelser.

Efter en ny udsættelse blev mødet genoptaget lidt over kl. 21 og formanden gav statsministeren ordet i henhold til forretningsordenens § 19 stk. 2. Nu konstaterede Krag, at partierne stod splittede og usikre overfor gennemførelsen af en virkelig kildeskat, som der ikke syntes at være noget flertal for i tinget. Under henvisning til, at befolkning og erhvervsliv havde krav på at der ikke gik endnu et folketingsår uden en tilfredsstillende skattemæssig afklaring, meddelte han, at han havde henstillet til tronfølgeren, at der blev udskrevet folketingsvalg til den 22. november [25].

Det er vanskeligt på grundlag af de under debatten faldne udtalelser fra de politiske ordførere at afgøre om Krag og Grünbaum havde ret i, at det ikke ville være muligt for regeringen at gennemføre en »virkelig kildeskat«. De borgerlige partier havde vel ikke stillet sig direkte afvisende. Men deres udtalelser tydede på at der ventede endnu en del langsommelige forhandlinger. Venstres tilsagn om »kommissionsbehandling« og de radikales løfte om »fordomsfri drøftelse« er ikke vendinger den politikker bruger, som er indstillet på at handle hurtigt. Og kravet fra det socialdemokratiske årsmøde havde jo været en skattereform her og nu – og i modsat fald valg.

Kunne regeringen indenfor en rimelig tidsfrist have gennemført en skattereform med de konservative? Skal man dømme ud fra erklæringerne på det konservative landsråd få dage forinden og sammenholder man disse med Ninn Hansens ordførertale under folketingets behandling, synes denne mulighed ikke at have været udelukket. Aksel Larsen havde i sit indlæg været inde på, at dette kunne blive udgangen på skatteforhandlingerne.

Hvis regeringen i begyndelsen af november ønskede en hurtig skattepolitisk afgørelse, var det i hvert fald hverken hos venstre eller radikale den skulle henvende sig, og i betragtning af den styrke, som SF formodedes at have, samt i betragtning af den uro som stadig herskede på socialdemokratiets venstrefløj, ville det have været mere end dumdristigt at lave forlig med de konservative. Uanset et sådant forligs indhold, ville det have givet SF næsten uanede muligheder for indhug på socialdemokratiets venstrefløj.

Når den politiske situation så oven i købet var den, at folketingets partier – med Krags egne ord – »næppe siden 1930'erne havde stået så splittet« var håbet om at et valg kunne afklare situationen en langt mere tillokkende udvej.

Konklusion

Når man afsluttende skal gøre disse 15 måneders politiske udvikling op, kan man for det første pege på, at to store lovgivningsområder, som lige siden har

25. Den her gengivne debat findes i Folketingstidende 118. årg. spalte 918 ff.

præget den politiske debat, enten fandt en foreløbig afslutning i disse måneder, (boliglovene) eller uden at få en endelig løsning var centralt placeret i den politiske strid (skattelovgivningen). Fra begyndelsen af 1970'erne har de to lovkomplekser været udsat for hård kritik. Kritikken har bl. a. haft den form, at bestemmelserne om boligsikringsordningens nedtrapning ved stigende indkomst blev brugt til at illustrere de uheldige følger af den progressive indkomstbeskatning. En anden side af boligforliget, nemlig parcelhusbeskatningen spillede en afgørende rolle i den valgkamp, der den 4. december 1973 resulterede i de gamle partiers store mandattab. – På denne baggrund kan der være anledning til at minde om, at den stærkt kritiserede boliglovgivning blev udformet i al hast omkring årsskiftet 1965/66 som et biprodukt af og som en betingelse for at få et forlig i stand om et helt traditionelt og i sammenligning med boliglovene ganske betydningsløst buketforslag på 750 mill. kr.

Den anden langsigtede virkning af disse 15 måneders politik var, at partisystemet fra at have været et firpartisystem blev et fempartisystem. SF havde tiltvunget sig en plads i kredsen af de partier, som de politiske spekulationer opererede med, når samarbejds- og modsætningsforhold i folketinget skulle gøres op. Som allerede nævnt i indledningen førte dette til en ny blokopdeling med S og SF på den ene side og VKR på den anden, der svarede bedre til de idéologiske skillelinjer mellem partierne. Det nye mønster holdt i 7 år. Ved valget den 4. december 1973 brød det sammen i en sådan grad, at man har svært ved at forestille sig, at det vil blive retableret lige med det første. Vælgernes tilslutning til tre nye partidannelser slog blokopdelingen i stykker. Det er tankevækkende, at de tre nye partier var opstået omkring hver sit aktuelle samfundsproblem: Indkomstbeskatningen, parcelhusspørgsmålet og abortlovgivningen. Måske vil det vise sig, at disse partidannelser kun er døgnfluer, men deres succes giver anledning til at overveje i hvilket omfang de gamle og ofte af en helt anden samfundsstruktur opståede partier er i stand til at formulere og varetage de interesser, som vælgerne prioriterer højest.

Vedrørende forskydningerne i partiernes indbyrdes forhold i 1965/66 skal det til indledning slås fast, at Hartlings tale i Svanninge havde den betydning, at den fremskyndede de radikales frigørelse fra samarbejdet med socialdemokratiet. Initiativet førte derimod ikke til noget varigt samarbejde mellem venstre og radikale, sådan som Hartling vel havde forestillet sig. Tværtimod, 1 år efter svanningetalen var oppositionen mere splittet end i lange tider, hvilket synes at have været en af forudsætninger for, at Krag turde udskrive valg i november 1966. VKR-regeringen, der dannedes i 1968 var ikke noget direkte resultat VR-samtalerne, men skyldtes i langt højere grad en tilnærmelse mellem radikale og konservative i løbet af 1967.

I det hele taget er det radikale partis situation af stor betydning for en forståelse af partisystemets forandring. Siden valget i 1964 sad de radikale ikke mere inde med nøglen til regeringsdannelsen. Hverken sammen med

socialdemokratiet eller med venstre og konservative kunne de etablere et flertal i folketinget. Oven i købet var denne situation ikke følgen af et enkelt dårligt valg, men resultatet af mange års støtte tilbagegang. Poul Sørensens vision om de radikales uddøen var ganske vist ikke blevet til virkelighed endnu, men det kunne godt se ud som om, den var på vej. Under indtryk heraf syntes stærke kræfter i partiet at arbejde for en mere borgerligt orienteret linje. I første omgang manifesterede dette sig som en øget reservation i forholdet til socialdemokratiet.

De radikales tilbagegang, og de konsekvenser som partiledelsen syntes at drage heraf måtte også give anledning til overvejelser i socialdemokratiet. De radikales stedse mere tøvende støtte til regeringen virkede lammende på dennes handlemuligheder. I mange år endnu ville socialdemokratiet måske kunne få lov til at administrere den danske husholdning uden at få et flertal imod sig, men regere kunne de ikke mere få mandat til. Socialdemokratiet havde altid prioriteret dette »at have magten« meget højt, men i disse år så det ud til, at forskellen på »at have magten« og »at have magt« var ved at blive utilfredsstillende stor.

Det danske socialdemokrati var et revisionistisk parti. I årevis havde dets politik gået ud på at administrere og nu og da at reformere det bestående samfund. Det udelukkede ikke, at partiet kunne have en socialistisk målsætning, men i årenes løb havde det også fået en hel række andre vælgerinteresser at varetage. Det betød, at partiet fremfor at forblive i opposition, greb regeringsmagten, når lejlighed bød sig, også selv om dette indebar, at partiet måtte lægge socialismen på hylden til fordel for et social-liberalt samarbejde med borgerlige partier. I årenes løb havde socialdemokratiet af fagbevægelsen adskillige gange fået mandat til denne linje. Så sent som ved trekantregeringens dannelse i 1957, var det indtrængende henstillinger fra LO, der havde overtalt en meget tøvende H. C. Hansen til at fastholde regeringsmagten [26].

I alle de mange år havde socialdemokratiet ideologiske set kunnet køre på frihjul. På den ene side kunne det fastholde forestillingen om, at det var et socialistisk parti, på den anden side kunne det henvise til, at de parlamentariske forhold forhindrede, at det førte socialistisk politik. I tidens løb var socialdemokratiet derfor ikke blot blevet et stort parti, det var også blevet et meget bredt parti, der efterhånden rummede meget forskelligartede samfundsopfattelser. Derfor blev anden halvdel af 1960'erne, da det havde vist sig, at SF var kommet for at blive, sandhedens time for socialdemokratiet. Da begyndte faktisk den krise, som nåede sin foreløbige kulmination med valget i december 1973. For første gang i partiets historie opstod der en reel mulighed for, at partiet kunne bruge magten til at føre socialistisk politik.

Hvad gjorde så socialdemokratiet?

26. Tage Kaarsted: Regeringskrisen 1957.

Omkring socialdemokratiets politik i den situation er der opstået to fortolkninger. Den ene står venstresocialisterne for. I deres opgør med Aksel Larsen og hans fløj af SF – sådan som det bl. a. er fremstillet i »Arbejderflertallet« – hævdes det, at socialdemokratiet bestræbte sig på at ødelægge SF. Per Hækkerup er den onde ånd, og hans stokkemetoder hudflettes som et middel til at fastholde en forstokket og perspektivløs småborgerlig politik.

Den anden fortolkning er skabt af de borgerlige. Allerede i foråret 1966 begyndte de at tale om socialdemokratiets »venstredrejning«. Her begyndte opbygningen af myten om »den røde Krag«, der havde brudt med den moderate socialdemokratiske linje fra Staunings og H. C.s tid. Til skade for sit parti og sit land havde Krag opsagt samarbejdet med de borgerlige for at kaste sig i armene på et sammenrend af gamle kommunister. Krag – den troløse opportunist (man har et standpunkt, til man tager et nyt) – havde i »det røde kabinet« fundet sammen med den gamle kommunist Aksel Larsen, så de i fællesskab kunne socialisere Danmark.

Vurderet på baggrund af skatteforhandlingerne i 1966 synes venstresocialisternes fortolkning at have mest for sig. I skattepolitisk henseende var socialdemokratiet splittet, og ganske vist var der folk i partiet, der gerne så et samarbejde med SF. Men Krags og dermed partiets officielle politik var en overordentlig standhaftighed i bestræbelserne på at hale et skatteforlig med de borgerlige i land. Disse skruede imidlertid prisen op, indtil betingelserne for forlig havde karakter af ultimatum og krav om kapitulation.

Vi kan ikke vide om den politiske udvikling ville være forløbet anderledes, såfremt de borgerlige havde stillet sig mere imødekommende, men det er vel næppe sandsynligt. Et skatteforlig mellem VKR og S ville vel snarest have stimuleret SF, så der før eller siden under alle omstændigheder var opstået et flertal af SF og S.

Indtil novembervalget i 1966 var der ikke meget, der tydede på, at Krag var indstillet på at gå i samarbejde med SF, og da han omsider gjorde det, lignede det ikke et valg af tilbøjelighed, men snarere en beslutning som uheldige omstændigheder samt de borgerlige partier havde påtvunget ham og hans parti.

Det for den politiske udvikling mest afgørende ved den situation, der opstod med oprettelsen af SF var de nye vilkår socialdemokratiet helt uforberedt var blevet stillet overfor. Også i den situation viste det sig, at partiet var pragmatisk. Det krydsede sig frem fra valg til valg mellem et socialistisk Scylla og et borgerligt Charybdis. I syv år formåede socialdemokratiet at undgå det opgør om dets ideologiske grundlag, som den politiske situation opfordrede til.

Indkomstforskelle mellem landbrug og andre erhverv

Eigil Holm Jepsen

Indledning

Næsten enhver indkomststatistisk sammenligning mellem forskellige befolkningsgrupper tager sit udgangspunkt i en af følgende tre kilder: *Nationalregnskabet, skatteindkomststatistikken* eller *regnskabsføringen i de enkelte virksomheder.*

I denne artikel [1] vil jeg ved hjælp af et eksempel fra hver af de tre kilder forsøge at belyse, hvordan man med en metode alternativ til de gængse kan illustrere landbrugets indkomstmæssige situation i samfundet. Tallene er ikke helt nye, hvilket selvfølgelig kunne friste en til at mene, at de er uden interesse, eftersom forholdene i landbruget er blevet ændret radikalt ved Danmarks indtræden i EF pr. 1. januar 1973. Men på den anden side kan man dog hævde, at der altid vil være en vis værdi i at se, hvordan indkomstforholdene så ud umiddelbart inden tilslutningen til de europæiske fællesskaber.

I det følgende vil der først blive foretaget en kort gennemgang af de tre kilders egnethed som grundlag for indkomstsammenligninger og de praktiske problemer hermed. Derefter følger en skitsering af den anvendte metode ved beregningen af de reelle indkomstforskelle, hvorpå en gennemgang foretages af de faktorer, som giver et skævt billede af indkomstrelationerne og en beregning af deres respektive virkning herpå. Herefter gennemgås et beregningseksempel fra hver af de tre indkomststatistiske kilder med anvendelse af de i det foregående afsnit beregnede korrektionsfaktorer, og endelig diskuteres til slut usikkerheden på beregningerne.

Kildernes egnethed

Når man vil sammenligne forskellige gruppers indkomster, må man naturligvis først og fremmest sørge for, at det er den samme type indkomst i alle tilfælde, man sammenstiller, men desuden er det en fordel, at indkomstbegrebet er så snævert som muligt, d. v. s. man i videst muligt omfang opererer med nettobegreber, således at man til en vis grad får elimineret de faktorer,

1. Artikelen her er baseret på min 3-måneders opgave m. samme titel. 205/V.

som ellers kunne give et skævt billede i forhold til de virkelige indkomstrelationer.

For nationalregnskabsstatistikkens vedkommende er det materiale, som stilles til rådighed, ikke særlig anvendeligt til brug for indkomstsammenligninger. Overalt er det meget aggregerede talstørrelser, der arbejdes med, og endnu forekommer der ikke noget nettoindkomstbegreb, delt op på erhvervsgrupper eller lign. Dette skyldes bl. a. vanskelighederne ved at beregne afskrivningerne i praksis. – Hvis man alligevel bruger nationalregnskabsstatistikken, må man i hvert fald erkende, at den umiddelbart kun er i stand til at give et summarisk og ret usikkert billede af forholdene. Et af de områder, hvor nationalregnskabsstatistikken helt naturligt er meget anvendt, er ved internationale indkomstsammenligninger, men disse er ofte af en noget tvivlsom karakter. Som regel anvender man bruttofaktorindkomst,- nationalindkomst eller -nationalprodukt pr. indbygger eller pr. beskæftiget.

Skattestatistikken er heller ikke umiddelbart velegnet til indkomstsammenligninger, da de forskellige befolkningsgruppers ansatte indkomster må forventes at afvige i ret forskellig grad fra de virkelige indtægter. Imidlertid er den for visse grupper det eneste foreliggende materiale, der giver oplysning om indkomstforholdene, hvorfor man ikke kan se bort fra den. I praksis er den skattepligtige indkomst nok også den, der oftest bliver anvendt ved indkomstsammenligninger.

Man går i skattelovgivningen ud fra den personlige indkomst og medtager principielt transfereringer; derimod medtager man ikke sådan noget som kapitalvinding, der betragtes som særlig indkomst og beskattes som sådan ved realisation. Parallelt med indkomstbegreberne i nationalregnskabet indgår også her forskellige naturalier i indkomsten, såsom værdien af egen bolig eller fribolig, kost og logi, hvor det indgår som en del af aflønningen, forbruget af egne produkter etc.

For at komme fra den personlige bruttoindkomst til den ansatte indkomst skal der foretages visse fradrag, hvoraf der er to slags. Dels er der de omkostninger, som er direkte forbundet med en selvstændig erhvervsdrivendes erhvervelse og opretholdelse af indkomsten, og dels de såkaldte ligningsmæssige fradrag, som kan være begrundet i andre forhold.

En ting mere, man kan have for øje her, er de ulige muligheder for skatteunddragelse. Da det især er de selvstændige, der har sådanne muligheder, skulle deres officielle indkomster korrigeres opad. – Til slut skal det lige nævnes, at man principielt også burde medtage den samlede omfordelingsvirkning fra det offentlige. Det vil imidlertid medføre ret vanskelige beregninger, og forudsætningerne bag disse vil altid kunne diskuteres. Der har dog været foretaget et par beregninger i den retning [2].

2. Se f. eks. Det økonomiske Råd: Den personlige indkomstfordeling og indkomstudjævningen over de offentlige finanser. 1967.

M. h. t. regnskabsføringen i de enkelte virksomheder er der tale om et noget mere broget billede, idet man finder en del begreber, som er mer eller mindre specifikke for det enkelte erhverv, og derfor ikke altid har umiddelbare paralleller i andre erhverv. Uden iøvrigt at gå i detailler her kan det nævnes, at man indenfor landbruget opererer med begreber som: bruttooverskud, nettoindtægt, nettoudbytte af gældfri ejendom, nettooverskud, familiens arbejdsfortjeneste etc. Et af de væsentligste er nok nettoindtægten, som beregnes ved fra bruttoudbyttet at trække vareforbrug og tjenesteydelser, der medgår til produktionen, afskrivninger, reparation og veligeholdelse samt udgifter til lejet arbejdskraft + ejendomsskatter og endelig nettorenteudgifter [3]. Hvis man i stedet for de faktiske nettorenteudgifter fratrækker et beregnet rentekrav, som nogenlunde skulle svare til normal forrentning af kapitalen andetsteds (i 1969/70 og 1970/71 blev rentekravet sat til 7 % af investeret kapital), kommer man frem til familiens arbejdsfortjeneste.

I engros og detailhandelen er det snævreste indtægtsbegreb, man opererer med den såkaldte restindtægt, der her er lig med bruttoavancen ÷ løn og gager. Denne skal således gå til dækning af indirekte personaleudgifter, husleje m. v., administrations-, kontorholds-, salgs- og reklameudgifter, transportudgifter, reparation og vedligeholdelse samt renter og afskrivninger. Hvor meget der herefter er tilbage til privat forbrug og personlige skatter, er det helt umuligt at sige.

I regnskabsstatistikken for bygge- og anlægsvirksomhed ingår der heller ikke noget indtægtsbegreb, som er tilstrækkelig snævert til at være anvendeligt. Man opererer med bruttoindtjeningen, som foruden at dække privatforbruget også skal gå til bl. a. husleje af forretnings- og kontorlokaler, renter, afskrivninger og henlæggelser samt omsætningsafgifter og skatter.

Det er således et uhyre sparsomt materiale, man har til rådighed, hvad angår de selvstændige grupper udenfor landbruget. Derimod er statistikken for de fleste lønmodtagergrupper nogenlunde veludbygget. Det drejer sig her især om de oplysninger, der fås gennem Dansk Arbejdsgiverforening. – Dette er med til at forklare, hvorfor de selvstændige landmænds indkomster næsten altid er blevet sammenlignet med forskellige lønmodtagergruppers i st. f. med de selvstændiges i byerhvervene, med hvem en sådan sammenligning ellers ville være mere naturlig.

Beregningsmetoden

Det, man må være interesseret i ved enhver indkomstsammenligning, er at få

3. Nettoindtægten fortæller således noget om, hvormeget familien reelt har fået ud af bedriften – både kapital og arbejdsindkomst – til dækning af privatforbrug, personlige skatter og forsikringer samt eventuel opsparing. Dette gælder dog kun fuldstændigt under den forudsætning, at beregnede afskrivninger svarer til normalt fornyelsesbehov.

et så korrekt udtryk for de pågældendes indkomst som muligt og at gøre dem sammenlignelige, således at hverken mer eller mindre end den reelle indkomstforskel fremtræder. De nominelle indkomster må derfor korrigeres for udlignende faktorer [4], der på en eller anden måde indgår som en indtægt eller en omkostning for de pågældende sammenligningsgrupper. For at illustrere dette har jeg nedenfor i figuren som et eksempel vist fejlkilder (og dermed korrektioner), som kan forekomme, når man anvender den skattepligtige indkomst som sammenligningsgrundlag.

Kommentar. M. h. t. fradragene skal der her kun regnes med en eventuel difference mellem de omkostningsbestemte fradrag, der er foretaget, og de reelle fradragsberettigede omkostninger ÷ de øvrige fradrag i det omfang, de er udnyttede. Tilsvarende gælder for afskrivningerne: Kun forskellen mellem de skattemæssige afskrivninger og de virkelige (interne).

4. Disse udlignende faktorer includerer både dem, der begunstiger gruppen med den nominelt laveste, og dem der begunstiger den med den nominelt højeste indkomst. Der kan således godt blive tale om negativt udlignende faktorer i visse tilfælde.

Korrektionen for disse udlignende faktorer kan principielt udregnes på to måder. Enten som absolutte beløbsstørrelser, der for hver gruppe tillægges eller fratrækkes den nominelle indkomst, alt efter om den pågældende faktor optræder på indtægts- eller omkostningssiden, eller som et relativt tal, der fortæller, hvor meget den pågældende faktor påvirker de to nominelle indkomster i forhold til hinanden. Der kan være tale om en faktor, som øver indflydelse på begge gruppers indkomster, hvorved man beregner, hvor meget mere den procentvis påvirker den ene end den anden gruppes indkomst. Men der kan også være tale om, at en faktor kun øver indflydelse på en af indkomsterne, hvorved man nøjes med at beregne, hvor meget dette er i procent.

Men hermed er korrektionerne ikke slut. Når man sammenligner to gruppers indkomster, er det i princippet ud fra ét af to ønsker. Enten vil man sammenligne deres velfærdsniveau (levestandard), eller man er interesseret i eventuelle forskelle mellem aflønningen af de to gruppers arbejdsindsats. I realiteten behøver forskellen ikke at være særlig stor mellem de to, men af principielle grunde må de holdes adskilte. Hvis man f. eks. ønsker at sammenligne levestandarden mellem en landbofamilie og en byfamilie, må man korrigere for en eventuel forskel i familiestørrelsen. Hvis de to familier har den samme realindkomst, må den med de færreste medlemmer have den største reale velfærd. – Hvis man vil sammenligne aflønningen af to forskellige gruppers arbejdsindsats, må man sikre sig, at der i gennemsnit er tale om den samme præstation. Derfor må man korrigere for eventuelle forskelle i de to gruppers alders- og kønssammensætning, arbejdstid etc.

I princippet er der således to typer af korrektioner. Den første, hvor man korrigerer for alle relevante indtægter og omkostninger, som ikke er medtaget i den nominelle indkomst, og den anden, hvor man må tage højde for eventuelle forskelle mellem de to gruppers sammensætning.

Begge disse typer af korrektioner vil blive foretaget ved anvendelse af metoden med det relative tal, hvilket blot vil sige, at man multiplicerer det nominelle indkomstforhold mellem de to grupper, vi sammenligner, med den beregnede korrektionsfaktor. – Naturligvis har en sådan metode visse svagheder, men disse vil først blive berørt senere.

Gennemgang af de beregnede faktorer

I det følgende vil der blive foretaget en kort gennemgang af de faktorer, som det umiddelbart har været mig muligt at beregne. Disse er vist nedenfor i tabel I. Faktorerne 1–4 kan groft taget rubriceres under den første af de to oven for nævnte typer, medens de resterende seks faktorer kan placeres i den sidste kategori.

1. Den første faktor, pengenes købekraft, er medtaget, fordi det er og vel altid har været en kendt sag, at priserne på de fleste af de varer, der indgår i et

normalt husholdningsbudget, er forskellige fra egn til egn. Kendt har det også været, at de laveste priser normalt fandtes i landdistrikterne, og jo større byer, desto højere priser. Det skulle da betyde, at man ved at forbruge sin indkomst i landdistrikterne var i stand til at erhverve sig flere goder, end hvis man anvendte den samme indkomst i en af de større byer, d. v. s. man ville, alt andet lige, opnå en højere velfærd på landet. Dette forudsætter imidlertid, at det er præcis de samme varekvaliteter, man sammenligner, for man er naturligvis ikke i stand til at sige generelt, om f. eks. et dyrt stykke kød af god kvalitet giver større tilfredsstillelse end et billigere stykke af ringere kvalitet. Denne forudsætning er dog opfyldt her, idet beregningen er baseret på Danmarks Statistiks (herefter betegnet D. S.) prisgeografiske undersøgelse, hvor man netop kun har sammenlignet priser for de varer, hvor man var i stand til at finde den samme kvalitet overalt. Ved en gennemsnitsbetragtning skulle landbobefolkningen derfor, alt andet lige, have en 5 % højere indkomst end den øvrige del af befolkningen. Grunden til, at der er beregnet to faktorer, er, at D. S. har udregnet index både incl. og excl. udgifter til bolig og transport. Den første faktor, 1. a, er således beregnet på grundlag af prisindexene incl. disse to poster, medens den anden faktor, 1. b, er beregnet ved en sammenvejning af indexene excl. bolig og transport og mine egne beregninger vedrørende disse to poster. Dette er gjort, fordi det blev skønnet, at der er særlig stor forskel på landbrugsbefolkningens og den øvrige befolknings boligudgift. Den store forskel mellem de to faktorer må da også forklares ved, at i det første tilfælde er den gennemsnitlige boligudgift i byområderne sammenlignet med den tilsvarende for hele befolkningen i landdistrikterne, medens den ved beregning af den anden faktor kun er blevet sammenlignet med landmændenes udgift til bolig. Hvilken af de to faktorer, der skal anvendes, må dog til en vis grad blive et skøn, som bl. a. vil bero på, hvilket indkomstbegreb, man anvender, og hvilke (del-)grupper man sammenligner.

Kort fortalt bygger beregningerne på formelen

$$\frac{\sum_{i=1}^{N} M_i \frac{\Sigma x_i p_i}{\Sigma x_l p_l}}{\sum_{i=1}^{N} K_i \frac{\Sigma x_i p_i}{\Sigma x_l p_l}}$$

til illustration af forholdet mellem pengenes købekraft i de to befolkningsgrupper. – N står for det samlede antal kommuner, M_i og K_i for hhv. ikke-landbrugsbefolkningens og landbrugsbefolkningens relative fordeling på kommunerne, medens $\frac{\Sigma x_i p_i}{\Sigma x_l p_l}$ er det i efterretningsartikelen (S. E. nr. 27, 1971) angivne prisindex for forholdet mellem priserne i kommune nr. i og priserne i

København. Da det imidlertid ville være meget arbejdskrævende at beregne index, hvor alle 277 kommuner indgår, har jeg valgt at tage et udsnit af disse. Til beregning af nævneren i ovenstående formel, d. v. s. prisforholdet mellem landdistrikterne og København, udvælges de 20 % af samtlige kommuner (= 55), der har det største antal landbrugsejendomme, hvor der dog tages hensyn til, at den geografiske fordeling af de udvalgte kommuner svarer nogenlunde til totalfordelingen af landbrugsejendommene. Dette udvalg af kommuner har næsten 40 % af samtlige ejendomme.

Til brug for beregningen af tælleren i formelen, d. v. s. prisforholdet mellem byområder iøvrigt og København, har jeg valgt de kommuner, som omfatter et byområde på over 20.000 indb. Disse råder tilsammen over ca. 2/3 af Danmarks totalbefolkning. Vedrørende de nærmere detailler i forbindelse med beregningerne og kritikpunkter af disse må henvises til bilag A–1 i 3-måneders opgaven. Et enkelt kritikpunkt skal dog lige berøres her. Det gennemsnits-lønmodtagerbudget, som DS arbejder med ved udregningen af de enkelte kommuneindex, overføres ved beregningerne her direkte på landbefolkningen. Dette medfører bl. a., at prisindexet for landboerne er beregnet lidt for højt – hvis det antages, at de relative priser varierer noget mellem de forskellige områder af landet – fordi landboerne vil have set en fordel i at substituere sig hen imod en lidt billigere forbrugssammensætning. Dette spørgsmål rejser problemet, om det overhovedet er tilladeligt at anvende disse prisindex til formålet her, da de to grupper, der sammenlignes hver for sig er meget heterogene, således at der kan være store forskelle i forbrugsmønstrene, ikke kun mellem de to grupper, men også indenfor hver af dem. – På den anden side har man i den senere tid set en stigende standardisering og ensretning af forbruget (bortset fra særligt luksusprægede varer), bl. a. p. g. a. store kædeforretningers udbredelse over hele landet, sådan at den her anvendte beregningsmetode, der nok ville have været betænkelig for 15–20 år siden, idag må kunne accepteres.

Egne beregninger vedrørende boligudgiften til udregning af det andet prisindex, 1. b, går ganske kort fortalt ud på, at man finder en gennemsnitlig årlig boligudgift i og udenfor landbruget, og derefter vægter forholdet mellem disse sammen med det, der blev fundet ud fra D. S. geografiske prisindex excl. bolig. Ved at benytte forbrugssammensætningen mellem bolig og andet forbrug, både i byerne og på landet, som vægtgrundlag får man hhv. et las peyres og et paasche resultat. Det rigtige index (det indifferensbestemte index) ligger et sted mellem las peyres og paasche indexene, men præcis hvor kan man ikke sige. Selv om det således ikke er teoretisk korrekt vælges det aritmetiske gennemsnit af de to. Den skævhed, som kan opstå derved, er imidlertid ikke særlig stor i forhold til de øvrige usikkerhedsmomenter, der er forbundet med beregningerne.

2. En anden ting, som også bevirker en forskydning af forholdet mellem

landboeres og den øvrige befolknings indkomster, er at førstnævnte gruppe normalt får en del af sin indtægt i naturalier, d. v. s. nogle varer erhverves til producentpris i st. f. detailpris. Men dette gælder ikke kun de varer, der produceres i erhvervsøjemed. Landboerne har også større mulighed for at dyrke frugt og grønsager til eget forbrug end den øvrige befolkning. På den anden side er der imidlertid mange andre grupper, som også modtager billige naturalydelser fra sig selv. Dette gælder f. eks. læger, tandlæger, frisører, bagere o. s. v. Selv om disse fordele til en vis grad modsvarer landboernes fordele, er de dog langtfra i stand til at opveje dem totalt set. Også her er der beregnet flere forskellige faktorer, hvilket skyldes det forhold, at der i de forskellige indkomstbegreber, der anvendes, indgår en større eller mindre del af naturalydelserne.

Kort fortalt er beregningerne her udført på følgende måde: Landmanden sparer detailhandelsværdien af den mængde af egne produkter, der bliver konsumeret, men går glip af salgsværdien af de samme. Korrektionsfaktoren findes da i princippet ved at beregne, hvor meget denne forskel øger hans indkomst. I det tilfælde, hvor man sammenligner pengeindkomster, må faktoren dog findes ved at beregne, hvor meget hele detailhandelsværdien ville øge hans registrerede pengeindkomst.

Som udgangspunkt for beregningerne anvender jeg skatteväsenets skøn:

> »Værdien ansættes i princippet til fremstillingsprisen, fastsat som 85 % af salgsprisen, men hvor der ikke føres særskilt regnskab over forbruget af egne produkter, ansættes værdien normalt til 800 kr. pr. voksent medlem af husstanden, hvor der er tale om en alsidig bedrift« [5].

3. Der kan være forskellige årsager til, at man opnår kapitalgevinster på sin realkapital. Der kan være tale om en generel prisstigning. Dette er imidlertid af mindre interesse, da realindkomsten ikke ændres derved. Kun de tilfælde, hvor der opstår reelle gevinster, vil interessere os, d. v. s. når prisen på realkapitalen stiger stærkere end priserne på varer og tjenester i almindelighed. Dette kan være tilfældet på områder, hvor der hersker 1. knaphed på udbudssiden (typisk for jord), hvorved der sker ekstraordinære prisstigninger, eller der kan være tale om konjunkturgevinster p. g. a. et særligt 2. konjunkturbestemt efterspørgselspres, hvor udbuddet endnu ikke har nået at tilpasse sig. Endelig kan det være forårsaget af 3. stigende omkostninger ved genfremstilling af kapitalgodet p. g. a. for ringe produktivitetsfremskridt. Det, der især er af interesse her, er hvor stor en rolle de reelle kapitalgevinster på privat ejendom har spillet for hhv. landbruget og den øvrige del af økonomien. Da det næsten udelukkende er på fast ejendom, der er opnået gevinster, og da den samtidig udgør så stor en del af den samlede realkapital, har jeg ind-

5. Citat fra »Skatten« 1972, s. 94.

Tabel I. Indkomstudlignende forholds påvirkning af nominalindkomsterne i landbruget i forh. t. ikke-landbrug.

	a	b	c
1. Pengenes købekraft	1,05	1,14	
2. Værdien af egne produkter	1,03	1,08	1,14
3. Kapitalgevinster	0,99	1,03	
4. Betalt indkomstskat	1,08		
5. Forskellig familiestørrelse	0,92		
6. Forskellig aldersfordeling	0,97		
7. Forskellig kønsfordeling	0,99		
8. Forskellig arbejdstid	1,01		
9. Relativ arbejdsindkomstandel	0,91		
10. Relativ beskæftigelsesandel	1,05		

Kilde: Se fodnoten s. 23. Appendix Bilag A-1–A-10.

skrænket mig til at lave beregningerne på den private faste ejendom. Det må således især være 1. og til dels 3., der er forklarende årsag til de beregnede kapitalgevinster.

I princippet realiseres gevinsten først ved salg af ejendommen, men i teorien må det være korrekt at tilregne det enkelte år en indtægt svarende til den på papiret i det pågældende år opnåede reelle gevinst. I praksis kan man da også nyde godt af værdistigningen ved at optage lån i ejendommen. Men hvilken værdi, dette skal vurderes til, afhænger bl. a. af de gældende lånevilkår.

At faktor 3. a her bliver 0,99, d. v. s. at kapitalgevinsterne i gennemsnit har betydet lidt mere for den øvrige befolkning end for landboerne, kan nok umiddelbart overraske, men ser man nærmere på priserne i 1960'erne – det tiår, som ligger til grund for beregningerne – vil man opdage, at der har været en meget ujævn stigning med egentlige prisfald på landbrugsejendomme indimellem, medens der for øvrige ejendomme, og her især parcelhuse, har været en ret betydelig konstant stigning gennem hele perioden.

Beregningerne er i princippet foretaget ud fra formelen:

$$H_{70} \div H_{60} \times P \div \sum_{60}^{70} (I \div D) \times P,$$

hvor H står for handelsværdi, og P for deflateringsfaktoren, som her fås fra forbrugerprisindex'et, og I–D for nettoinvesteringerne. De gennemsnitlige årlige reelle kapitalgevinster 1960–70 blev herefter ca. 0,5 mia. kr. for landbrugsejendomme, og ca. 9,5 mia. kr. for øvrige private ejendomme, målt i 1970-priser. Disse to størrelser øger bruttofaktorindkomsten i 1970 for de to gruppers vedkommende med hhv. 7,6 % og 9,0 %. Korrektionsfaktoren bliver derfor 107,6/109,0 = 0,99. De tilsvarende beregninger ved anvendelse af den skattepligtige indkomst viser, at faktoren forbliver den samme, hvorimod

den ændres til 1,03, når man sammenligner de disponible indtægter mellem en landbofamilie og en gennemsnitlig lønmodtagerfamilie udenfor landbruget. (Vedrørende de nærmere forudsætninger må henvises til Bilag A–3 i 3-måneders opgaven.)

4. Da det er den egentlige forbrugsmulighed, som er af interesse, må man enten trække de personlige skatter fra indkomsten eller korrigere for skattens forskellige virkninger på de to sammenligningsgruppers indkomster. Den her beregnede faktor siger således, at hvis vi sammenligner landboernes indkomster med den øvrige befolknings, skal man for at få den reelle forskel forøge landboernes indtægter med 8 %, forudsat at alle andre faktorer virker neutralt, og forudsat det ikke er den disponible indkomst, som anvendes.

Basismaterialet er her dels D. S.'s forbrugsundersøgelse for lønmodtagere i 1971, dels Landøkonomisk Driftsbureaus regnskabsmateriale for udvalgte brug, som præsenteres i den årlige beretning.

5. Når man som tidligere nævnt ønsker at sammenligne levestandarden mellem by- og landbofamilien, må man korrigere for forskellig familiestørrelse. Det viser sig her, hvilket faktor 5 giver udtryk for, at den gennemsnitlige familiestørrelse er 8 % mindre udenfor end i landbruget, således at der alt andet lige vil være 8 % mere til forbrug pr. familiemedlem i førstnævnte gruppe.

6–7. For at få et korrekt mål for aflønningen af en given arbejdsindsats, må man sikre sig, at det er præcis den samme arbejdsindsats, man anvender begge steder. Det er faktisk så godt som umuligt at opnå fuldstændig identitet, men jeg har prøvet at nærme mig, så meget det har været muligt, ved at korrigere for forskellig køns- og alderssammensætning i de to sektorer.

For at illustrere beregningen af aldersfordelingsfaktoren anvendes her de konkrete talstørrelser fra 3-måneders opgaven. (Se denne s. 99. Tallene fra 1970.)

Alder år	Pct.ford. af beskæft. i:		Gnstl. ansat indkomst:	
	Landbrug	Ikke-landbrug	Landbrug	Ikke-landbrug
–19	3,5	7,4	17.500	12.149
20–24	2,8	14,4	19.894	19.974
25–34	13,2	23,6	23.437	26.709
35–44	20,3	19,3	25,277	30,200
45–54	24,2	18,9	24.253	31.097
55–64	24,5	13,4	21.652	28.280
65–	11,5	3,0	23.786	19.253

Faktoren beregnes da ud fra formelen:

$$\frac{\Sigma\,(P_1 \times I_1 + P_1 \times I_{i\text{-}1})}{\Sigma\,(P_{i\text{-}1} \times I_1 + P_{i\text{-}1} \times I_{i\text{-}1})}$$

hvor P står for pct.-fordelingen, I for indkomsten og indexene 1 og i–1 for hhv. landbrug og ikke-landbrug.

Helt konkret beregner man kønsfaktoren ved først at finde, hvor meget kvinder tjener i gennemsnit i forhold til mænd (for 1970 udregnet til 93,7 %). Dernæst må man finde ud af, hvor stor en andel af samtlige beskæftigede i og udenfor landbruget, der er kvinder (her hhv. 30,0 % og 39,3 %). Faktoren beregnes da på følgende måde:

$$\frac{60{,}7 \times 100{,}0 + 39{,}3 \times 93{,}7}{70{,}0 \times 100{,}0 + 30{,}0 \times 93{,}7}$$

eller udtrykt ved en generel formel:

$$\frac{X_{i\text{-}1} \times M + (100 \div X_{i\text{-}1}) \times K}{X_1 \times M + (100 \div X_1) \times K}$$

hvor X_1 og $X_{i\text{-}1}$ står for den relative andel af mænd i arbejdsstyrken hhv. i og udenfor landbruget og M og K står for den gennemsnitlige indtjening i samtlige erhverv for hhv. mænd og kvinder.

8. Hvis man anvender andet end timeaflønning ved sammenligningerne, må man også korrigere for eventuelle forskelle i den gennemsnitlige arbejdstid. Denne er for landbrugets vedkommende beregnet ud fra oplysninger om antal helårsarbejdere, der jo er et mål for præsterede arbejdstimer. I de øvrige erhverv regnes der med en gennemsnitlig ugentlig arbejdstid på 44,2 timer for heldagsansatte. Heraf er 4,4 % overarbejdstid (det tal som gjaldt for arbejdere i industrien i 1970), og den resterende del er den ved overenskomsterne fastsatte arbejdstid (1. september 1970 blev arbejdstiden nedsat fra $42^1/_2$ time pr. uge til $41^3/_4$, hvilket på årsbasis for 1970 giver ca. $42^1/_4$). For de deltidsansatte regnes der med 20 timer ugentlig i gennemsnit. Som følge af ferie og fridage iøvrigt samt skøn over sygdom og pjækkeri regnes der kun med 45 ugers effektiv arbejdstid ialt.

Grunden til det måske lidt overraskende resultat, at faktoren her er større end 1,00, d. v. s. at den gennemsnitlige arbejdstid skulle være lidt større udenfor end i landbruget, er denne, at arbejdstiden er udregnet pr. beskæftiget, og da der indgår en hel del medhjælpende hustruer i landbrugets beskæftigelsesstatistik, som kun arbejder en begrænset tid på ejendommene, trækker det gennemsnittet ned.

9. Når det gælder sammenligning af arbejdsaflønningen, må det også spille en rolle, hvordan indsatsen af hhv. kapital og arbejdskraft er i de to sektorer. Når det således viser sig, at den andel, der er arbejdsindkomst i landbruget er 9 % mindre end den tilsvarende del udenfor, jvf. faktor 9 i tabel I, vil det sige, at man alt andet lige må korrigere det nominelle indkomstforhold mellem landbrug og ikke-landbrug opad med 10 % (1/0,91 = 1,10), hvis landbruget skulle aflønne arbejdsindsatsen på linie med gennemsnittet i den øvrige sektor.

Arbejdsindkomsten i landbruget beregnes som summen af lønudgift til fremmed medhjælp, de selvstændige brugeres og hustruers lønindtægt ved arbejde udenfor landbruget og beregnet arbejdsvederlag for brugeres, hustruers og mindreårige børns indsats i bedriften. Sidstnævnte beløb er beregnet ved at multiplicere familiens arbejdsindsats målt i antal helårsarbejdere med den fremmede medhjælps lønindtægt/helårsarbejder. Der regnes således med den samme løn for en given arbejdstid for både lønmodtager, selvstændig og familiemedhjælp i øvrigt.

Udenfor landbruget er arbejdsindkomsten beregnet som summen af den samlede lønindtægt incl. arbejdsgiverbidrag og et beregnet arbejdsvederlag til de selvstændige. Sidstnævnte beløb er her på tilsvarende måde udregnet ved at multiplicere antallet af selvstændige erhvervsdrivende med gennemsnitslønnen pr. beskæftiget lønmodtager. For medhjælpende hustruer er der dog kun regnet med halv løn.

10. I tilfælde, hvor man anvender per capita-indkomst ved sammenligningen, må man endvidere korrigere for forskelle i den andel indenfor de to grupper, der er med i arbejdsstyrken. Faktor 10 viser således, at forholdet mellem beskæftigelsesprocenten udenfor og i landbruget var 1,05, eller den reelle aflønning af arbejdsindsatsen i landbruget i forhold til den øvrige økonomi er 5 % større, end hvad per capita-indkomsten giver udtryk for.

Andre faktorer

Det er naturligvis klart, at mange andre forhold må tages med i betragtning, før man når frem til det reelle indkomstforhold, jvf. f. eks. figuren på s. 26, nemlig alle de faktorer, der indvirker i forskellig grad på de gruppers indkomster, vi ønsker at sammenligne. En vurdering af f. eks. forskellige gruppers sociale forbrug og omfanget af immaterielle goder, som står til deres rådighed, må man nok imidlertid regne med vil blive temmelig usikker og vanskelig at gennemføre. Det samme vil også gælde virkningerne af skatteunddragelserne, afskrivningsreglerne etc. i de tilfælde, hvor disse ting er relevante for den pågældende sammenligning.

Endelig er der en ting, som også er relevant, specielt når man sammenligner aflønningen af arbejdsindsatsen. Dette er begrebet arbejdskapacitet, som har været en del omdebatteret fra tid til anden. For at nå frem til den samme arbejdsindsats for to personers vedkommende, må man korrigere for såvel forskellig arbejdsevne – denne vil først og fremmest være betinget af varierende fysisk og psykisk udrustning samt forskellig uddannelse – som forskellig alder, køn og arbejdstid. – For at der overhovedet skal være en mening med at multiplicere et bestemt indkomstforhold med alle disse faktorer, må man kræve independens mellem faktorerne. Det ses imidlertid, at arbejdskapaciteten er betinget af både køn og alder. Da beregningerne med at finde en uafhængig faktor her bliver urimeligt stor, og da arbejdskapacitetsbegrebet des-

Tabel II. Indkomst per capita i landbruget og i den øvrige del af samfundet. (BFI/capita).

År	Landbrug* kr.	Ikke-landbrug kr.	Landbrug i pct. af ikke-landbrug
1960	6.368	9.313	68,4
1965	9.825	14.961	65,7
1966	10.667	16.223	65,8
1967	11.260	17.600	64,0
1968	12.249	19.004	64,5
1969	15.031	21.118	71,2
1970	15.076	23.438	64,3
1971	16.695	25.415	65,7

Kilde: Bilag B-1 i 3-måneders opgaven.
* BFI ab landmand, idet vi kun er interesseret i det egentlige landbrug.

uden nok skal betragtes med en vis skepsis, er der ikke gjort noget forsøg på at finde en korrektionsfaktor her [6].

Beregningseksempler

Som tidligere nævnt er materialet fra nationalregnskabsstatistikken ikke særlig velegnet som grundlag for indkomstsammenligninger mellem forskellige erhvervsgrupper, men anvendes derimod en hel del ved internationale sammenligninger, hvor et begreb som BFI per capita ofte figurerer. Som eksempel prøves dette overført på en sammenligning af aflønningsforholdene mellem landbrugssektoren og hele den øvrige del af økonomien. I tabel II ses hvor stor indkomsten per hoved er i de to sektorer for udvalgte år, og hvor stor den er i landbruget i forhold til den øvrige sektor. Som det ses, ligger gennemsnitsindkomsten i landbruget på omtrent 2/3 af den øvrige befolknings gennemsnitsindkomst, idet forholdet har svinget indenfor ret snævre grænser.

Nu er tallene her imidlertid af mer eller mindre nominel karakter, idet de ikke fortæller hele sandheden om indkomsterne og derfor heller ikke viser den reelle forskel mellem de to grupper. Man kunne spørge: Hvor meget skal forholdet mellem de to sektorers BFI/capita være, for at der er tale om den samme arbejdsaflønning i som udenfor landbruget? Svaret kan være 1,00, men vil som regel ikke være det, fordi det anvendte indkomstbegreb som nævnt ikke medtager al indkomst. Svaret findes ved at tage den reciprokke til produktet af de ovenfor i tabel I anførte faktorer: 1. a, 2. a, 3. a, 4, 6, 7, 8, 9 og 10. Produktet af disse bliver 1,07 og det reciprokke forhold 0,93. Dette viser at bruttofaktorindkomsten pr. capita i landbrugssektoren skulle have været

6. Beregning over forskelle i arbejdskapacitet mellem landboere og øvrige i erhvervene beskæftigede er foretaget af D. Gale Johnson. Se American Economic Review, vol. 43, no. 3, June 1953.

Tabel III. Gennemsnitl. skattepligtig indkomst i og udenf. landbruget.

År	Landbrug kr.	Ikke-landbrug kr.	Landbrug i pct. af ikke-landbrug
1963	10.142	17.212	58,9
1964	11.823	18.924	62,5
1965	12.661	20.623	61,4
1966	13.410	21.972	61,0
1967	17.827	32.676	54,6
1970	23.573	33.912	69,5

Kilde: Bilag C-1 i 3-måneders opgaven.

93 % af BFI/capita i den øvrige sektor, for at der ville være tale om den samme arbejdsaflønning begge steder. Man ser således, at forskellen er blevet indsnævret noget, men stadigvæk er den dog ret betydelig. I 1970 var det reelle aflønningsforhold mellem landbruget og hele den øvrige sektor således 0,69 [7] og i 1971 0,70 [7].

I det næste eksempel bliver der ud fra skattestatistikken foretaget en sammenligning parallelt med den ovenfor viste. For at finde hvor meget indkomsten i landbruget skal være i forhold til samtlige øvrige erhverv, for at der er tale om samme arbejdsaflønning, tager man her den reciprokke til produktet af faktorerne 1. a, 2. b, 3. a, 4, 6, 7, 8 og 9, hvilket også er 0,93. Fra tabel III oven for ses det, at den gennemsnitlige ansatte indkomst i landbruget udgjorde 69,5 % af den gennemsnitlige udenfor. Landbrugets skattepligtige indkomst skulle således være ca. 1/3 større (fra 69,5 % til 93 % af indkomsten udenfor) eller sagt på en anden måde: Det reelle aflønningsforhold er 0,74 [8].

Grunden til at faktor 2. b anvendes her i stedet for 2. a, er naturligvis den, at værdien af egne produkter er includeret i forskelligt omfang i de to indkomstbegreber (hhv. BFI og skattepligtig indkomst). At faktor 10 udeladdes her må vel også forekomme indlysende. For en nærmere begrundelse af de forskellige faktorers anvendelse henvises til 3-måneders opgaven.

Som sagt er der forskellige forhold, som ikke er taget i betragtning ved beregningerne, jfr. figuren ovenfor s. 26. M. h. t. både fradrag, afskrivninger og skatteunddragelse må det formodes, at landboerne totalt set har en relativ fordel, fordi de selvstændige udgør en større del i end udenfor landbruget. Men da der på den anden side må regnes med, at landboernes sociale forbrug er noget mindre end gennemsnittet af hele befolkningens, er det svært at sige, til hvilken side disse »økonomiske forhold« vejer alt i alt. De immaterielle forhold favoriserer vel klart landbrugsbefolkningen og retfærdiggør derfor i nogen grad den reelle økonomiske forskel.

7. Hhv. $0{,}643 \times 1{,}07 = 0{,}69$ og $0{,}657 \times 1{,}07 = 0{,}70$.
8. $0{,}695 \times 1{,}07 = 0{,}74$.

I de to eksempler ovenfor har sammenligningen været anskuet ud fra arbejdsaflønningssynspunktet. I sådanne tilfælde må man enten bruge indkomstbegreber, som ikke indeholder kapitalindkomster, eller man må korrigere herfor (faktor 9). Der har været en del debat om rimeligheden i at medtage kapitalindkomsten ved sammenligninger af denne art, men man kan til fordel for det her ved beregningerne anvendte synspunkt fremføre, at den kapitalindkomst, den selvstændige erhvervsdrivende får, sådan set er en aflønning af tidligere tiders opsparing, som er blevet investeret i realkapital, og derfor kan sidestilles med en lønmodtagers renteindtægter af den opsparing, som han har investeret i værdipapirer eller sat i banken.

Selv om dette problem kunne diskuteres meget mere, skal det dog ikke forfølges videre her. I alt fald kan man sige, at når man går over til at sammenligne velfærdsniveauer, må man medtage al slags indtægt, som tilfalder de givne personer indenfor den givne periode. I det følgende vil der blive gennemgået et eksempel på en sammenligning af velfærdsniveauet mellem en landbo- og en lønmodtagerfamilie.

Udgangspunktet tages i Driftsbureauets beregninger over indtægtsanvendelsen på gårdene og D. S.'s forbrugsundersøgelse i 1971 vedrørende lønmodtagerhusstande. I begge tilfælde indgår de betalte personlige skatter i de respektive husholdningers regnskaber, således at man er i stand til at sammenligne med udgangspunkt i de disponible indkomster. Til beregning af det relative realvelfærdsniveau mellem de to familier skal faktorerne 1. b, 2. c, 3. b og 5 anvendes. Det må være klart, at faktorerne 6–10 kun benyttes, når der er tale om sammenligning af arbejdsaflønningerne. Da den disponible indkomst bliver anvendt her, skal faktor 4 heller ikke benyttes. Da der er tale om den samlede lønmodtagerstand i hele landet, formodes det, at den gennemsnitlige »husleje« er ret stor, hvorfor 1. b anvendes. Valget af 2. c og 3. b er begrundet i nogle detailler, som det vil føre for vidt at komme ind på her, men det fremgår direkte af bilagene A–2 og A–3 i 3-mdrs. opgaven. Benyttelsen af faktor 5 fremgår umiddelbart, da familiens velfærdsniveau alt andet lige afhænger af familiestørrelsen [9].

Den gennemsnitlige disponible indkomst i en lønmodtagerfamilie må således være 23 % [10] højere end den tilsvarende i en landbofamilie, hvis der skal være tale om samme levestandard. Iflg. forbrugsundersøgelserne i 1971 var den gennemsnitlige indkomst i en lønmodtagerhusstand 47.518 kr. [11]. I landbruget svinger indtægterne imidlertid meget fra år til år, og da 1970/71 var et relativt dårligt år, vil det være mest fair at tage et gennemsnit af 1970/71 og 1971/72 som udtryk for 1971-indtægterne, hvilket da bliver 30.154 kr.

9. Her regner man således med, at lønmodtagerfamilien er 8 % mindre end den gennemsnitlige landbofamilie.
10. $1{,}14 \times 1{,}14 \times 1{,}03 \times 0{,}92 = 1{,}23$.
11. Nyt fra D. S., nr. 174, 26. okt. 1972.

Forholdet mellem landbofamiliens således beregnede disponible indkomst og lønmodtagerfamiliens tilsvarende er 30.154/47.518 = 0,63. Det reelle forhold er imidlertid 1,23 × 0,63 = 0,77, d. v. s. landbofamiliens reelle økonomiske velfærdsniveau er 77 % af en gennemsnitlig lønmodtagerfamilies eller 23 % lavere. Man må imidlertid huske på, at der her har været regnet med den bedre del af landbruget, idet Driftsbureaucts materiale kun repræsenterer de regnskabsførende brug. Med den antagelse, at indtægterne på disse i gennemsnit er 25 % større end i hele landbruget, er den reelle levestandard her kun ca. 62 % af lønmodtagernes. – Med de mange usikkerhedsfaktorer i tilknytning til beregningerne er det derfor sikrest at nøjes med at konkludere, at levestandarden i landbruget i 1971 lå lidt under 2/3 af samtlige lønmodtageres.

Generelt kan man vel sige, at eksemplerne tilsammen peger i retning af, at landboerne omkring 1970 havde en reel indkomst svarende til ca. 2/3 af den øvrige befolknings. Men her er, som tidligere nævnt, bl. a. ikke medtaget immaterielle goder, hvoraf man nok må sige, at landboerne har flere end den øvrige befolkning i gennemsnit [12]. Det kan da hævdes, at den resterende trediedel af landboernes indkomst bliver betalt med immaterielle goder, således at den totale velfærd i landbruget var ligeså stor som i det øvrige samfund.

Usikkerheden på beregningerne

Nu skal man imidlertid være lidt varsom med tallene, idet der må regnes med en vis usikkerhed på dem. For det første har det ikke været muligt at includere alle de forhold i beregningerne, som det var teoretisk rigtigt at gøre. For det andet er der for få beregningseksempler. For det tredie kan der ikke siges at være fuldkommen independens mellem alle korrektionsfaktorerne (det gælder specielt mellem faktor 6 og 7). Endelig må det for det fjerde fremhæves, at en fejl eller usikkerhed på en enkelt faktor vil komme til fuldt udtryk i det endelige resultat p. g. a. multiplikationen.

Hvor stor usikkerhed, der er på de enkelte faktorer, er det meget svært at skønne over. På nogle af dem er den ganske givet mindre end ± 1 %, medens andre nok må antages at kunne variere indenfor et interval på helt op til ± 5 %. De faktorer, hvor usikkerheden nok må regnes for størst, er på 2 og 8, samt til en vis grad 3 og 9, men der kan som sagt kun blive tale om løselige skøn.

Hvis vi antager, at alle faktorerne er beregnet indenfor en usikkerhedsmargin på ± 1 %, kan vi finde grænserne for de tidligere beregnede indkomstforhold. I det første tilfælde fandt vi, at det reelle indkomstforhold

12. F. eks. kønnere natur og friskere luft, mere afvekslende arbejde end de fleste, bedre udfoldelsesmuligheder for børnene, arbejdsplads og hjem ligger samme sted, hvorved der bliver mulighed for i højere grad at være sammen med familien etc.

(BFI/capita) mellem hele den øvrige sektor og landbruget skulle være 1,07 i tilfælde af samme arbejdsaflønning de to steder, d. v. s. det tal, der blev fundet som produktet af de i den givne situation udvalgte faktorer. Under den ovenfor givne forudsætning vil dette forhold maximalt variere indenfor grænserne:

$0{,}99^9 \times 1{,}07 = 0{,}98$
$1{,}01^9 \times 1{,}07 = 1{,}17,$

da der i tilfældet her er anvendt 9 faktorer. Det vil sige, at det reelle aflønningsforhold mellem landbruget og den øvrige sektor i 1970 kunne findes mellem *0,75* og *0,63* [13]. For 1971 ville de tilsvarende grænser være *0,77* og *0,64*.

I det andet tilfælde med den skattepligtige indkomst fandt vi også, at indkomstforholdet mellem den øvrige sektor og landbruget skulle være 1,07, for at der kunne være tale om samme aflønning af arbejdsindsatsen, men her blev der kun brugt 8 faktorer, hvorved grænserne bliver:

$0{,}99^8 \times 1{,}07 = 0{,}99$
$1{,}01^8 \times 1{,}07 = 1{,}16.$

Her vil man finde, at det reelle aflønningsforhold i 1970 mellem landbruget og øvrige erhverv vil ligge mellem *0,69* og *0,81*.

I det tredie eksempel fandt vi forholdet 1,23 som produktet af kun 4 faktorer, d. v. a. grænserne bliver her:

$0{,}99^4 \times 1{,}23 = 1{,}18$
$1{,}01^4 \times 1{,}23 = 1{,}28.$

Det relative realvelfærdsniveau mellem landboerne og den øvrige befolkning skulle da under den givne forudsætning ligge mellem *0,74* og *0,80*, når der er tale om de bedre brug (de regnskabsførende).

Det er klart, at hvis usikkerheden på et par af faktorerne overstiger 1 %, vil grænserne blive udvidet tilsvarende, men på den anden side er det nok næppe sandsynligt, at alle skævhederne vil arbejde i samme retning, så alt ialt må det nok være rimeligt at regne med, at »de virkelige forhold« vil ligge mellem de her beregnede grænser.

Afslutning

I Fællesmarkedets landbrugspolitik, der må betragtes som et udpræget stykke planøkonomi, er man inde på tanken om at fastsætte priserne på landbrugsprodukterne således, at man derved sikrer det fra den hjemlige debat kendte

13. $1{,}17 \times 0{,}643 = 0{,}75$ og $0{,}98 \times 0{,}643 = 0{,}63$.

begreb »den effektive landmand« en rimelig indkomst (levestandard). Dette vil imidlertid betyde, at behovet for en omfattende og veludviklet indkomststatistik er stort. Her ville de ovenfor beregnede korrektionsfaktorer måske kunne indgå som et nyttigt supplement.

Nu skal man nok være varsom med at anvende dem altfor håndfast på fremtidigt materiale p. g. a. delvist ændrede forudsætninger, bl. a., som følge af Danmarks EF-medlemsskab. Dette gælder nok fremfor alt faktor 3, hvor den øgede indtjening (eller forventningerne herom) i landbruget har medført betydelige stigninger i ejendomspriserne i sammenligning med den periode, som ligger til grund for beregningerne af faktoren.

M. h. t. forbruget af egne produkter har der været en tendens til aftagende betydning igennem en meget lang periode, men man kunne forestille sig, at energikrisen o. lign. ville medføre, om ikke en fødevarekrise, så dog stærkt stigende fødevarepriser, og derved inspirere folk til i højere grad at være selvforsynende med visse produkter. – Hvordan udviklingen vil løbe fremover, er det naturligvis svært at spå om, men givet er det i hvert fald, at man ikke skal regne med, at alle korrektionsfaktorerne vil forblive konstante over en længere årrække.

Til sidst kan man kort sige om resultaterne, at de vel ikke i nævneværdig grad forrykker det billede, som man havde af landbrugets indkomstmæssige situation i forhold til det øvrige samfund i årene inden Danmarks indtræden i EF. Der kan højst være tale om en svag korrektion opad.

En anden ting er så, at der eksisterer store indkomstforskelle indenfor landbruget lige så vel som indenfor mange andre erhvervsgrupper i samfundet. Dette problem er slet ikke berørt her, hvor man stort set kun har betragtet landbrug contra ikke-landbrug. Vedrørende dette spørgsmål skal der henvises til min til grund for denne artikel liggende afhandling.

Styring af universiteterne – og af tankerne

Christian S. Nissen

Sten Sverdrup-Jensens artikel, »Styringsproblematikken på Københavns Universitet« i Økonomi og Politik nr. 4, 1973, pp. 343–360, er interessant fra flere synsvinkler. For det første behandles et yderst vigtigt, aktuelt samfundsproblem. Universitetsspørgsmål er dagligt avisstof af til dels sensationspræget karakter og kan nok trænge til en seriøs behandling, der kan give lidt overblik. For det andet har man med diskussionen om universiteternes autonomi en fremragende baggrund for en behandling af organisationsteoriens styringsbegreb.

Men for det tredie mener jeg, at Sverdrup-Jensens artikel er interessant fra en lidt anden synsvinkel. Den måde, hvorpå de to ovennævnte problemstillinger behandles, må give anledning til nogle overvejelser over, med hvilket formål artikler skrives til Økonomi og Politik, og hvilke krav redaktionen stiller for at trykke disse artikler.

Disse overvejelser falder i to dele. Dels et forsøg på at opstille nogle af de generelle krav, det vil være naturligt at stille til artikler i tidsskriftet; dels en påvisning af, at disse krav ikke opfyldes af Sverdrup-Jensens artikel. Nu er det måske problematisk at behandle en artikel med udgangspunkt i, hvad artiklen *ikke* beskæftiger sig med. Jeg vil derfor tage de to dele op i omvendt rækkefølge, og først give en mere uddybet kommentar til den måde, hvorpå Københavns Universitets styringsproblematik behandles. Derefter vil der med baggrund i disse kommentarer opstilles nogle mere generelle betragtninger.

Artiklen består af tre hovedafsnit: »I. Universitetets autonomi«, »II. Universitetets hidtidige organisation«, og »III. Lov af 4. juni 1970 om universiteternes styrelse«. Men i virkeligheden er en anden struktur i artiklen langt mere fremtrædende. Indledningen afsluttes med noget, der synes at være en fremhævelse af artiklens egentlige budskab.

> »Med udgangspunkt i universiteternes centrale samfundsmæssige placering kan der rettes relevante indvendinger mod bevarelsen af universitetsautonomien. Dette problem vil blive taget op i et senere afsnit«. (p. 344).

Den lovede genoptagelse af autonomiproblematikken sker i slutningen

af afsnit III efter, at den seneste styrelseslov er blevet behandlet i al korthed. Derefter rejses det centrale spørgsmål, der søger at kæde styringen sammen med universitetsautonomien, idet der spørges, om en overordnet styring er forenlig med autonomi for de enkelte uddannelsesinstitutioner (p. 359). Dette det væsentligste problem i hele artiklen behandles imidlertid ikke udførligt. I stedet gøres en temmelig banal konstatering, at såfremt institutionerne vil være i stand til at drive en politik i overensstemmelse med statsmagtens interesser, »... kan en begrænset autonomi med fordel bevares.« Er dette der imod ikke tilfældet, »... er det nærliggende at reducere institutionernes styrende organer til rene forvaltningsorganer«, (p. 359). Derefter følger et kort rids af de særlige problemer i forbindelse med forskningen, og endelig afsluttes med en halv side, hvor betænkningerne fra Planlægningsrådets centerudvalg og Undervisningsministeriets struktur- og rationaliseringsudvalg får en kommentar med på vejen, mundende ud i at det er en målsætning, der mangler, før styringsproblematikken kan løses. En rigtig, men næppe særlig dybsindig konklussion.

Det kunne så være, hvis artiklen i sine øvrige afsnit havde givet en udførlig behandling af styringsspørgsmålet. Men hele det store midterafsnit på ca. 15 sider, afsnit II og det meste af III, er helt uden sammenhæng med de lige refererede betragtninger omkring autonomien. I virkeligheden er der yderst relevante forbindelseslinier mellem styrings- og autonomiproblemet på den ene side og ledelsesforholdene på Københavns Universitet og hele den højere uddannelse på den anden. Men disse linier trækkes blot ikke i artiklen. Ved læsning af indledning og afslutning har man ingen grund til at opholde sig ved de mellemliggende 15 sider. De afledes ikke af indledningen, og de styrer langt mindre konklusionerne.

Her er vi ved den første alvorlige mangel ved Sverdrup-Jensens arbejde. Det mangler en eller anden samlende og ordnende idé eller »mekanisme« til at skille væsentligt fra betydningsløst, til at fremdrage de dele af »virkeligheden«, som det er vigtigt at medtage for at besvare rejste spørgsmål. Hvad er f. eks. grunden til at artiklen indeholder et helt lille, selvstændigt afsnit om »... trivslen for de til universitetet knyttede personer« (p. 355), når Universitetsadministrationsudvalget af 1960 og dets arbejde ikke nævnes med *ét* ord? Hvorfor give anordningen af 1936 den relativt udførlige behandling, når der ikke gøres et alvorligt forsøg på en belysning af hvilke forhold, der var medvirkende til at skabe Styrelsesloven af 1970, der på så mange måder adskilte sig radikalt fra 1936-anordningen? Er den nærmere styring, eller mindre autonomi, efter 1970 et mere eller mindre tilfældigt resultat af uroen omkring universitetet siden 1968, eller en langsigtet linie lagt af folketing og skiftende regeringer i erkendelse af uddannelsessektorens voksende betydning? Hvad er grunden til at forfatteren har udeladt et sådant indlysende spørgsmål, når så meget andet tages med?

Det, der efter min mening mangler, er en klar opfattelse hos Sverdrup-Jensen af, hvad »*styringsproblematikken*« er for noget. Er *styring* det samme som *administration, forvaltning* eller *ledelse?* Det er ikke blot en definition, der mangler. Forfatteren synes simpelthen ikke at have overvejet spørgsmålet nærmere. Havde han det, ville det nok have været nærliggende at søge til den omfattende litteratur inden for forvaltningslæren og organisationsteorien, »Styring« er her et begreb af en bestemt, afgrænset betydning i forbindelse med relationerne mellem de, der træffer beslutninger (f. eks. folketing og regering), og de, der fører beslutningerne ud i livet (forvaltningen). Styring er de førstes bevidste bestræbelser på at påvirke de sidstes adfærd. En analyse af Københavns Universitet ud fra en sådan teoretisk ramme kunne måske have givet en systematisering af vigtige spørgsmål som: Hvilke *mål* styres der efter (se artiklens afslutning p. 360), hvilke *midler* anvendes (f. eks. styring gennem budgetter, anordninger, bekendtgørelser, ansættelsesregulering, information etc.), *hvad eller hvem* styres, og *hvem* styrer? Er det regeringen, der er det styrende organ, eller folketinget? Er det forvaltningen (undervisningsministeriets embedsmænd) og universitetets kollektive organer og administration der styres? Eller drejer det sig snarere om de kollektive organers styring af universitetsforvaltningen?

Det er alt sammen relevant, og en del af det er med i Sverdrup-Jensens artikel, men uden nogen form for gennemgående systematik. Gennemgangen af universitetets ledelsesforhold og administration kommer nærmest i den rækkefølge, de forskellige problemer behandles i loven. Det er måske så meget at sige, at forfatteren skulle have gennemført sin analyse med en teori i baghovedet, hvis der hermed menes en større sammenhængende enhed af aksiomer afledte hypoteser etc. Men det mindste man kan kræve er, at der sker en vis, bevidst styring af tankerne, så det også for læseren fremstår tydeligt, hvad det er, som behandles og hvorfor det gøres på den ene eller anden måde.

Men – vil man måske indvende – er det vigtigste ikke, at læseren får noget relevant at vide om ledelsesforholdene ved Københavns Universitet al den stund det siden 1968 har været dagligt avisstof? Netop en artikel skrevet af en person med et indgående kendskab til forholdene og en rimelig evne til at abstrahere fra de daglige skærmydsler vil kunne trække nogle linier op, som går tabt i den mere tilfældige og sensationsprægede behandling i dagspressen.

Men dette behov imødekommes i ringe grad i artiklen. På de fleste af de 18 sider gives der en redegørelse for de formelle regler i anordning og styrelseslov. En sådan redegørelse kan man læse andre steder. Foruden selve lovteksten med bemærkninger, er der f. eks. udsendt et fyldigt særnummer af ministeriets tidsskrift, »Uddannelse« (nr. 7 a, 1973), hvor loven er grundigt kommenteret. Men udover redegørelsen for disse »faktiske« forhold er der ikke

meget at hente. Hist og her spredt mellem formaliteterne findes forfatterens egne iagttagelser af livet på Københavns Universitet og dets mulige fremtidige udviklingslinier. Men det er en tynd historie af ofte underligt konstruerede antagelser baseret på loven. Når det således (p. 352) siges, at der er ». . . lagt op til konflikt mellem institutter og fakultetsråd, hvad angår den »videnskabelige politik« som skal føres . . .« i forbindelse med ansættelse af videnskabeligt personale, kan det synes at være en rimelig formodning, hvis man som forfatteren ser på de formelle regler for ansættelsesproceduren. Men ved siden heraf, er proceduren jo den, at bestyrelsen (nu institutrådet) formulerer stillingsopslagene, indstiller om bedømmelsesudvalgenes sammensætning og i det hele taget har initiativet i sagen. Det er fakultetsrådet, der træffer de endelige beslutninger; men det er uhyre sjældent at disse går imod institutternes indstillinger. Så med mindre bemærkningen om, at der er »lagt op til konflikt«, betyder, at man på baggrund af de formelle regler kunne tænke sig, at der i fremtiden kunne opstå sådanne konflikter, er den uinteressant eller direkte forkert. Med baggrund i den sædvanlige procedure må man netop sige, at konflikter på dette område vil være undtagelsen. Hvis påstanden er en forudsigelse af, at den nye lov på dette område vil betyde en ændring af praksis, må man spørge om, hvilket grundlag der er for antagelsen. Er det en formodning, der bygger på erfaringer fra lignende organisationer, eller på teoretiske udsagn? Eller er det snarere lidt common–sense som kød på de formalistiske ben?

Der er flere lignende eksempler, som må rejse tvivl om omfanget af de undersøgelser, der ligger til grund for artiklen. Der synes ikke at være gennemført interviews med nogle af de centrale personer i sagen. Ej heller mærker man noget til en evt. orientering i det meget omfattende skriftlige materiale, der findes på de forskellige institutioner og på Rigsarkivet. Det kan være noget af årsagen til, at artiklens beskrivelse af forholdene virker så underligt verdensfjern. Den læser, som venter at få noget nyt at vide eller i det mindste et vist overblik, vil sikkert blive skuffet; og hermed er et andet og vigtigt formål med publiceringen forpasset.

Som det ovenfor er fremgået, er der blevet lagt vægt på to hovedmål, et *teoretisk* og et *empirisk*. Med det emne, der blev behandlet i artiklen, var der en glimrende lejlighed til at kaste lys på en række problemer i forbindelse med styring, kontrol, kompetencedelegering etc. Endvidere er der et lidet tilgodeset behov for kvalificerede redegørelser for de betydelige ændringer, der har fundet sted siden slutningen af 60'erne på Københavns Universitet og de andre højere læreanstalter.

Skal det formuleres generalt, vil det sige, at der i artikler bør ske en relatering til den løbende teoretiske diskussion og udvikling, eller at der publiceres undersøgelser af økonomiske og politiske forhold i bred betydning inden for områder, der kan forventes at interessere læserkredsen. Selvom det her

for klarhedens skyld er stillet op som et valg mellem to alternativer, vil en eller anden kombination nok være det bedste. Men lige så vel som de rent teoretiske problemstillinger skal have deres plads, lige så vel vil det være ønskeligt at få artikler, hvor det teoretiske træder i anden række til fordel for en redegørelse for de »faktiske« forhold som en analyse af de økonomiske følger af en overenskomst, eller af forskellige aspekter af en international politisk krise.

Men mangler begge disse elementer; er der hverken teoretisk diskussion eller mere end antydninger af undersøgelser af »virkeligheden«, er det man må have lov til at spørge forfatter og redaktør: Hvad var meningen med den artikel?

Uddannelsesløn og uddannelsesskat
Forslag til et alternativt finansieringssystem for de længerevarende uddannelser i Danmark

Jane Andersen, Jens Lunde, Hans K. Nielsen, Palle Rasmussen, Svend Tychsen og Lone Østergård

1. Indledning

I den uddannelsespolitiske debat indtager studiestøtteordninger en væsentlig rolle. Det standpunkt, man indtager m. h. t. støttens konkrete indretning og omfang, er præget af ens holdning til støttesystemets fordelingsmæssige implikationer.

Det er et karakteristisk træk i lønstrukturen, at såvel den årlige løn som livslønnen øger med uddannelsens omfang. Samtidig har de uddannelsessøgende forholdsvis små indkomster, ligesom den socialt skæve rekruttering til de længerevarende uddannelser er delvis betinget af familiens indkomstniveau, hvorefter man gennem uddannelsesstøtten har finansieret en del af de uddannelsessøgendes leveomkostninger. Ydelsen af uddannelsesstøtten, såvel som den totale finansiering af de videregående uddannelser, er således udtryk for et *fordelingspolitisk dilemma,* hvor skatteyderne, der langtfra alle får del i det videregående uddannelsessystems ydelser, bidrager til sikring af høje livsindkomster hos en udvalgt gruppe personer.

I denne artikel fremsættes et forslag til et *nyt studiestøttesystem,* der repræsenterer en vej ud af dette dilemma. Forslaget omfatter på den ene side en egentlig aflønning af studerende, på lige fod med deres jævnaldrende i erhvervslivet, og på den anden side en særlig beskatning af den merindkomst, den færdiguddannede typisk modtager, sammenlignet med en ikke-uddannet jævnaldrende. Gennem en økonomisk analyse af uddannelsessystemet udvides perspektivet til ikke blot at omfatte den traditionelle studiestøttediskussion, men den totale finansiering af den længerevarende uddannelse, d. v. s. også spørgsmålet om, hvem der i den sidste ende skal betale ressourceforbruget i form af lærere, lokaler og studiematerialer. Den moralske grundtanke er her, at samfundet ved at finansiere den uddannelse, der rækker ud over den grundlæggende uddannelse, også bør have del i uddannelseserhververnes merindkomst.

Den *beslutningssituation,* forslaget knytter sig til, er Danmark i begyndelsen af 1980'erne, hvor det er forudsat, at visse af de nuværende uddannelsespolitiske tendenser er slået igennem. Det drejer sig først og fremmest om

Højby-gruppens forslag [1] om fælles 3-årig skole for alle, der uddanner sig ud over det 9. skoleår, samt en udvikling i dimensionering og studiestruktur for de længerevarende uddannelser, der er i overensstemmelse med, hvad der regnes med i PP II [2]. Længerevarende uddannelser er, som i Helhedsplanen [3], defineret som omfattende uddannelse, der bygger på en studieforberedende gymnasial uddannelse, og opdelt i lange uddannelser (f. eks. civilingeniør) og mellemlange uddannelser (f. eks. teknikumingeniør). Forslaget har som generel forudsætning, at der eksisterer en politisk målsætning om lighed i indkomstmæssig henseende, og at der er villighed til at gribe ind over for spredningen i såvel livsindkomster som den til enhver tid eksisterende personlige indkomstfordeling i Danmark.

Fremstillingen tager sit udgangspunkt i en beskrivelse af det nuværende finansieringssystem (afsnit 2). Dette kan, for den egentlige studiestøttes vedkommende, opfattes som fremkommet ved et kompromis mellem alternative fordelingspolitiske synsvinkler, hvilket nærmere analyseres i en uddannelsesøkonomisk referenceramme (afsnit 3). Disse alternative synsvinkler er imidlertid ikke uforenelige, som det fremgår af principskitsen til et nyt finansieringssystem, omfattende en kombination af uddannelsesløn og uddannelsesskat (afsnit 4) [4]. For at få en fornemmelse af størrelsesordenen af de skattemæssige konsekvenser, der følger af forslagets indførelse, foretages endelig (afsnit 5) nogle beregninger over det fuldt indkørte system under alternative forudsætninger m. h. t. visse kritiske variable.

2. *Det nuværende finansieringssystem*

2. 1. *Det danske uddannelsessystem* er altovervejende administreret og finansieret af det offentlige. På nogle få uddannelsesområder findes institutioner, der i princippet er private. Da det offentlige via tilskud finansierer den væsentlige del af driften og i den forbindelse kræver visse studiebetingelser opfyldt, er forskellen mellem de private og de offentlige uddannelsesinstitutioner så beskeden, at det ikke tjener noget formål at skelne.

Derudover er det karakteristisk for specielt de *længerevarende uddannelser,* at disse bygger på frivillig deltagelse, uden betaling af undervisningsgebyrer, og i et vist omfang er selektive (eksistens af adgangsbegrænsninger). Finansieringen af de længerevarende uddannelser sker gennem statsskat-

1. *Udkast til forslag til folketingsbeslutning om 12 års uddannelse for alle* (med tilhørende bemærkninger), Undervisningsministeriets arbejdsgruppe vedrørende 12 års uddannelse, april 1973.
2. *Perspektivplan-redegørelse 1972–1987,* Budgetdepartementet, december 1973. Kapitel 44.
3. *Helhedsplanlægning af de videregående uddannelser 1974–1987. Problemer og løsningsforslag,* Planlægningsrådet for de højere uddannelser, januar 1974. Punkt 3.
4. Forslaget svarer på mange måder til de af tidligere undervisningsminister Ritt Bjerregård fremsatte skitser til et nyt uddannelsesstøttesystem, senest i *Weekendavisen,* 22. februar 1974.

terne. Skattebetalerne finansierer således den altovervejende del af udgifterne til lærere, lokaler og studiematerialer og – i mindre omfang – indsatsen af de studerendes arbejdskraft gennem støtte til dækning af disses leveomkostninger. De samlede statslige driftsudgifter til denne del af uddannelsessystemet udgjorde 1972/73 ca. 1500 mio. kr., hvoraf studiestøtten i snæver forstand udgjorde ca. 20 pct. [5].

2. 2. Medens lærerlønninger og lokaleomkostninger sjældent indgår i diskussionen vedrørende udgiftsfordelingen, har den statslige støtte i form af *lån, legater og lånegarantier* til stadighed været indblandet i en målsætningsdebat.

Ungdommens Uddannelsesfond oprettedes i 1952 og blev i 1964 suppleret med muligheden af statsgaranti for uddannelseslån i banker og sparekasser. Frem til midten af 1960'erne var imidlertid den statslige støtte af beskedent omfang, og tildelingen byggede på et skønsprincip. Til belysning af hele problemstillingen omkring studerendes økonomiske forhold og konsekvenserne for studieeffektiviteten blev der i 1965 nedsat et udvalg med professor W. E. von Eyben som formand. *von Eyben-udvalget* fremkom med et konkret studiestøtteforslag i 1968 [6], ud af hvilket er vokset visse af de ændringer, der siden er sket i det gældende system.

Udvalget baserede sine overvejelser på en *målsætning* om demokratisering og effektivisering af uddannelsessystemet. Som det formuleredes af udvalgets flertal (p. 117):

»1. at ingen af økonomiske grunde skal hindres i at få den uddannelse, som den unge har lyst og evner til, og
2. at det skal blive muligt at begrænse nødvendigheden af erhvervsarbejde under uddannelsen til et sådant omfang, at det ikke virker hæmmende på studieaktiviteten i uddannelsesperioden.«

Videre hed det i forbindelse med diskussionen af *støtterammen* (p. 119):

»Hvad enten man ønsker reelt at påvirke den sociale rekruttering til uddannelserne eller at modvirke uddannelsesfremmed erhvervsarbejde i studietiden, synes det *nødvendigt at tilvejebringe forudsætninger for, at de uddannelsessøgende som gruppe betragtet kan opnå en levefod, der indebærer en passende indplacering i relation til den øvrige befolkning, særligt til jævnaldrende.*«

Det påpeges således, at studerende ønsker at opnå (eller skaffer sig) en

5. Budgetdepartementet, *op. cit.*, tabel 44. 1 og 44. 14. Tallene er tilpasset den her anvendte definition på længerevarende uddannelser.
6. *Betænkning vedrørende økonomisk støtte til unge under uddannelse.* Betænkning nr. 506, 1968.

indkomst og en levefod, der modsvarer, hvad andre i samme alderskategori opnår.

Udvalgsflertallets *forslag* opererer med en støtteform, hvor lån og legat udgør variable dele afhængig af visse objektive kriterier: Egne og (for studerende under 21 år) forældres indtægt- og formueforhold samt alder og placering i studieforløbet. Grundtanken i det konkrete forslag er ønsket om primært at støtte økonomisk svagest stillede, især i de tidligere stadier af de længerevarende uddannelser. Udover de ovenfor nævnte målsætninger er forslaget udarbejdet under hensyntagen til faktorer af praktisk-politisk karakter, eksempelvis mulighederne for effektiv kontrol af studieforløb.

2. 3. Visse af grundtankerne bag von Eyben udvalgets forslag synes at have givet sig udslag i det *nugældende støttesystem,* omend den konkrete udformning afviger. I det følgende opsummeres reglerne for støtteåret 1973/74 [7].

Støtten til den *studerende uanset alder* kan maksimalt (for udeboende i København) udgøre 9.500 kr. Støtten er afhængig af korrigeret forældreindtægt og -formue samt egen og eventuel ægtefælles indtægt og formue. Støtten aftrappes således ved korrigeret forældreindtægt i kalenderåret 1972 på over 37.000 kr. og bortfalder ved 63.000 kr. For egen indtægt og formue gælder det, at støtte plus indtægt i støtteåret ikke må overstige 21.500 kr. for ugifte og 43.000 kr. for gifte (tilsammen). Formue over 15.000 kr. (30.000 kr. for gifte) behandles som indtægt. Støtten ydes med halvdelen som legat og halvdelen som lån, der er rentefrit i studietiden.

For *studerende over 23 år* kan der opnås støtte uafhængigt af forældres økonomiske forhold. For egne økonomiske forhold gælder de samme regler som ovenfor. Der kan i så fald maksimalt ydes støtte på 7.900 kr., fordelt med 2.900 kr. i legat og 5.000 kr. i rentefrit lån. Hvis en studerende over 23 år er berettiget til støtte efter de generelle regler, men denne udgør mindre end 7.900 kr., forhøjes støtten til dette beløb.

Der består endvidere muligheder for at optage *statsgaranterede lån* i banker og sparekasser. Der er et absolut maksimum på 10.000 kr. og samtidig den klausul, at det statsgaranterede lån højest kan udgøre forskellen mellem 14.000 kr. og den ydede støtte. De statsgaranterede lån ydes til en rente fastsat af de enkelte pengeinstitutter og forrentes såvel efter studiets afslutning som i studietiden. Statsgarantien løber i 10 år efter studiets afslutning, inden for hvilken periode lånet normalt skal afvikles. Lånene kan principielt opsiges fra kreditors side med 6 måneders varsel.

Betragter man det nugældende system *i lyset af von Eyben-udvalget,* består den væsentligste divergens i det forhold, at støtterammen ikke er blevet

7. *Regelsamling for uddelingsåret 1973–74* (med tillæg af juni 1973), Statens Uddannelsesstøtte, april 1973.

reguleret over tiden i takt med levefodsudviklingen i samfundet som helhed. Der har i den pågældende periode ikke været politisk tilslutning til yderligere overførsel af indkomster, og resultatet synes da også at være, at målsætningen om demokratisering og effektivisering af de længerevarende uddannelser ikke er bedre opfyldt i dag, end da von Eyben-udvalget blev nedsat.

3. En uddannelsesøkonomisk analyse af finansieringssystemet

3. 1. Det fremgår af foranstående beskrivelse af finansieringssystemet for de længerevarende uddannelser i Danmark, at dette er fremkommet som et *politisk kompromis*. På den ene side har man gerne villet stimulere tilgangen til længerevarende uddannelser, specielt fra de »lavere« socialgrupper.

På den anden side har man villet undgå en for kraftig indkomstoverførsel til en gruppe af personer, som – betragtet over hele deres livsløb – i forvejen opfattes som privilegerede. Disse vil typisk få høje lønninger efter uddannelsens færdiggørelse samt opnå fordele i tilknytning til deres arbejdssituation og ved udnyttelsen af fritid.

3. 2. En mere principiel analyse af baggrunden for overvejelser af denne karakter kan tage udgangspunkt i nedenstående oversigtsskema. Dette viser *de totale virkninger af at lade én person gennemgå en længerevarende uddannelse* (sammenlignet med en situation, hvor denne direkte gik ud i erhvervslivet), og hvorledes disse virkninger berører forskellige grupper i samfundet.

I skemaet anvendes betegnelserne *produktions- og konsumtionseffekter* for uddannelsens indvirken på den videreuddannedes arbejdsevner henholdsvis dennes ændrede arbejds- og fritidssituation. Uddannelse medfører normalt, at den uddannede kan udføre visse arbejdspræstationer mere effektivt end før, eventuelt mere komplicerede arbejdsopgaver. Såfremt disse nye færdigheder leder til en øget produktionsværdi i varer og tjenesteydelser, er produktionseffekterne positive. Ydermere kan uddannelse have en egenværdi for den uddannede i form af øgede muligheder for arbejdsforhold i overensstemmelse med egne præferencer samt fritidsaktiviteter, der ikke før var realisérbare. En positiv konsumtionseffekt kan således bestå i en sproguddannets glæde over litteratur på originalsproget og rejser i det pågældende sprogområde.

De *eksterne effekter* dækker over det forhold, at den videreuddannede kan påvirke de personer, han arbejder sammen med eller omgås i sin fritid på samme måde, som han selv er blevet påvirket. Som eksempel på en ekstern produktionseffekt kan nævnes, at spredning af kundskaber på arbejdspladsen kan ændre kollegers arbejdsevne. Eksterne konsumtionseffekter kan bestå i, at venner og familie til en sproguddannet, i lighed med denne selv, kan have større glæde af en fælles udenlandsrejse. Eksterne effekter kan også have

negative elementer, f. eks. kan en stigning i antallet af personer i en vis uddannelseskategori mindske de allerede uddannedes status.

Virkningerne af at lade yderligere én person gennemgå en længerevarende uddannelse. Totalt, og set ud fra henholdsvis den uddannedes og de øvrige samfundsmedlemmers perspektiv.

	Opofringer	Effekter
Totalt (samfunds-økonomisk perspektiv)	Studiematerialer Lokaler og inventar Lærere og øvrigt personales arbejdsindsats Den studerendes arbejdsindsats	Produktionseffekter Konsumtionseffekter Eksterne effekter
Den uddannede	Udgifter til studiematerialer Bruttoindkomstbortfald i studietiden ÷ indkomstskat ÷ legater ÷ studielån	Bruttoindkomstforøgelse efter studietiden ÷ indkomstskat ÷ tilbagebetaling og forrentning af studielån Konsumtionseffekter
Kollektivet af øvrige samfunds-medlemmer	Udgifter til lokaler og inventar Aflønning af lærere og øvrigt personale Bortfald af skatteindtægter i studietiden Legater Studielån	Øgede skatteindtægter efter studietiden Tilbagebetalinger og forrentning af studielån Eksterne effekter

I det *samfundsøkonomiske perspektiv* kan uddannelsesprocessen opfattes som en produktionsproces, hvis ressourceanvendelse kan rubriceres i hovedgrupperne: Den uddannelsessøgendes arbejdskraft (de indirekte uddannelsesomkostninger) samt lærernes arbejdskraft, undervisningsmaterialer og lokaler

(de direkte uddannelsesomkostninger). Ressourcer, der alle alternativt kunne have indgået i andre produktionsprocesser i samfundet og dermed øget mængden af varer og tjenesteydelser, som kollektivet af samfundsmedlemmer kunne have disponeret over.

Samtidig resulterer denne produktionsproces i visse egenskaber hos den uddannede, som denne ikke var i besiddelse af før. Således vil den uddannede person være i stand til at producere andre eller flere varer og tjenesteydelser end tidligere (produktionseffekter), kunne placere sig i en anden arbejdssituation og udnytte sin fritid på en anden måde (konsumtionseffekter). Ydermere vil uddannelsen skabe effekter af samme karakter hos andre end den uddannede selv (eksterne effekter).

Der skal ikke her gås ind på de vurderingsproblemer, der opstår, når man – i en såkaldt cost-benefit analyse – forsøger at sammenfatte nettoeffekten af uddannelse på mængden af goder, der totalt står til samfundsmedlemmernes disposition. I stedet vil angrebsvinklen være, *hvem der i sidste instans bærer opofringerne henholdsvis berøres af effekterne*. Dette gøres gennem en analyse af, hvorledes købekraften til de materielle goder ændres, altså effekten på indkomstfordelingen, og hvorledes konsumtionseffekterne influerer på forskellige befolkningsgruppers velfærd.

I oversigtsskemaet er dette sket ved at splitte samfundet op i den uddannede og kollektivet af øvrige samfundsmedlemmer. Derved belyses de fordelingsmæssige konsekvenser for de to centrale aktører på finansieringssiden: Den uddannelsessøgende og »alle de andre«, herunder disse i deres egenskab af skattebetalere.

Havde vi betragtet ikke bare en enkelt uddannelsessøgende, men en gruppe inden for samme studieretning, ville der have været yderligere en fordelingsmæssig konsekvens, som ikke fremgår af skemaet, men som er central i en fordelingspolitisk sammenhæng: En tilgang af færdiguddannede, der er stor i forhold til den allerede eksisterende bestand, vil bevirke, at lønningerne for den pågældende uddannelseskategori vil tendere mod at falde. Dette indebærer i realiteten en omfordeling fra bestanden af allerede uddannede til konsumenterne af disses ydelser, hvilket lettest ses i de tilfælde, hvor de færdiguddannede producerer tjenesteydelser til umiddelbart forbrug, f. eks. læger. Altså en omfordeling inden for kollektivet af øvrige samfundsmedlemmer.

3. 3. Oversigstskemaets relevans til belysning af studiefinansieringssystemets fordelingsmæssige virkninger afhænger af, om *opsplitningen i »den uddannede«* og *»øvrige samfundsmedlemmer«* giver information, der er anvendelig i den politiske beslutningsproces. At dømme efter den uddannelsespolitiske debat har man ofte en anden opsplitning i tankerne, idet man interesserer sig for studenten og dennes familie betragtet under ét. Når man således diskuterer rekrutteringen til de højere uddannelser, opdelt på socialgrupper, implicerer

dette en opfattelse af familien (studenten sammen med sine forældre) som den relevante enhed. Den uddannede alene har jo erhvervet de med uddannelsen forbundne fordele, uanset hvilken socialgruppe denne stammer fra.

Dette kom også frem ved præciseringen af, hvilke overvejelser der lå bag udformningen af det nuværende støttesystem, og træder tydeligere frem ved en nærmere beskrivelse af *det fordelingspolitiske dilemma,* disse overvejelser er udtryk for. Dette dilemma skal nu nærmere beskrives.

En løsning af problemet med *indkomstoverførsler til en i forvejen privilegeret gruppe* peger hen imod en rendyrket lånenordning, hvor den uddannede tilbagebetaler hele uddannelsesstøtten. En sådan tilbagebetaling kunne omfatte alle udgifter, som kollektivet af øvrige samfundsmedlemmer bærer i uddannelsestiden, d. v. s. ikke bare uddannnelsesstøtten, som denne traditionelt opfattes, men også det tilskud, der ligger i, at samfundet stiller lærere og lokaler til rådighed. Eventuelt kunne tilbagebetalingen fastsættes under hensyntagen til forekomsten af eksterne effekter. En fuldstændig tilbagebetaling efter disse retningslinjer udelukker på ingen måde muligheden af, at den færdiguddannede stadig forekommer privilegeret, d. v. s. har høj livsindkomst, gode arbejdsforhold og fritidsmuligheder.

Den rene låneordning rejser imidlertid problemer for dem, der ikke fuldfører på traditionel vis, og for dem, der afholdes fra overhovedet at påbegynde en længerevarende uddannelse som følge af risikoen for ikke at gennemføre denne. Låneordningen kommer derved til at stride mod den lighedsopfattelse, der ligger bag forsøgene på at stimulere *tilgangen fra de »lavere« socialgrupper,* idet personer, der afskrækkes af en låneordning, vil være koncentreret til miljøer med lav indkomst og uddannelsesniveau. Denne lighedsopfattelse kan blive krænket yderligere, såfremt tilbagebetalingen ikke er fuldstændig, d. v. s. hvis skattebetalerne dækker nogle af omkostningerne i uddannelsesperioden. Derved kan der, afhængigt af skattestruktur og rekrutteringsmønster, opstå forhold mellem fordelingen af skattebetalingerne og fordelingen af uddannelsessubsidierne til ugunst for bestemte socialgrupper.

Interessen for familien som enhed i diskussionen omkring uddannelsessystemets fordelingsmæssige konsekvenser er således en realitet (jfr. også forældreafhængigheden, indbygget i det nugældende støttesystem). Det virker ikke urimeligt at antage, at denne realitet til en vis grad har sin baggrund i det forhold, at uddannelsessystemet primært er skattefinansieret. Det fordelingspolitiske dilemma, der derved opstår, er imidlertid ikke uløseligt. Dette søges sandsynliggjort i det følgende afsnit, hvor der opstilles et alternativ til det nuværende finansieringssystem, og hvor de beskatningsmæssige konsekvenser heraf belyses under alternative forudsætninger om dets konkrete indretning.

3. 4. I fremstillingen ovenfor er anlagt den traditionelle uddannelsesøkonomiske synsvinkel, at uddannelse rent faktisk øger den uddanelsessøgendes pro-

duktivitet; d. v. s. produktionseffekterne er reelle og kan gives en konkret tolkning. Eller sagt med et slagord: *Uddannelse er en investering.*

Man træffer imidlertid også den ekstremt modsatte opfattelse, at *uddannelsessystemet er et filter,* som i form af eksamensresultater informerer arbejdsmarkedet om de enkelte uddannelsessøgendes »dueligheds (det være sig medfødt intelligens, ambitioner eller ren og skær tilpasningsevne). Uddannelse i sig selv har ifølge denne opfattelse ingen produktivitetsøgende virkninger, og uddannelsessystemets reelle funktion er at skabe information om visse medfødte egenskaber. Med andre ord, produktionseffekterne er fiktive – eller skal gives en helt speciel tolkning. Dette er, i parentes bemærket, ikke nødvendigvis ensbetydende med, at uddannelsessystemet er udtryk for samfundsøkonomisk sløseri. Frembringelse af information har altid kostet ressourcer, og uddannelsens konsumtionseffekter er stadig reelle.

Selv om denne hypotese, anvendt i sin ekstreme form og på alle længerevarende uddannelser, virker uacceptabel for de fleste, vil den for mange rumme et gran af sandheden. Væsentlig i denne sammenhæng er det derfor at slå fast, at ligegyldigt hvilken ende af skalaen, investerings- eller filterhypotesen, man føler er mest realistisk ved bedømmelsen af de enkelte uddannelseskategorier, ændrer det intet i de fordelingspolitiske konklusioner, der fremsættes i denne artikel. Det eneste, der udnyttes i forslaget, er en statistisk underbygget viden om, at uddannelse rent faktisk er korreleret med høje indkomster og visse konsumtionseffekter. Den nærmere sammenhæng er i denne forbindelse uden betydning. Finansieringsforslaget kan ses i lyset af begge hypoteser, og dets moralske grundtanke opretholdes i begge tilfælde!

4. Et alternativt finansieringssystem

4. 1. Det er ovenfor anført, at det grundlæggende synspunkt bag de hidtidige danske støtteordninger har været, at modtagerne af studiestøtte i låneform skal tilbagebetale denne støtte. Altså et traditionelt »bankmæssigt« synspunkt, hvor låneoptagelsen er frivillig, og hvor det tilbagebetalte beløbs størrelse afhænger af den lånte sum som af en delvis markedsbestemt rentesats.

Det *normative synspunkt* bag den nedenfor foreslåede studiestøtteordning er, at pengeindkomsten generelt øges med mængden af den modtagne uddannelse, og at samfundet ved at betale de direkte uddannelsesomkostninger – og ifølge forslaget også de uddannelsessøgendes mistede indkomst – bør have andel i uddannelseserhververnes merindkomst.

4. 2. Staten betaler til alle uddannelsessøgende over 18 år en *uddannelsesløn,* der dækker den – som følge af uddannelsessøgningen – mistede indkomst. Uddannelseslønnen behandles i alle henseender, herunder ved beskatning og ved opnåelse af sociale ydelser, som anden lønindkomst.

Ydelse af uddannelsesløn sættes i lighed med det nuværende støttesystem i relation til overholdelsen af normerede studietider m. m., men ikke i forhold til andre indtægter og formue. »Stramme« studieplaner vil dog virke stærkt reducerende på mulighederne for samtidige erhvervsindtægter. Modtagelsen af uddannelsesløn bliver således en rettighed for alle uddannelsessøgende over 18 år.

Underholdet til uddannelsessøgende under aldersgrænsen tænkes at påhvile forældrene, hvilket der er tradition for inden for undervisningspligtens omfang, dog således at økonomisk svagt stillede forældre skulle kunne få et tilskud til deres børns underhold ved uddannelse. Denne del af uddannelsesstøtten er ikke behandlet i dette forslag og indgår heller ikke i beregningerne nedenfor.

Selve tildelingen af uddannelsesløn synes ikke at medføre større omkostninger til administration. Under det nuværende støttesystem foretages der allerede en løbende *kontrol med de uddannelsessøgendes studieeffektivitet,* således at væsentlige overskridelser af de normerede studietider medfører bortfald af såvel lån og legater som lånegarantier.

4. 3. Finansieringen – eller »tilbagebetalingen« – af uddannelseslønnen og af de direkte uddannelsesomkostninger, d. v. s. af de totale omkostninger ved uddannelserne ud over det 12. år, foreslås at ske ved opkrævning af en *uddannelsesskat* sammen med opkrævningen af indkomstskatten.

Indførelse af og formen for en uddannelsesskat er i teorien uafhængig af, hvorledes uddannelsesstøtten eller -lønnen er indrettet. Men en sammenkædning af de to tings gennemførelse er i overensstemmelse med det allerede nævnte normative grundlag og forekommer nødvendig ud fra politisk-psykologiske årsager.

Der opstilles en bundgrænse for indkomsten, hvorunder indtægter ikke pålægges uddannelsesskat. Bundgrænsen tænkes at være lig med eller lidt større end den indtægt, der kunnne være opnået, hvis uddannelsen ikke var erhvervet.

Uddannelsesskatten kan gøres proportional eller progressiv i forhold til indkomsten over bundgrænsen, men hensynet til indtjeningsincitamentet taler isoleret for en proportional ordning.

Det ligger i ordningen, at der ikke er nogen maksimumsgrænse for det tilbagebetalte beløbs størrelse, d. v. s. for uddannelsesskatteprovenuet fra den enkelte uddannede. Ligeledes opstilles ingen tidspunkter for påbegyndelse af uddannelsesskattebetalingen efter uddannelsens afslutning og for afslutning af uddannelsesskattebetalingen. Denne vil alene være betinget af, hvornår indkomsten overstiger bundgrænsen. Der kan således også være tale om særbeskatning af pensionsindtægter, da disse afhænger af indkomsten i den erhvervsaktive periode og dermed også af den modtagne uddannelses omfang.

Det bør formentlig bemærkes, at den danske lønstruktur hidtil generelt har været karakteriseret ved, at jo længere uddannelse, jo højere er indkomsten

i den erhvervsaktive periode. Således bliver det generelle billede, at jo længere en person har modtaget uddannelse og uddannelsesløn, jo højere uddannelsesskat kommer vedkommende til at svare.

Det kan ikke siges at være ganske afklaret, hvilket *indkomstbegreb* der skal danne grundlaget for opkrævning af en uddannelsesskat. Typisk vil det være forskellen i den såkaldte bruttoindkomst, der følger uddannelsens omfang, hvortil kommer højindkomstgruppernes bedre muligheder for legale som ikke-legale fradrag ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst. Dette kunne tale for anvendelse af bruttoindkomsten som grundlag for uddannelsesskattetrækket.

Når der i dette forslag tænkes anvendt den skattepligtige indkomst som grundlag, skyldes det, at de ved anvendelse af bruttoindkomsten opnåede fordele klart synes overskygget af, at den skattepligtige indkomst anvendes som beregningsgrundlag ved alle betydende eksisterende former for indkomstafhængige offentlige tilskud og afgifter. En tilknytning af opkrævningen af uddannelsesskat til opkrævningen af indkomstskat synes at være en overordentlig enkel og dermed administrativt billig løsning.

Det ligger i ordningens indhold, at betalingen af uddannelsesskat i lighed med anden indkomstskat er tvungen.

4. 4. Ved indførelsen af en så omfattende ordning som den skitserede vil der opstå betydelige *overgangsproblemer.*

For det første vil statsfinansielle hensyn måske bevirke, at der ikke fra ordningens indførelse kan betales en uddannelsesløn, der fuldt ud dækker de uddannelsessøgendes mistede indkomst.

For det andet vil det indebære en række problemer ud fra politiske rimelighedshensyn at pålægge en person en uddannelsesskat, når vedkommende ikke har modtaget uddannelsesløn. En løsning ved indførelse af den generelle uddannelsesskat vil være at pålægge disse grupper en uddannelsesskat, som står i relation til de direkte uddannelsesomkostninger, der er lagt i deres uddannelse. Alternativt kunne man forestille sig, at også de allerede uddannede blev pålagt fuld uddannelsesskat, men med ret til fuldt fradrag heri for betaling af renter og afdrag på enhver form for studielån.

4. 5. Kombinationen uddannelsesløn-uddannelsesskat vil have *fire hovedvirkninger,* nemlig mindsket social skævhed ved rekrutteringen til de forskellige uddannelser, formindskelse af spredningen i indkomstfordelingen og et mindsket forbrug af reale ressourcer til uddannelse samt endelig en nedsættelse af indtjeningsincitamentet.

Det må antages, en uddannelsesløn muliggør, at ingen hindres i at tage en uddannelse ud over det 12. år af økonomiske grunde. Den negative hold-

ning over for børns uddannelse, som delvis udspringer af familiens manglende muligheder for ydelse af økonomisk støtte til deres børns uddannelse, vil formentlig blive stærkt reduceret. Uddannelseslønnen vil yderligere i nogen grad sikre det økonomiske grundlag under uddannelse for personer, der i et længere tidsrum forud har haft erhvervsmæssig beskæftigelse.

Den uddannelsessociologiske forskning har imidlertid afsløret en række andre årsager til *den skæve rekruttering* til uddannelserne, som en uddannelsesløn ikke direkte vil kunne fjerne, men som synes at blive mindsket med tiden ad indirekte vej, og i øvrigt kan en række andre midler bringes i anvendelse til modvirkning af disse ulighedsskabende faktorer.

Uddannelseslønnens indførelse vil formentlig også bevirke, at uddannelse i langt højere grad bliver betragtet som et egentligt arbejde såvel af de uddannelsessøgende selv som af den øvrige befolkning. »Studenterromantik« o. l. fjernes. De uddannelsessøgende får et »ansættelsesforhold« til deres uddannelsesinstitutioner. Den skarpe grænse mellem student og akademiker udviskes i nogen grad. Og den større prestige, som akademikerne tillægges i forhold til andre erhvervsgrupper, mindskes sandsynligvis.

I sammenhæng hermed vil de øgede økonomiske muligheder sikre de uddannelsessøgende muligheden for en livsførelse som de jævnaldrende, der har valgt at tage erhvervsarbejde. Der vil således ikke være økonomiske grunde til at vente til efter uddannelsens afslutning med erhvervelse af forbrugsgoder eller fødsel af børn. Og der vil ikke være nogen særlig begrundelse for fortsatte særordninger til gunst for de uddannelsessøgende (især støtten til kollegiebyggeriet).

Indførelsen af en uddannelsesløn på det her tænkte niveau vil selvsagt øge de uddannelsessøgendes indkomster, mens uddannelsesskatten vil mindske de uddannedes disponible indkomster, og den samtidige reduktion i den almindelige indkomstskat vil forøge de ikke-uddannedes disponible indkomster. Dette er sammenlagt en betydelig *udligning af indkomsterne* i det enkelte år, d. v. s. af den personlige indkomstfordeling. Indflydelsen på livsindkomsternes fordeling vil imidlertid afhænge af forholdet mellem uddannelsesløn og uddannelsesskat, altså af den samlede ordnings nærmere specifikation.

Uddannelsesskatten vil endvidere gennem fastsættelsen af bundgrænsens størrelse være indrettet således, at der tages hensyn til den typiske indkomstprofil over tiden og til forsørgerbyrdens omfang. Ud fra de nuværende akademikerlønningers væsentlige stigning med ancienniteten bliver det således de sene år med den særligt høje indkomst, der udpræget bliver ramt af uddannelsesskatten, men hvor skatteevnen også må anses som størst.

Ved tilrettelæggelsen af de nuværende studieordninger og den dermed forbundne undervisning har der i nogen grad været taget hensyn til, at de uddannelsessøgende samtidig skulle kunne skaffe sig de fornødne midler til at ek-

sistere for gennem erhvervsarbejde. Således ved tilrettelæggelsen af de undervisningsfri måneder. Studieplanen vil på dette grundlag kunne strammes ved indførelsen af en uddannelsesløn, så undervisningstiden kan afkortes uden ændring i uddannelseskvaliteten.

Det forhold, at »studierelevant« erhvervsarbejde kan betragtes som et gode ved en række studier, vil kunne indpasses i undervisningsplanen under hensyntagen til den øvrige uddannelse. Den enkeltes uddannelse skal altså ikke – som nu – indrettes efter vedkommendes økonomiske behovs i uddannelsesmæssig henseende tilfældige fremkomst.

De direkte uddannelsesomkostninger vil mindskes ved, at bygninger og anlæg kan udnyttes i længere tid og dermed mere effektivt. Derimod vil lærernes samlede undervisningsforpligtelser – og dermed lønomkostningerne – være uændrede, da de øges ved den længere undervisningstid i det enkelte år, men mindskes i samme omfang ved, at de uddannelsessøgende kommer hurtigere igennem, hvilket på et givet tidspunkt viser sig ved en mindre bestand af uddannelsessøgende på den enkelte institution, end der ellers ville have været, og dermed færre hold, spor eller lignende.

De indirekte uddannelsesomkostninger mindskes i samme grad, som uddannelsestiden afkortes. Altså en *real ressourcebesparelse*.

Den privatøkonomiske rentabilitet af uddannelse vil blive stærkt påvirket i opadgående retning, såfremt den mistede indkomst, der udgør praktisk taget alle den uddannelsessøgendes uddannelsesomkostninger, betales af det offentlige. Modsat vil uddannelsesskatten have en formindskende virkning herpå. Hvorledes introduktionen af det nye finansieringssystem vil indvirke på *uddannelsessøgningen* afhænger således af systemets konkrete udformning og i hvilket omfang pekuniære motiver indgår som incitament.

En eventuel øgning i uddannelsessøgningen ville sandsynliggøre, at de indkomstforskelle, der er begrundet ved forskelle i den modtagne uddannelses omfang, mindskes, hvilket kan siges at være i dette forslags »ånd«. Dette betyder dog samtidig en formindskelse af provenuet af uddannelses- og af indkomstskatten, hvilket også vil kunne være en begrundelse for, at ordningen ikke behøver hvile i sig selv.

En klart negativ virkning ved en uddannelsesskat er, at den virker marginalt og dermed nedsættende på *indtjeningsincitamentet*. Denne virkning vil være afhængig af »skattetrykket« på det pågældende indkomstniveau. Problemet synes væsentligst ved selvstændig erhvervsvirksomhed (de liberale erhverv) og i spørgsmålet om overarbejde og kvinders hel–deltids-beskæftigelse, ligesom virkningens styrke vil afhænge af uddannelsesskatteprocentens højde. I det omfang den almindelige indkomstskat mindskes som følge af uddannelsesskattens indførelse, vil indtjeningsincitamentet og dermed arbejdsudbudet øges for den gruppe af personer, der ikke betaler uddannelsesskat. Dette gælder også for uddannelsesskattebetalerne i deres egenskab af »almindelige«

skattebetalere, således at der for denne gruppe kan blive tale om to modsatrettede tendenser.

Endelig må en uddannelsesskat trække i retning af øget »brain drain«. Denne effekt formodes at være temmelig beskeden, da en uddannelsesskat næppe isoleret kan være årsag hertil.

4. 6. Der er i det foregående lagt op til, at uddannelsesskatteprovenuet skulle finansiere uddannelseslønnen og de direkte uddannelsesomkostninger for alle kategorier af længerevarende uddannelser under eet. Synsvinklen kan nærmest karakteriseres som en *låneordning for gruppen af uddannede* vis-a-vis kollektivet af øvrige samfundsmedlemmer. Det kan diskuteres, selv under denne lånesynsvinkel, hvorvidt det er rimeligt, at ordningen skal hvile i sig selv. Således vil tilstedeværelsen af eksterne effekter kunne begrunde, at uddannelsesskatteprovenuet er mindre end de totale udgifter til denne del af uddannelsessystemet incl. uddannelseslønnen, jvfr. nederste afdeling af oversigtsskemaet i delafsnit 3.2.

Man kunne imidlertid også opfatte et finansieringssystem med uddannelsesløn som udtryk for en gradvis overgang til *samfundsmæssig eje af den individuelt bestyrede »menneskelige kapital«*, og i konsekvens af dette mene, at man burde inddrage hele den merindkomst, der følger med erhvervelsen af en uddannelse ud over det 12. år, samt et beløb modsvarende komsumtionseffekterne (jvfr. midterste afdeling af oversigtsskemaet i delafsnit 3. 2.). Her forskydes hovedvægten fra et uddannelsesstøttesystem, der er fordelingspolitisk motiveret, til fordelingspolitik i al almindelighed, og selv om skillelinien ikke er skarp, er der i denne sammenhæng fastholdt det første, mere snævre, sigte.

Det anses sædvanligvis for en overmåde dårlig ide at »øremærke« bestemte skatter til bestemte formål. Der er med det skitserede system da heller ikke tænkt på en egentlig og snæver sammenhæng mellem uddannelsesløn og uddannelsesskat. Men da indførelsen af en uddannelsesløn vil kræve en øget skatteudskrivning under en eller anden form, og da fravær af indkomst under uddannelse sædvanligvis i befolkningens øjne er kædet sammen med en merindkomst efter uddannelsens afslutning, synes det at være en betingelse for indførelsen af den ene foranstaltning, at den anden indføres samtidig.

5. Modelberegninger over uddannelsesskattens niveau

5. 1. Udgangspunktet for de efterfølgende beregninger er forholdene for en person, der har modtaget en længerevarende uddannelse, således som disse gennemsnitlig vil fremstå. Ved at koncentrere opmærksomheden omkring en gennemsnitsperson i denne uddannelsessektor undgås en lang række komplicerende betragtninger om f. eks. aldersfordelingen, tilgangen og bestanden

af kandidater og studerende etc. Hvad der i det følgende er kaldt en *ligevægtstilstand* er defineret ved, at den modtagne uddannelsesydelses værdi er lig den betalte uddannelsesskat, idet begge beløb er tilbagediskonteret til samme tidspunkt, her 15-års alderen.

5. 2. De statslige uddannelsesudgifter kan opsplittes i drifts- og anlægsudgifter, som tilregnes de enkelte uddannelsesinstitutioner, og i uddannelseslønnen til de uddannelsessøgende.

Drifts- og anlægsudgifterne pr. kandidat afhænger både af den gennemsnitlige opholdstid og af gennemførelsesprocenten. Rent beregningsteknisk er sammenhængen mellem begreberne følgende:

$$\text{Udgiften pr. kandidat} = \text{udgiften pr. stud.} \times \text{gennemsnitlig opholdstid} \times \frac{100}{\text{gennemførelses-pct.}}$$

hvor den gennemsnitlige opholdstid er et vejet gennemsnit af den gennemsnitlige opholdstid for dem, der gennemfører, og for dem, der forlader uddannelsen. Disse størrelser vil ganske givet ændres ved indførelsen af en studieløn. Undervisningsstandarden, forstået som elev/lærer-forholdet, og dermed udgifterne pr. studerende, tillægges en vis vægt i Helhedsplanen [8], men vil i denne sammenhæng ikke blive berørt. I de nedenstående beregninger er det forudsat, at effektive studieforløb (for en nærmere definition se nedenfor) kan opnås med den standard, de nuværende udgifter pr. studerende er udtryk for, alene ved en så tilstrækkelig uddannelsesstøtte, at ikke-oplærende erhvervsarbejde kan undgås.

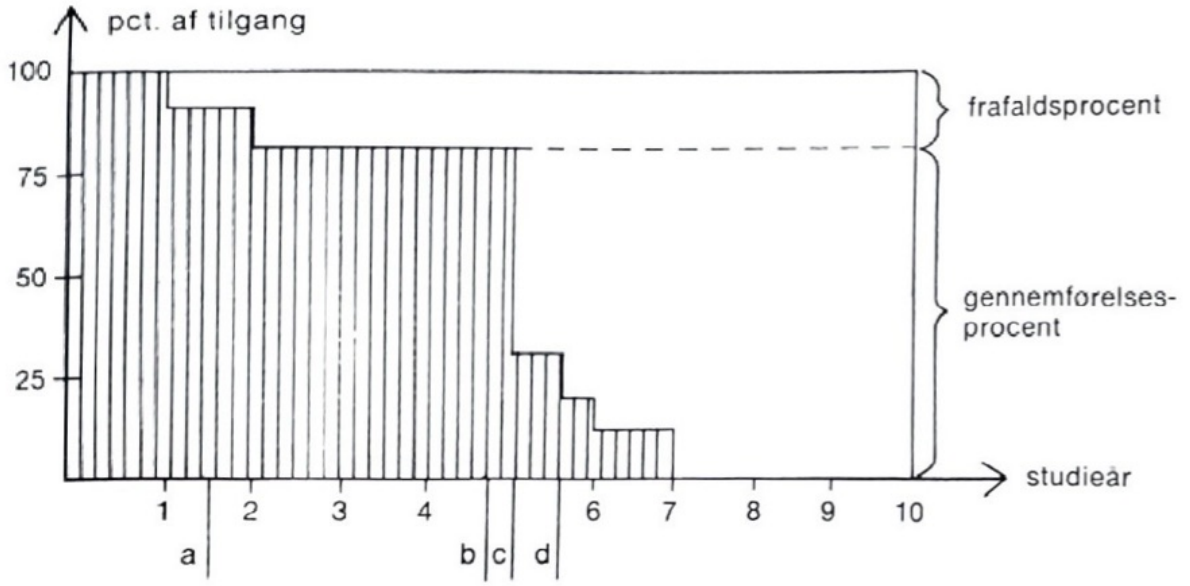
Begrebet *effektive studieforløb* er her defineret på samme måde som i Helhedsplanen, d. v. s. følgende tre krav stilles:

1. Frafaldet reduceres til et rimeligt niveau.
2. Frafaldet finder sted så tidligt som muligt.
3. De gennemsnitlige studietider for kandidater overskrider ikke de normerede studietider ud over et rimeligt niveau. Anderledes udtrykt, at antallet af omgængere ikke er stort.

Fig. 5. 1. illustrerer problemstillingen. Her er indtegnet en kurve, der angiver, hvor stor en del af tilgangen et bestemt år der efter 1, 2. . . ., år enten stadig studerer eller har forladt uddannelsen med eller uden eksamen. Et studieforløb, hvor frafaldet er reduceret til 20 pct., og hvor kandidaterne i gennemsnit kun overskrider den normerede studietid med et halvt år, kunne have følgende udseende:

8. Planlægningsrådet for de højere uddannelser, *op. cit.* Punkt 9.

Fig. 5. 1. Studieforløbskurve

a: Registreret gennemsnitlig studietid for studerende, der falder fra uddannelsen.

b: Registreret gennemsnitlig opholdstid ved uddannelsen.

c: Normeret studietid.

d: Registreret gennemsnitlig studietid for kandidater.

Kilde: Helhedsplanen, p. 50.

Et sådant studieforløb er i det følgende betegnet »maksimalt effektiviseret studieforløb«. Et alternativ hertil, betegnet »effektivt studieforløb«, er yderligere gennemregnet (bilagstabellerne 1 og 2). Frafaldet er igen i dette alternativ sat lig 20 pct., mens antallet af omgængere er øget, så den gennemsnitlige opholdstid for alle, d. v. s. incl. dem, der har forladt uddannelsen før afslutningen, er sat lig den normerede studietid plus et halvt år.

Uddannelseslønnen er i beregningerne her lig en ufaglært arbejders årsløn, hvilket konkret er fastsat som en lagerarbejders årsløn i 1970, kr. 30.343 (bilagstabel 3). Det er diskutabelt, om dette vil være det rigtige niveau for en uddannelsesløn, der ydes til personer med 12 års grundlæggende uddannelse bag sig, da en ufaglært arbejder i 1970 som hovedregel alene har 7 års skolegang bag sig.

For at belyse uddannelsesskatteprocentens følsomhed over for ændringer i uddannelseslønnens højde er der gennemregnet to alternative værdier heraf, nemlig $66^2/_3$ pct. og 50 pct. af lagerarbejderens årsløn i 1970. Uddannelseslønnens alternative højde bliver således kr. 20.229 resp. kr. 15.172. Dette sidste beløb modsvarer nogenlunde niveauet for de faktiske leveomkostninger (1970).

Som det vil blive beskrevet nedenfor, er det nødvendigt at indregne reallønstigningerne i fremtiden i de anvendte livslønninger. I lighed med, hvad der forudsættes om akademikerlønningernes stigning, er der også for uddannelseslønnens vedkommende regnet med reallønsstigninger på 2 og 3 pct. stigning årlig.

Drifts- og anlægsudgifterne pr. studerende inkluderer *udgifterne til forskning* ved de uddannelser, hvor undervisning og forskning er integreret. Det spørgsmål kunne da rejses, om uddannelsesskatten i en ligevægtstilstand skal dække udgifterne ved både forskning og undervisning eller kun udgifterne til undervisning, som disse kan opgøres ved 45–45–10 pct. reglen (i 1970). Ved disse uddannelser er der altså tale om en forenet eller fælles produktion af de to »goder«, undervisning og forskning.

Anlægger man den synsvinkel, at den færdiguddannede under sin uddannelse er blevet bibragt en slags »oversættelsesnøgle« ved at blive indført i fagets terminologi og problemkredse og derved senere i sin tilværelse selv kan holde sin uddannelse à jour ved hjælp af de nyeste offentliggjorte forskningsresultater, taler det for at lade uddannelsesskatten dække uddannelsesinstitutionernes totale drifts- og anlægsudgifter 100 pct.

Det kunne dog også synes rimeligt, at en uddannelsesskat ikke dækkede disse udgifter fuldt ud, da uddannelsesinstitutionernes forskning må formodes i ret udstrakt grad at være til gavn for andre i samfundet end de uddannede selv.

Der er derfor nedenfor bragt beregningsresultaterne for det tilfælde, hvor uddannelsesskatten dækker 55 pct. af drifts- og anlægsudgifterne ved de uddannelser, hvor der drives forskning. De 55 pct. er opstået ved en addition af det fastansatte videnskabelige personales normerede tidsanvendelse på undervisning og administration, men er naturligvis en arbitrært valgt størrelse. Dels synes forskningsindsatsen langtfra altid at nå op på at dække de normerede 45 pct. af dette personales tidsanvendelse. Og dels skulle fordelingen af de øvrige drifts- og anlægsudgifter på forskning og undervisning nok ske efter stærkt varierende satser. På den anden side foreligger der ikke bedre skøn over forskningsandelen af de totale drifts- og anlægsudgifter end de omtalte 45 pct.

Sluttelig er der i beregningerne medtaget det tilfælde, hvor uddannelsesskatten ikke dækker drifts- og anlægsudgifterne overhovedet, men altså alene finansierer uddannelseslønnen.

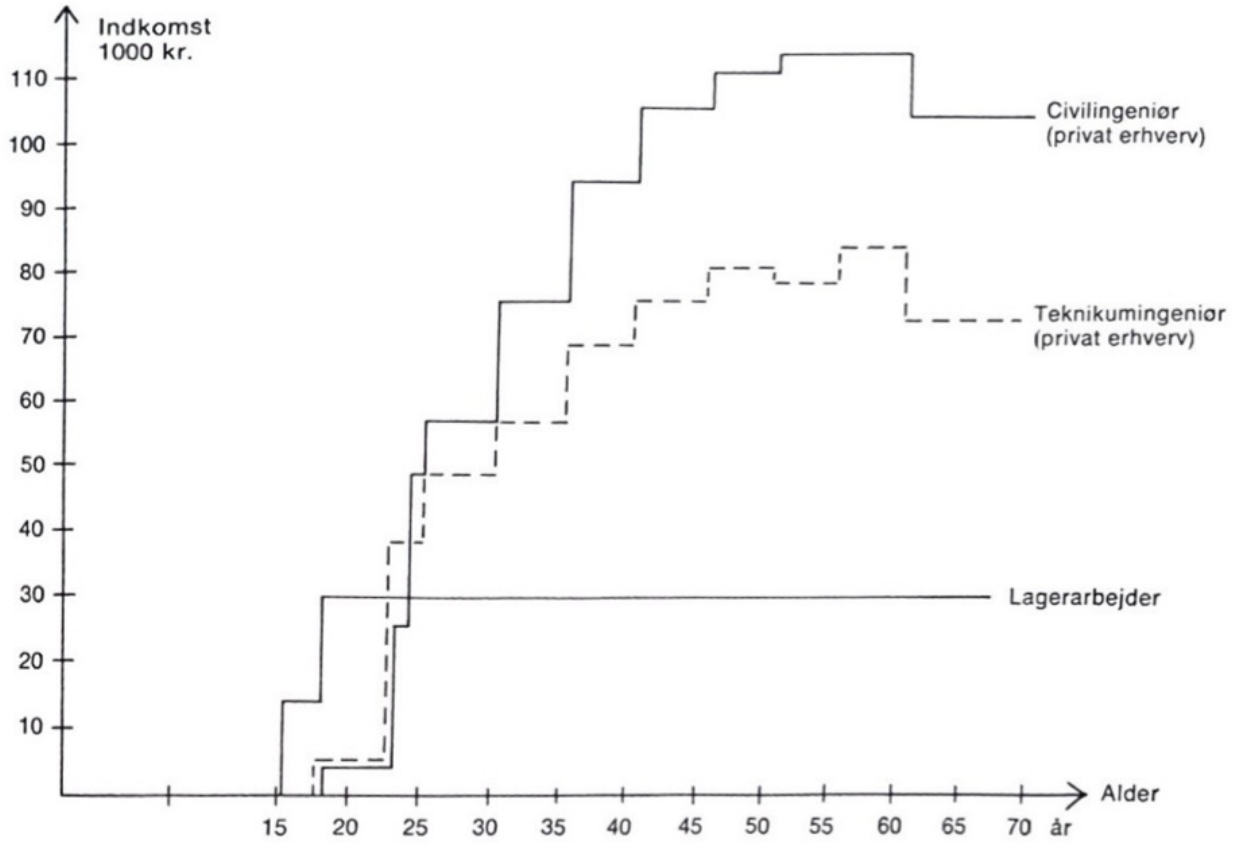
5. 3. Ved vurderingen af, hvilke fremtidige lønninger der skal indgå i beregningerne, er udgangspunktet taget i *livslønningerne,* således som de er opgjort af Det økonomiske Råds formandsskab for året 1970 [9].

I Fig. 5. 2 nedenfor er disse lønninger for nogle stillingskategorier indtegnet. Lønningerne afspejler forholdene, som de tegner sig i et bestemt ka-

9. *Dansk økonomi foråret 1972,* Det økonomiske Råd, Formandskabet, marts 1972.

lenderår. Det ses af figuren, hvorledes to typiske lønniveauer for de her behandlede uddannelseskategorier kan findes; et for de lange uddannelser (5–6 års studietid) og et for de mellemlange (3–4 år).

Fig. 5. 2. Årslønnens udvikling med alderen (nettoløn for året 1970)

Kilde: Bilagstabellerne 3, 4 og 5.

Beregningerne af uddannelsesskatten nedenfor bygger alene på indkomsterne for en civilingeniør, der er ansat i det private erhverv, og for en teknikumingeniør, der ligeledes er privat ansat, jfr. bilagstabellerne 6 og 7. Da en civilingeniørs livsløn – uanset kapitaliseringsfaktoren er 0, 3 eller 5 pct. – er den højeste blandt de grupper, Formandskabet medtager i sin undersøgelse, synes der på dette punkt at ske en vis overvurdering af uddannelsesskattens indkomstgrundlag. I det omfang en teknikumingeniør er lønmæssigt gunstigere stillet end andre grupper med en uddannelse på mellemniveau, vil der optræde en tilsvarende skævhed i beregningerne. I modsat retning trækker det forhold, at biindkomster, overtidsbetaling m. v. ikke er medtaget i Formandskabets lønopgørelser. Alt i alt synes indkomstgrundlaget for beregningerne af uddannelsesskatten således nogenlunde rimeligt.

Livslønningerne som opgjort af Formandskabet er fremkommet på grundlag af oplysninger for et enkelt kalenderår, 1970, I beregningerne her er der taget hensyn til *den fremtidige reallønstigning* gennem en forudsætning om stigninger i reallønnen på 2 respektive 3 pct. årlig. Når begge alternativer er medtaget, skyldes det naturligvis, at man kun med usikkerhed kan udtale sig om de fremtidige lønrelationer. PP II [10] forudsætter en reallønstigning på 3 pct. i de kommende år; men selv uden det incitament, som den her foreslåede uddannelsesløn eventuelt måtte indebære, vil der i de nærmeste år være et stort udbud af kandidater fra de længerevarende uddannelser. Uden at gå nærmere ind på de beskæftigelsesproblemer, som vil opstå, kan det vel alligevel konkluderes, at en langsommere stigningstakt i reallønnen for de højere uddannede forekommer sandsynlig. Betragtningerne i dette afsnit går på den »gennemsnitlige« kandidat, så en nærmere diskussion af arbejdsmarkedets mulige opdeling i delmarkeder, med forskellige lønninger for samme uddannelseskategori, udelades her.

Et forhold er det dog nødvendigt at behandle. En tilstand på arbejdsmarkedet præget af overskudsudbud og måske direkte arbejdsløshed kunne tænkes at føre til en faldende *erhvervsfrekvens*. Hvis de uddannede således i større omfang går arbejdsløse, opgiver at søge beskæftigelse eller emigrerer, vil de ikke komme til at tilbagebetale de omkostninger, de har givet anledning til. Beregningerne i dette afsnit forudsætter i overensstemmelse med Helhedsplanen og PP II en erhvervsfrekvens på 100 for de her behandlede erhvervsgrupper (der ses også bort fra værnepligt og barselorlov), hvorved der sker en overvurdering af uddannelsesskattens provenu.

Ved beregningen af de indkomne beløb fra en uddannelsesskat er der taget hensyn til *dødeligheden,* således som dødelighedserfaringerne i årene 1961–65 tegner sig for en person, der er fyldt 15 år.

5. 4. De procentsatser, beregningerne fører frem til, bygger på, at skatten beregnes af bruttoindkomsten. Dette skyldes i første række hensynet til beregningernes kompleksitet, men det forhold, at det fremtidige skattegrundlag kun vanskeligt kan forudsiges (her tænkes i første række på fradragsregler), taler også for anvendelsen af denne størrelse i beregningerne. Der ligger dog heri ingen indikation af, at uddannelsesskatten ved en sådan ordnings indførelse ikke bør beregnes af den skattepligtige indkomst, jfr. delafsnit 4. 3.

Uddannelsesskatten er tænkt opbygget med en *bundgrænse,* således at personer med en lavere bruttoindkomst ikke pålægges nogen uddannelsesskat. Når indkomsten stiger over bundgrænsen, pålignes uddannelsesskat af hele bruttoindkomsten. (Dette vil give anledning til en hård marginalbeskatning lige omkring bundgrænsen, et problem der må søges løst ad skatteteknisk vej).

10. Budgetdepartementet, *op. cit.*

Tabel 5. 1. Uddannelsesskatteprocenten for en ligevægtstilstand under alternative forudsætninger. Reallønstigning 3 pct. (1970-priser).

Effektivitetsgrad for studieforløb	Dækningsgrad af drifts- og anlægsudgifter pct.	Uddannelsesløn kr.	Kalkulationsrente 3 pct. Forudsat bundgrænse, kr. 63.226	3 pct. 76.294	5 pct. 63.226	5 pct. 76.294
»Maksimalt effektiviseret«	100	30.343	6,9	7,6	12,2	14,2
		20.229	5,5	6,2	9,9	11,5
		15.172	4,9	5,4	8,7	10,2
	55	30.343	6,1	6,8	10,8	12,6
		20.229	4,8	5,4	8,5	9,9
		15.172	4,1	4,6	7,4	8,6
	0	30.343	4,0	4,4	6,9	8,0
		20.229	2,6	2,9	4,6	5,3
		15.172	2,0	2,2	3,5	4,0
»Effektivt«	100	30.343	8,1	9,1	14,3	16,7
		20.229	6,6	7,4	11,7	13,6
		15.172	5,9	6,5	10,4	12,1
	55	30.343	7,4	8,2	13,0	15,1
		20.229	5,8	6,5	10,3	12,0
		15.172	5,1	5,7	9,0	10,5
	0	30.343	4,6	5,1	7,9	9,1
		20.229	3,0	3,4	5,3	6,1
		15.172	2,3	2,5	4,0	4,6

Bundgrænsen er her fastsat som et vejet gennemsnit af typeindkomsten ved 30 år, henholdsvis 35 år, for de uddannelser, der indgår i bilagstabel 1.

Sammenkædningen af de totale uddannelsesudgifter og af uddannelsesskatten i en ligevægtstilstand sker ved hjælp af en *kalkulationsrente* på 3 og 5 pct. p. a. Der skal ikke her tages stilling til, hvilken af disse størrelser der forekommer mest rimelig.

I de to tabeller 5. 1. og 5. 2 er de *uddannelsesskatteprocenter,* som er nødvendige for, at systemet befinder sig i ligevægt, angivet. Tænkes reallønstigningen at udgøre 3 pct. p. a. og udgør dækningsgraden af tilbagebetalingen af drifts- og anlægsudgifterne 55 pct., vil ligevægttilstanden ved en kalkulationsrente på 3 pct. og en udbetalt studieløn svarende til en ufaglært arbejders løn (30.343 kr.) opnås ved en skattesats på 6,8 pct. af bruttoindkomsten. Dette gælder, hvis bundgrænsen sættes til et beløb svarende til bruttoindkomsten ved 35 års alderen (76.294 kr.) og hvis der er tale om et maksimalt effektiviseret studieforløb. Med udgangspunkt i et således givet tilfælde vil følsomheden over for ændringer i de variable umiddelbart kunne aflæses i tabellerne.

Tabel 5. 2. Uddannelsesskatteprocenten for en ligevægtstilstand under alternative forudsætninger. Reallønstigning 2 pct. (1970-priser).

Effektivitetsgrad for studieforløb	Dækningsgrad af drifts- og anlægsudgifter pct.	Uddannelsesløn kr.	Kalkulationsrente 3 pct. Forudsat bundgrænse, kr. 63.226	3 pct. 76.294	5 pct. 63.226	5 pct. 76.294
»Maksimalt effektiviseret«	100	30.343	9,5	10,9	16,6	19,8
		20.229	7,7	8,8	13,5	16,0
		15.172	6,8	7,7	11,9	14,2
	55	30.343	8,5	9,7	14,7	17,5
		20.229	6,7	7,6	11,3	13,5
		15.172	5,8	6,5	10,0	11,9
	0	30.343	5,5	6,3	9,4	11,2
		20.229	3,7	4,2	6,3	7,5
		15.172	2,8	3,1	4,7	5,6
»Effektivt«	100	30.343	11,3	12,9	19,5	23,3
		20.229	9,2	10,5	16,0	19,0
		15.172	8,2	9,3	14,2	16,9
	55	30.343	10,3	11,7	17,7	21,1
		20.229	8,2	9,3	14,1	16,8
		15.172	7,1	8,0	12,3	14,7
	0	30.343	6,4	7,2	10,7	12,8
		20.229	4,2	4,8	7,1	8,5
		15.172	3,2	3,6	5,4	6,4

De angivne procentsatser er beregnet ud fra bruttoindkomsten og er alene at betragte som et resultat af modelmæssige beregninger. De satser, som skulle finde anvendelse, hvis det kun var *merindkomsten over bundgrænsen,* der skulle udgøre beskatningsgrundlaget, ville blive væsentlig højere. Et eksempel kan vise dette: Lad bundgrænsen være f. eks. 63.226 kr. (svarende til bruttoindkomsten ved 30 års alderen). Hvis den udbetalte uddannelsesløn har været som den ufaglærte arbejders (30.343 kr.) og rentefoden er 3 pct., vil ved en 2 pct. stigning i reallønnen, maksimalt effektiviseret studieforløb og 55 pct. dækning af drifts- og anlægsudgifter, en skattesats på 8,5 pct. finde anvendelse. Ved en løn på 100.000 kr. skal der svares 8.500, som svarer til 23 pct. af merindkomsten. En skala, der skulle anvendes på merindkomsten, måtte derfor i praksis være anderledes end de i tabellerne angivne, specielt hvis en progressiv skala var ønsket.

Der skal på dette sted erindres om, at beregningerne ikke tager hensyn til den nedgang i indkomstskatten og i de øvrige skatter og afgifter, som vil indtræffe, såfremt de offentlige udgifter reduceres med den nuværende ud-

dannelsesstøtte samt helt eller delvis drifts- og anlægsudgifterne for de længerevarende uddannelser.

5. 5. Det formentlig vanskeligste problem ved indførelsen af den ovenfor beskrevne finansieringsløsning vil blive det underskud, systemet vil køre med i *overgangsperioden,* indtil en tilstrækkelig stor bestand af kandidater bidrager aktivt til tilbagebetalingen.

De statsfinansielle vanskeligheder, som faseforskydningen mellem uddannelsesudgifter og uddannelsesskat vil medføre, forstærkes af den vækst i antallet af studerende ved de længerevarende uddannelser, som man må regne med i hvert fald frem til 1987 (jfr. PP II).

Det er værd her at have i erindring, at det nuværende støttesystem også i kraft af den voksende studenterbestand vil stille krav om betydelige beløb. Da der i det nuværende system indgår et legatelement, og da renterne fra både lånene fra Statens Uddannelsesstøtte og de statsgaranterede studielån er fradragsberettigede på selvangivelsen, vil et uændret støttesystem anvendt på de store studenterbestande, man må regne med i 1980'erne, også betyde en stor nettobelastning for statsfinanserne. Den del af faseforskydningen, som alene hidrører fra væksten i studenterbestanden i perioden 1972–1987, vil rejse problemer i et hvilket som helst støttesystem.

5. 6. Afslutningsvis skal anføres nogle bemærkninger om *beregningernes partielle karakter.* Disse er først og fremmest tænkt som supplement til principskitsen af det nye finansieringssystem, men giver yderligere et indtryk af størrelsesordenen af de ressourcer, der ligger bundet i de længerevarende uddannelser. De medtagne parameterværdier er valgt med skelen til det praktisk-politisk realisable, men iøvrigt præsenteret så det skulle være muligt at få overblik over finansieringsforslagets nærmeste varianter.

Det partielle ligger først og fremmest i, at beregningerne alene vedrører størrelsen af den uddannelsesskat, der under alternative forudsætninger om de indgående variable vil kunne finansiere de totale uddannelsesudgifter. Derimod er der af nærliggende årsager ikke foretaget nogen kvantitativ analyse af konsekvenserne for uddannelsessøgningen og dennes fordeling på socioøkonomiske grupper, for indkomstfordelingen, for ressourceallokeringen i uddannelsessektoren eller for det øvrige skattesystems tilpasning til eksistensen af en uddannelsesskat og dermed virkningen på de forskellige befolkningsgruppers arbejdsudbud.

Bilagstabel 1.
*Driftsudgifterne pr. kandidat for de længerevarende uddannelser. 1970/71**

Studieretning		Afgang 1970		Studieforløb »Max. effektiviseret«		Studieforløb »Effektivt«	
		Antal	pct.	100 pct.	55 pct.	100 pct.	55 pct.
KU	Teolog	30	0,4	63.250	34.790	74.750	41.100
	Fil.	252	2,9	61.875	34.030	73.100	40.200
	Læge	409	4,7	242.640	133.450	287.900	158.350
	Mat./nat.	223	2,6	225.010	123.450	263.300	144.800
	Jurist	331	3,8	19.350	10.640	22.500	12.400
	Polit	100	1,2	38.250	21.040	45.000	24.800
AU	Teolog	19	0,2	62.560	34.410	73.900	40.600
	Fil.	94	1,0	55.000	30.250	65.000	35.800
	Læge	197	2,3	233.800	128.590	277.400	152.570
	Mat./nat.	91	1,1	239.700	131.840	280.500	154.300
	Jurist	113	1,3	26.650	13.010	27.500	15.130
	Økon	66	0,8	41.440	22.790	48.750	26.810
DTH	Civilingeniør	274	3,2	226.800	124.740	265.400	145.970
DIA	Akademiing.	288	3,3	114.625	114.625	131.000	131.000
KVL	Dyrlæge	64	0,7	277.950	152.880	327.000	179.850
	Landinsp.	31	0,4	209.100	115.005	246.000	135.300
	Skovbrug	19	0,2	256.910	141.300	302.300	166.300
	Landbrug	112	1,3	243.525	133.940	286.500	157.600
	Mejeri	17	0,2	226.310	124.470	266.300	146.470
	Havebrug	21	0,2	264.560	145.510	311.300	171.200
	Tandlæge KTH	128	1,5	203.275	111.800	237.900	130.845
	Tandlæge Århus	70	0,8	264.375	145.410	309.400	170.170
	Farmaceut	73	0,8	113.975	62.690	133.400	73.370
	Korresp.	299	3,5	49.990	49.990	56.440	56.440
	HA	238	2,7	41.850	23.020	47.250	25.990
	Teknika	1.130	13,0	82.340	82.340	94.100	94.100
	Arkitekt	106	1,2	155.100	85.305	181.500	99.825
	Seminarium	3.723	43,0	49.440	49.440	77.700	77.700
	Socialrådg.	146	1,7	34.900	34.900	39.375	39.375
I alt og gennemsnit		8.664	100,0	90.810	67.560	111.900	87.270

* Udgifterne er ved hjælp af følgende konstruerede indeks

$$\frac{\text{samlet udg. } 70/71}{\text{bestand } 70/71} \Big/ \frac{\text{samlet udg. } 68/69}{\text{bestand } 68/69}$$

ført frem fra 1968/69 til 1970/71.

Kilde: *De videregående uddannelsers udbygning 1971/72–1975/76*, Planlægningsrådet for de højere uddannelser, april 1971. Tabel II, 1, og *Statistisk Årbog 1972*, tabel 317 og tabel 293.

Bilagstabel 2.
*Anlægsudgifterne pr. kandidat for de længerevarende uddannelser. 1970/71**

Studieretning	Afgang 1970 pct.	Studieforløb »Max. effektiviseret« 100 pct.	»Max. effektiviseret« 55 pct.	»Effektivt« 100 pct.	»Effektivt« 55 pct.
Fil. og teolog	4,5	69.360	38.150	81.970	45.085
Seminarium	43,0	225.600	225.600	257.830	257.830
Jurist	5,1	54.230	29.830	63.060	34.680
Økonom	2,0	64.320	35.380	75.670	46.120
Landbohøjskole	3,0	1.429.275	786.100	1.681.800	924.990
Mat./nat.	3,7	783.720	431.050	818.125	449.970
Læge	7,0	372.030	204.620	331.875	182.530
Tandlæge	2,3	237.090	130.400	247.500	136.125
Farmaceut	0,8	586.140	322.380	611.875	336.530
HA + korrespondent	6,2	73.850	40.620 73.850	74.375	40.910 74.375
Civilingeniør	3,2	1.369.860	753.420	1.430.000	786.500
Akademiingeniør	3,3	510.055	510.055	520.000	520.000
Teknikumingeniør	13,0	240.310	240.310	245.000	245.000
Socialrådgiver	1,7	125.970	125.970	126.875	126.875
Arkitekt	1,2	1.027.600	565.200	1.072.500	589.875
Vejet gennemsnit	100,0	312.100	239.070	348.240	290.980

* Anlægsudgifterne er inflateret med byggeomkostningsindeks for muret etagebyggeri: $\frac{222}{198}$ og derved ført frem fra april 1969 til april 1970.

Anm.: Anlægsudgifterne er i beregningerne afskrevet efter annuitetsmetoden over 50 år. Der er ikke stor følsomhed i resultaterne, såfremt en afskrivningsperiode på 40 år eller mere vælges.

Kilde: *De videregående uddannelsers udbygning 1971/72–1975/76,* Planlægningsrådet for de højere uddannelser, april 1971. Tabel II, 14.

Bilagstabel 3.
Lønnens variation med alderen 1970
Lagerarbejder

Alder år	Årsløn
15–17	14.631
18–69	30.343

Kilde: *Dansk økonomi foråret 1972,* Det økonomiske Råd, Formandsskabet, marts 1972.

Bilagstabel 4.
Lønnens variation med alderen 1970
Civilingeniør (privat erhverv)

Alder år	Årsløn
15–18	0
19–22	5.000
23	26.578
24	48.156
25–29	56.256
30–34	74.088
35–39	92.712
40–44	104.988
45–49	109.992
50–54	114.216
55–59	113.604
60–64	103.200
65–69	103.200

Kilde: Som bilagstabel 3.

Bilagstabel 5.
Lønnens variation med alderen 1970
Teknikumingeniør (privat erhverv)

Alder år	Årsløn*
15–18	0
19–22	5.000
23	39.936
24	39.936
25–29	48.900
30–34	57.924
35–39	68.280
40–44	75.420
45–49	80.436
50–54	78.720
55–59	83.232
60–69	72.156

* Medianløn, mænd, hovedstaden.
Kilde: *Statistikken*, særnummer af Arbejdsgiveren, marts 1971.

Bilagstabel 6.

Nutidsværdien af uddannelsesskatten for en civilingeniør (privat erhverv), henført til 15 års alderen ved alternative skattesatser og forskellig kalkulationsrente, korrigeret for den gennemsnitlige dødelighed

Årlig reallønsstigning 3 pct.

Skattesats pct.	Forudsat bundgrænse for betaling af uddannelsesskat, kr.	Kalkulationsrente	
		3 pct.	5 pct.
3	74.088	121.103	58.891
	92.712	101.131	50.979
5	74.088	186.838	98.151
	92.712	168.552	84.965
8	74.088	298.941	157.042
	92.712	269.683	135.944

Årlig reallønsstigning 2 pct.

Skattesats pct.	Forudsat bundgrænse for betaling af uddannelsesskat, kr.	Kalkulationsrente	
		3 pct.	5 pct.
3	74.088	80.446	43.179
	92.712	71.151	36.478
5	74.088	134.076	71.965
	92.712	118.585	60.796
8	74.088	214.522	115.144
	92.712	189.736	97.274

Bilagstabel 7.

Nutidsværdien af uddannelsesskatten for teknikumingeniør (privat erhverv), henført til 15 års alderen ved alternative skattesatser og forskellig kalkulationsrente, korrigeret for den gennemsnitlige dødelighed

Årlig reallønsstigning 3 pct.

Skattesats pct.	Forudsat bundgrænse for betaling af uddannelsesskat, kr.	Kalkulationsrente	
		3 pct.	5 pct.
3	57.924	80.946	42.762
	68.280	72.368	36.576
5	57.924	134.910	71.270
	68.280	120.614	60.960
8	57.924	215.856	114.032
	68.280	192.982	97.536

Årlig reallønsstigning 2 pct.

Skattesats pct.	Forudsat bundgrænse for betaling af uddannelsesskat, kr.	Kalkulationsrente	
		3 pct.	5 pct.
3	57.924	58.246	31.446
	68.280	50.980	26.206
5	57.924	97.077	52.410
	68.280	84.966	43.676
8	57.924	155.323	83.856
	68.280	135.946	69.882

Den danske økonomiske situation

Den danske økonomiske udvikling vil i 1974 blive påvirket af de kraftige olieprisstigninger, der er indtruffet siden oktober 1973. Danmark får i højere grad end andre industrilande dækket sit energiforbrug gennem import af olieprodukter. Hele energiforbruget må importeres, og ca. 90 pct. heraf dækkes af olieprodukter. De gennemsnitlige priser på olieprodukter er fra oktober 1973 til april 1974 steget med ca. 170 pct., og det har medført, at uligevægtstendenserne, der i mange år har karakteriseret dansk økonomi, er blevet endnu mere udtalte.

Udsigterne for 1974

Det økonomiske Sekretariat udsendte i marts i år sin årsoversigt, hvori indgik en bedømmelse af konjunkturforløbet i 1974. Af den viste tabel fra oversigten fremgår tydeligt, at der i 1974 må forventes en aktivitetsdæmpning i forhold til det meget høje 1973-niveau.

Væksten i industrieksporten på 8 pct. i faste priser ventes at svare til en vækst i løbende priser på ca. 20 pct. Den mængdemæssige stigning i 1974 skønnes at blive identisk med stigningen i 1973. Denne moderate vækst, der kan forventes i 1974, må ses i lyset af de store olieprisstigninger. OECD udsendte ved årsskiftet en rapport, hvor man skønnede, at den reale økonomiske vækst i 1974 i medlemslandene ville blive 2,5 pct. mod 6,5 pct. i 1973. Denne afmatning af det internationale konjunkturforløb kan medføre afsætningsvanskeligheder for den danske industrieksport i 1974.

For eksporten af landbrugsvarer og konserves med fradrag af råvarer til landbruget kan der i 1974 kun påregnes en mindre stigning. En medvirkende årsag hertil er, at der må forudses mindre eksportmængder for nogle varer, samt at priserne på importerede gødningsstoffer vil gå stærkt i vejret.

Den her skitserede udvikling for industri- og landbrugseksporten fører til, at der i 1974 kan forventes en samlet forøgelse af eksportindtjeningen på 5,7 mia kr. eller kun knapt 15 pct. mod en stigning på godt en snes procent sidste år.

Udviklingen i efterspørgsel, import og produktion
(regnet i faste priser)

Procentvis stigning i forhold til året før	1971	1972	1973	1974
Industrieksporten[1])	5,5	11	8	8
Erhvervenes faste nyinvesteringer[1])	÷1,5	3	17	6
Offentligt køb af varer og tjenester[1])	6,5	4,5	2–3	2–3
Boligbyggeri	0	27	15	÷20
Privat forbrug	2,5	3,5	4,5	3
I alt	3,5	5,5	6	2,5–3
Byerhvervenes vareimport[1])	÷3,5	5,5	20–21	±0
Byerhvervenes bruttofaktorindkomst (incl. den offentlige sektor)	4	5,5	4,5	3

1. Excl. skibe og fly.

De erhvervsmæssige nyinvesteringer steg fra 1972 til 1973 med ca. 17 pct. i faste priser. Stigningen kunne i høj grad tilskrives de optimistiske forventninger til vort EF-medlemskab. I første halvdel af 1974 må investeringerne fortsat skønnes at vise opgang, medens der i sidste halvdel må forventes en nedgang i investeringstempoet, først og fremmest på baggrund af de forventede afmatningstendenser i konjunkturforløbet. For året som helhed synes det rimeligt at antage, at erhvervenes faste nyinvesteringer vil være 6 pct. højere (i faste priser) end i 1973.

Boliginvesteringerne i faste priser, der i 1973 lå 15 pct. over det i forvejen meget høje niveau i 1972, må forventes at falde med 20 pct. i 1974. Dette indicerer, at der bliver igangsat cirka 40.000 lejligheder mod 50.000 lejligheder i 1973. Bag denne udvikling ligger blandt andet den begrænsning af lånemulighederne for boligbyggeriet, der blev gennemført i 1973.

Det offentliges efterspørgsel efter varer og tjenester til offentligt forbrug og til anlægsformål synes at blive præget af samme lave vækst som i 1973, d. v. s. 2–3 pct., målt i faste priser. Denne stigning dækker over et yderligere fald i det offentliges anlægsaktivitet samt en moderat udvikling i driftsudgifterne.

Det private reale forbrug forventes i 1974 at ligge 3 pct. over 1973-niveauet. Denne stigning skyldes, at forbruget i første halvår vil være præget af opgang. I andet halvår derimod vil indbetalingerne af restskat og tvungen opsparing samt de højere oliepriser medføre en reduktion af husholdningernes forbrug.

Alt i alt vil ovennævnte tendenser i de enkelte efterspørgselskomponenter føre til, at der for året som helhed vil være en svagere efterspørgselsopgang i den indre økonomi end sidste år. Det økonomiske Sekretariat forventer en

efterspørgselsopgang i faste priser på 2,5–3 pct. for 1974 mod 5,5–6 pct. i 1973.

Importforløbet i 1974 vil blive præget af den moderate stigning i efterspørgselen i den indre økonomi. Sekretariatet skønner, at der ingen stigning vil ske i de importerede mængder. Derimod vil de kraftigt forhøjede råvarepriser, og her især priserne på olieprodukter, fordyre importen mærkbart i 1974, således at importværdien må forventes at stige med 9 mia kr. i forhold til 1973.

Det økonomiske Sekretariat afslutter sin gennemgang af de økonomiske udsigter for 1974 med at påpege, at de voldsomme olieprisstigninger i slutningen af 1973 og de sideløbende prisstigninger på en række vigtige råvarer har forstærket de uligevægtstendenser, der i forvejen var i den danske økonomi. Således kan Danmark i 1974 forvente, at forbrugerpriserne vil stige med ca. 15 pct., og underskuddet på de løbende poster på betalingsbalancen vil blive ca. 7 mia kr. Den tilpasningsproces, der skal til for at eliminere de her nævnte uligevægtstendenser, vil tage tid, og Sekretariatet henstiller, at der føres en politik, som stræber efter, at den nødvendige omstilling i den indre økonomi forløber så hurtigt og smidigt som muligt. Dette forudsætter, at der i en periode kun er en langsom væks i privat og offentligt forbrug, og at investeringsklimaet i erhvervene er gunstigt. Endvidere forudsætter det, at pris- og omkostningsstigningerne bringes ned, således at erhvervenes konkurrenceevne forbedres, idet det er en betingelse for, at omstillingen kan forløbe uden en uønsket stigning i arbejdsløsheden.

Udenrigshandel og betalingsbalance

For 1973 blev den samlede import opgjort til 46,5 mia kr. Dette er i forhold til 1972 en stigning på 32,2 pct., hvoraf ca. en tredjedel kan henføres til opgangen i importpriserne. De sidste to tredjedele kan tilskrives en usædvanlig stærk vækst i de importerede mængder. Denne vækst skyldes blandt andet, at mange virksomheder havde reduceret deres lagre, medens den særlige importtold var i kraft. Da importtolden blev ophævet den 1. april 1973, var der derfor opdæmmet en ekstraordinær efterspørgsel efter råvarer og halvfabrikata. De stærkt stigende råvarepriser var endvidere med til at fremskynde lagerindkøb for at komme yderligere prisstigninger i forkøbet.

I de to første måneder af 1974 er importen opgjort til 10 mia kr. Dette er i forhold til de tilsvarende måneder i 1973 en stigning på 39,6 pct.

Den samlede eksport blev i 1973 36,9 mia kr. mod 30,1 mia kr. i 1972, d. v. s. en stigning på 22 pct. I eksporttallene indgår ikke den af FEOGA, EF's landbrugsfond, ydede landbrugseksportstøtte, der i 1973 beløb sig til knap 2 mia kr. Stigningen i eksportindtjeningen må siges at være moderat, når de gunstige eksportvilkår, som højkonjunkturen i de industrialiserede lande i 1973 førte med sig, tages i betragtning. Det stærke efterspørgselspres i den indre

økonomi og storkonflikten på arbejdsmarkedet har imidlertid hæmmet industrieksporten. Industrieksporten steg således kun med 16,1 pct. fra 1972 til 1973, mens landbrugseksporten steg med 25,6 pct.

Eksportindtjeningen i de to første måneder af 1974 beløb sig til 7,1 mia kr. eller en stigning i forhold til samme periode sidste år på 28,7 pct.

Merimporten var i 1973 9,6 mia kr., når importen regnes cif og eksporten fob. I månederne januar og februar i 1974 har importoverskuddet været 2,9 mia kr.

Opgørelsen af betalingsbalancen over for udlandet viser for 1973 et underskud på de løbende poster på 2.945 mill. kr. I 1972 var underskuddet på 465 mill. kr.

Penge- og kreditforholdene

Den samlede kreditgivning var i 1973 43 pct. større end i 1972. Det indenlandske kreditmønster var især præget af, at det store boligbyggeri, der blev igangsat i 1972 og begyndelsen af 1973, i løbet af 1973 svingede over fra i særlig grad at belaste pengeinstitutternes udlån til at give sig udslag i øget obligationsudstedelse. Den samlede kreditgivning til erhverv og husholdninger i 1973 lå 66 pct. over 1972-niveauet, hvilket må ses i sammenhæng med det stærke opsving i lagerdannelsen, de store erhvervsmæssige investeringer og det store bilsalg.

Den cirkulerende obligationsmængde nåede ved udgangen af 1973 op på 138,7 mia kr. i nominel værdi eller en nettotilvækst i årets løb på 23,1 mia kr. I 1972 var nettotilgangen 16,9 mia kr. I de to første måneder af 1974 var

Handelsbalancen

	Indførsel		Udførsel		Merindførsel	
Mill. kr.	1973	1974	1973	1974	1973	1974
Januar	3.891	5.269	2.585	3.243	1.306	2.026
Februar	3.305	4.780	2.939	3.864	366	916
Marts	3.505		2.986		519	
April	3.389		2.584		805	
Maj	4.342		3.117		1.205	
Juni	3.642		2.961		681	
Juli	3.388		2.824		564	
August	3.702		2.661		1.041	
September	3.745		3.679		72	
Oktober	4.694		3.624		1.070	
November	4.546		3.314		1.232	
December	4.305		3.670		635	
I alt	46.454		36.944		9.510	

nettotilgangen af obligationer 4,0 mia kr., dvs. 3,3 pct. over den i forvejen meget høje tilgang i de tilsvarende måneder af 1973. I den resterende del af 1974 må der dog forventes en nedgang i nettoudstedelsen i forhold til 1973. Dette må ses på baggrund af den relative nedgang, der skete i igangsættelser af boligbyggeri omkring midten af 1973.

Den gennemsnitlige obligationsrente var i november 1973 på 13,43 pct. og ved årsskiftet 13,90 pct. I slutningen af januar 1974 kom obligationsmarkedet igen under et betydeligt pres, først og fremmest på grund af den stadigt stigende tilgang af obligationer, men også den forøgede prisstigningstakt og renteudviklingen i udlandet må formodes at have spillet en rolle. Resultatet af dette pres på markedet var, at den gennemsnitlige obligationsrente medio april blev opgjort til 16,00 pct.

Den 23. januar 1974 hævede Nationalbanken diskontoen fra 9 til 10 pct., dels fordi man forventede, at Frankrigs udtræden af det europæiske valutaarrangement ville udløse uro på de internationale valutamarkeder, dels på grund af det store underskud på den danske betalingsbalances løbende poster.

Nationalbankens og pengeinstitutternes forhandlinger i november 1973 resulterede i, at udlånsloftet blev forhøjet med 2 pct. De samlede generelle forhøjelser af udlånsloftet blev således kun på 6 pct. i 1973 mod 8 pct. i 1972. Når den stærke stigning i omsætningen i løbende priser tages i betragtning, indebar forhøjelsen på 6 pct. en relativ stramning af udlånsloftet.

I perioden marts 1973 – februar 1974 er forretningsbankernes indlån vokset med 5,1 mia kr. og udlånene med 5,7 mia kr., svarende til en procentvis stigning på henholdsvis 12,5 og 15,7. De tilsvarende tal for de større sparekasser i den samme periode var en stigning i indlånene på 2,5 mia kr. og en stigning i udlånene på 2,7 mia kr., svarende til stigninger på 11,7 pct. og 14,8 pct.

Årsagen, til at udlånsekspansionen i perioden blev langt kraftigere, end den generelle 6 pct. forhøjelse af udlånsloftet betingede, var, at pengeinstitutterne havde en stigende udnyttelsesgrad af de bevilgede kreditter under udlånsloftet.

Nettokapitalimporten i 1973 androg 5,5 mia kr., hvoraf 0,5 mia kr. var offentlig nettolåntagning i udlandet. Af den private sektors nettokapitalimport på 5 mia kr. stammede 2 mia kr. fra optagelse af finanslån.

På grundlag af betalingsbalancestatistikken anslår Nationalbanken, at Danmark ved udgangen af 1973 havde nettopassiver over for udlandet på 21 mia kr. mod 18 mia kr. ved udgangen af 1972.

Priser, forbrug og investering

Meget stærke prisstigningstendenser karakteriserer i øjeblikket den danske økonomi. Således steg forbrugerprisindekset fra februar 1973 til februar 1974

Prisindeks

	Råvare-prisindeks		Engros-prisindeks		Forbruger-prisindeks		Måneds-prisindeks	
	1973	1974	1973	1974	1973	1974	1973	1974
	1968 = 100		1968 = 100		1964 = 100		jan. 1971 = 100	
Januar	135	237	129	163	169,8	194,2	114,2	130,5
Februar	135	250	132	164	171,6	194,8	115,1	131,1
Marts	136		133		172,6		115,9	
April	141		135		174,9		117,3	
Maj	151		139		177,1		119,2	
Juni	157		144		178,5		120,0	
Juli	163		144		179,7		120,9	
August	157		142		180,8		121,6	
September	154		142		182,7		122,9	
Oktober	159		145		184,8		124,0	
November	180		148		187,9		126,7	
December	193		152		190,8		128,4	

med 13,5 pct. Meget tyder på, at de kraftige prisstigninger på råvarer, der er sket i 1973, endnu ikke fuldt ud er slået igennem på forbrugerpriserne.

Prisstigningerne i Danmark er for tiden kraftigere end prisudviklingen hos mange af vore handelspartnere, og dette kan i længden skade Danmarks internationale konkurrenceevne. Således havde Tyskland i februar prisstigninger på 7,6 pct. på årsbasis, Sverige 10,2 pct., Norge 8,8 pct. og U. K. 13,2 pct.

Råvareprisernes stigning er accelereret kraftigt i begyndelsen af 1974. Fra december 1973 til januar 1974 steg råvareprisindekset med 44 point, eller en procentvis stigning på 22. Fra januar til februar var stigningen 5,4 pct. På årsbasis var indekset i februar 85 pct. højere end tilsvarende måned i 1973. Udover olieprodukter er det især råvarer som sølv, kobber, tin, bly og kakao, der har været medvirkende til de kraftige prisstigninger. I den resterende del af 1974 må priserne på råvarer fortsat ventes at ligge meget højt i forhold til 1973-niveauet. En forventet god høst samt afmatningstendenserne i det internationale konjunkturforløb vil dog med stor sandsynlighed resultere i prisfald på flere forskellige råvarer i 1974.

Det foreløbige detailomsætningsindeks for januar 1974 er sæsonkorrigeret 12 pct. højere end for tilsvarende måned sidste år. Nærings- og nydelsesmidler er steget 14 pct., gruppen beklædning m. v. 10 pct. og andre forbrugsvarer 6 pct. På grund af de kraftige prisstigninger i perioden er der sket et mindre fald i de afsatte mængder i detailhandelen som helhed.

I januar og februar blev der nyindregistreret ca. 16.000 personbiler. Dette er et fald i forhold til de samme måneder af 1973 på 14 pct. Faldet må ses i lyset af de stærkt stigende benzinpriser og de kørselsrestriktioner, oliesituationen resulterede i.

Indeks for detailomsætningen

	Værdiindeks		Værdiindeks sæsonkorrigeret		Mængdeindeks sæsonkorrigeret	
	1973	1974	1973	1974	1973	1974
	1968 gnstl. = 100					
Januar	150	168	158	177	128	127
Februar	133		157		125	
Marts	153		156		123	
April	149		159		124	
Maj	158		156		120	
Juni	165		165		126	
Juli	164		164		124	
August	172		170		128	
September	164		174		129	
Oktober	173		173		128	
November	172		174		127	
December	227		176		127	

Fra 1. januar 1974 har Danmarks Statistik ændret den månedlige byggestatistik, således at den nu omfatter boligbyggeriet i hele landet mod før boligbyggeriet i de større byområder. I de 2 første måneder af indeværende år er påbegyndelserne inden for det samlede boligbyggeri, målt i antal lejligheder, faldet med 38 pct. i forhold til samme periode i 1973. Påbegyndelser af énfamiliehuse faldt med 41 pct., mens etageejendomme faldt med 27 pct. Årsagerne til faldet er, dels at kommunerne har fået beføjelser til at regulere antallet af udstedte byggetilladelser, dels den indsnævring af belåningsmulighederne, der blev gennemført i 1973.

Det fuldførte byggeri faldt i de to første måneder af 1974 med 14 pct. i forhold til de tilsvarende måneder i 1973. Det fuldførte etagebyggeri faldt med 48 pct., mens antal fuldførte énfamiliehuse lå på samme niveau som året før.

I februar var der i det samlede boligbyggeri 59.000 lejligheder under opførelse. Det tilsvarende tal i februar 1973 var ca. 66.000.

Produktion og beskæftigelse

Beskæftigelsesniveauet ligger fortsat højt. I februar blev arbejdsløshedsprocenten opgjort til 3,9 pct. I januar var tallet 4,8 pct. og for februar 1973 3,6 pct. Som påpeget af Det økonomiske Sekretariat er det sandsynligt, at der i andet halvår vil ske en efterspørgselsdæmpning herhjemme, og derfor må der forudses en vis stigning i ledigheden i slutningen af 1974.

Ved udgangen af marts stod der ifølge arbejdsformidlingsstatistikken knap 4.600 pladser ledige. Ultimo februar var tallet 4.750. I februar 1973 var der 8.200 ubesatte jobs.

Industriens beskæftigelse og løn

	Antal ansatte		Beskæftigelses-indeks		Lønsumsindeks		Timelønsindeks	
	1972	1973	1972	1973	1972	1973	1972	1973
	1000 pers.		1970 gnstl. = 100					
Januar	404,4	415,8	90,8	95,9	109,9	129,4	120,8	134,9
Februar	402,4	418,5	95,7	100,5	116,6	136,7	121,4	136,0
Marts	403,0	416,2	98,3	89,8	123,8	124,5	125,4	138,6
April	402,9	415,1	99,4	69,5	127,3	100,7	127,6	144,8
Maj	402,9	420,7	97,1	101,3	125,2	154,0	128,5	152,0
Juni	411,5	428,6	99,1	100,6	126,9	155,6	128,1	154,6
Juli	407,7	428,2	59,4	58,0	78,3	92,4	131,8	159,2
August	411,1	426,3	93,8	95,2	120,3	146,2	127,9	153,5
September	412,9	425,5	99,1	101,3	130,8	165,4	131,5	163,3
Oktober	414,2	427,0	99,1	100,8	131,6	167,5	132,4	166,2
November	416,1	426,5	99,9	101,4	134,1	169,3	133,9	166,9
December	412,8	420,5	95,0	91,7	130,3	157,1	137,0	171,4

Industrien beskæftigede i december 1973 i alt 420.000 personer, hvoraf 313.000 var arbejdere. I december 1972 var der beskæftiget 307.000 arbejdere i industrien.

Svend E. Lundgren
23. 4. 1974

Politisk kronik

UDLANDET

Januar 1974

1. – Pakistan nationaliserer med øjeblikkelig virkning samtlige banker med undtagelse af 8 udenlandske, der opererer i landet. Aktionærerne vil få kompensation i form af statsobligationer. Samtidig giver to andre dekreter regeringen bemyndigelse til at overtage ledelsen af salget af olieprodukter og handelsskibsfarten. Også her er udenlandske selskaber dog undtaget.

7. – Chefen for den nordirske provinsregering Brian Faulkner træder tilbage som leder af unionistpartiet (Ulster Unionist Party) efter at partirådet 4/1 med 427 stemmer mod 374 har forkastet Sunningdale-overenskomsten med forslaget om et al-irsk råd (se 9/12 73). I en erklæring samme dag giver den officielle unionistgruppe i den nordirske forsamling (se 1/7 73) Faulkner et tillidsvotum; et af gruppens 20 medlemmer går imod erklæringen, et andet medlem er fraværende. – 22. Harry West, tidligere landbrugsminister under Faulkner, vælges til leder af Ulster Unionist Party. – 26. Næsten 400 delegerede fra hele provinsen vedtager at forberede dannelsen af en partiorganisation, der identificerer sig med parlamentsgruppens politik. Foreløbig skal der oprettes grupper i alle provinsens 12 valgkredse. Det betones, at parlamentsgruppen efter sin egen opfattelse repræsenterer hovedlinien i unionismen, og at der ikke er tale om et udbryderparti.

7.–8. – Organisationen af olieproducerende lande (OPEC) vedtager at fastfryse priserne på råolie til 1/4.

8. – Ved en ny omdannelse af den britiske regering (se 2/12 73) oprettes et nyt energiministerium med den hidtidige forsvarsminister Lord Carrington (der også er formand for det konservative parti) som chef. Han afløses i forsvarsministeriet af Ian Gilmour, hidtil Minister of State i samme ministerium.

10. – Den amerikanske forsvarsmin. James Schlesinger oplyser, at et antal amerikanske landbaserede interkontinentale raketter nu bliver indstillet på sovjetiske raketbaser og andre militære mål og ikke som hidtil på byer og industrianlæg. Nyordningen skal give præsidenten flere valgmuligheder i en situation, hvor USA eller en af USA's allierede måtte være blevet udsat for et begrænset atomangreb, som ikke kunne retfærdiggøre, at USA straks udløste den totale atomkrig.

12. – Præsidenterne Habib Bourguiba, Tunesien, og Moammer Khadafi, Libyen, underskriver på øen Djerba en erklæring om sammenslutning af de to lande i en islamisk arabisk republik. Der skal 18/1 afholdes folkeafstemning i begge lande om sammenslutningen. I Cairo udtaler viceministerpræsident Abdel Kader Hatem, at den ægyptiske regering hilser og støtter alle samlingsbestræbelser mellem arabiske stater. – 14. Efter et møde i Algeriets revolutionsråd og ministerråd udsendes en erklæring, hvori beslutningen om sammenslutning af Tunesien og Libyen betegnes som et overilet og kunstigt forsøg, der ikke fremmer dannelsen af

et Stor-Maghreb. Marokkos informationsminister udtaler, at Marokko er gået stærkt ind for sammenslutning af Maghreb-staterne, men det er en proces, der kræver moden overvejelse og forsigtig handling. Bourguiba afskediger sin udenrigsminister Maimoudi og tre andre ministre og udnævner Habib al-Chatti til udenrigsminister. – 15. Tunesiens ministerpræsident Hedi Nouira meddeler, at den bebudede folkeafstemning må udsættes, da den forudsætter en forfatningsændring. I mellemtiden vil den tunesiske regering forhandle med den libyske regering om enkeltheder og tidspunkt for sammenslutningen. – 16. Udenrigsminister Habib al-Chatti udtaler til pressen, at en union mellem Tunesien og Libyen bør tilstræbes, men kun kan fuldbyrdes, når de to andre Maghreb-stater (Algeriet og Marokko) giver deres tilslutning. Fusionsoverenskomsten er mere en principerklæring end et handlingsprogram. – 28. Habib al-Chatti ankommer til Algier for at forhandle med den algierske regering. Han udtaler om overenskomsten med Libyen, at sammenslutningen vil ske inden for rammen af det arabiske Maghreb under stadige konsultationer med Algeriet og Marokko.

15. – Den 65-årige general Ernesto Geisel, søn af en tysk immigrant, vælges til Brasiliens præsident som repræsentant for regeringspartiet Alianca Renovadora Nacional (ARENA), samtidig vælges den 68-årige general Adalberto Pereira dos Santos til vicepræsident. Valget foregår i en valgmandsforsamling bestående af 66 senatorer, 310 deputerede og 127 delegerede fra delstaternes lovgivende forsamlinger, og Geisel får 400 af de 503 stemmer. Hans eneste modkandidat er Ulisses Guimaraes fra det eneste tilladte oppositionsparti, Movimento Democratico Brasileiro (MDB). Geisel har erklæret, at han vil følge den samme politik som hans forgængere siden kuppet i 1964 og fremhævet, at han vil opretholde den indre sikkerhed som forudsætning for landets sociale, økonomiske og politiske udvikling. Præsidentskiftet finder sted 15/3, da præsident Garrastazu Medicis embedsperiode udløber.

18. – Egyptens og Israels generalstabschefer Mohammed Abdel Ghani Gamasi og David Elazar underskriver i FN-teltet ved 101 km stenen på vejen fra Cairo til Suez en overenskomst som troppeadskillelse (se 18/12 73) efter at udenrigsm. Henry Kissinger i en uges tid skiftevis har forhandlet med ministerpræsident Golda Meïr i Jerusalem og præsident Sadat i Aswan og opnået enighed mellem parterne. Ifl. overenskomsten skal Israel rømme de erobrede områder vest for Suezkanalen, egypterne skal holde hele kanalens østbred besat, og mellem de egyptiske tropper og de israelske tropper længere mod øst oprettes en stødpudezone, som besættes af FN-fredsstyrken, ca. 7.000 mand. Samtidig er det bestemt, at såvel de egyptiske styrker øst for kanalen som de israelske styrker vest for Mitta og Giddi passene ikke må overstige 7–8.000 mand med 30–40 tanks. Det bestemmes ligeledes, at der ikke må findes tunge våben i et område, der strækker sig fra nogle miles vest for kanalen til den egyptiske linie øst for kanalen og tilsvarende i området mellem den israelske linie til nogle miles øst for passene. Troppeadskillelsen skal være påbegyndt senest 7 dage efter underskrivelsen af overenskomsten og tilendebragt senest 40 dage efter påbegyndelsen.

Den belgiske koalitionsregering under socialisten Edmond Leburton (se 26/1 73) demissionerer. Den umiddelbare anl. er Irans meddelelse om, at det trækker sig ud af planen om i samarbejde med den belgiske regering at oprette et olieraffinaderi ved Liege, en plan som har mødt modstand hos socialisternes regeringspartnere, det sociale kristelige parti og de liberale. Kong Baudouin anmoder vicepremiermin. Leo Tindemans, der er leder af Det sociale kristelige partis flamske fløj, om at danne ny regering, men Tindemanns meddeler 29/1, at forsøget er mislykkedes, og 30/1 opløses parlamentet, og der udskrives nyvalg til 10/3. Imens fortsætter Leburtons regering som forretningsministerium.

19. – Den franske regering beslutter at Banque de France's interventioner på valutamarkedet skal ophøre for et tidsrum af 6 mdr., således at franc'en også gøres flydende over for de resterende lande i EEC-valutasamarbejdet: Vesttyskland, Holland, Belgien, Luxembourg og Danmark.

20. – Kina udviser 5 medlemmer af den russiske ambassade, som beskyldes for spionage. Samtidig anklager Kina ambassaden for gennem længere tid at have stjålet hemmelige dokumenter og organiseret kontrarevolutionære grupper i Kina. Sovjetunionen svarer med at udvise en kinesisk diplomat og en stærk protestnote.

Sydvietnams nationalforsamling vedtager en forfatningsændring, der gør det muligt for præsident Nguyen Van Thieu at lade sig opstille som kandidat for en tredie valgperiode ved præsidentvalget næste år.

21. – Efter et sammenstød mellem den trotzkyistiske Ejercito Revolucionario del Pueblo (ERP) og hæren meddeler præsident Peron i en radio- og TV-tale, at der vil blive truffet alle nødvendige foranstaltninger for at bekæmpe den terroristiske virksomhed, og han truer med at træde tilbage, hvis det argentinske folk ikke støtter ham. 25/1 vedtager parlamentet med 128 stemmer mod 62 en straffelovsændring, hvorefter der bl. a. indføres dødsstraf for enhver, der efter aftale med andre personer dræber et menneske.

25. – Den månedlange regeringskrise i Tyrkiet (se 4/12 73) ender med, at der dannes en koalitionsregering af Det republikanske Folkeparti (soc.dem.) med 185 mandater og det i 1972 stiftede højreorienterede Nationale Redningsparti, der ved valget 14/10 73 fik 49 mandater i nationalforsamlingen. Lederen af Folkepartiet Bulent Ecevit bliver regeringens chef, og formanden for Redningspartiet Necmettin Erbakan bliver viceministerpræsident. Forinden har de to partiledere underskrevet en protokol med 109 punkter, som skal danne grundlaget for regeringens politik. Ifl. protokollen skal alle begrænsninger af menings-, tros- og ytringsfriheden ophæves, og ved en alm. amnesti vil medlemmerne af det tidligere Demokratiske Parti få deres fulde borgerrettigheder tilbage, som blev frataget dem, da hæren i 1960 styrtede den demokratiske regering. Om udenrigspolitikken siges det, at den forbliver uændret, men det anses for nødvendigt, at de amerikanske baser og militære installationer i landet bliver stillet under den tyrkiske stats opsyn.

27. – General George Grivas, lederen af den græsk-cypriotiske bevægelse for enosis, forening med Grækenland, afgår ved døden i en alder af 75 år. Over 100 tilhængere af Grivas løslades 28/1 ved en amnesti givet af præsident Makarios. Amnestien omfatter også alle, der eftersøges af politiet, under forudsætning af at de inden 5 dage har overgivet sig med deres våben (se 2/8 73).

Februar 1974

5. – Efter at de britiske kulminearbejdere i 3 mdr. har nægtet at udføre overarbejde og dermed forværret energikrisen, således at der fra beg. af 1974 er indført 3 dages arbejdsuge, beslutter minearbejderforbundet (NUM) at iværksætte strejke fra og med 10/2. Forinden har ca. 70 pct. af de 270.000 medlemmer af NUM stemt for at bemyndige NUM's ledelse til at erklære strejke. – 7. Premiermin. Heath meddeler, at underhuset vil blive opløst og nyvalg afholdt 28/2, idet man ønsker at give vælgerne lejlighed til at styrke regeringen og sætte den i stand til at løse konflikten i kulminerne og bekæmpe inflationen. Han hævder, at strejken har et politisk præg, at vælgerne må afgøre, om det er parlamentet eller fagforeningerne der skal regere landet. (Ved opløsningen har regeringen et flertal over alle de andre partier tilsammen på 16, idet partistillingen er: Konservative 322, Labour 287, liberale 11, skotske nationalister 2, Demokratisk Labour 1, forskellige nordirske partier 5. Desuden er en plads ubesat efter den kons. Sir Gerald Nabarros død). – Heath meddeler, at han har opfordret NUM's præsident Jo-

seph Gormley til at suspendere strejken under valgkampen, og indenrigsmin. Robert Carr oplyser, at undtagelsestilstanden, der blev indført 13/11 73 p. g. a. energikrisen, og som gentagne gange er blevet forlænget med en måned ad gangen, vil blive forlænget med yderligere en måned til efter valget. – 8. NUM's ledelse afviser med 20 stemmer mod 6 at udsætte strejkens ikrafttræden. – 18. Ved anmeldelsesfristens udløb er der opstillet i alt 2.134 kandidater – det hidtil største antal kandidater ved et underhusvalg var 1.868 (1950). Labour opstiller i 623 valgkredse, de konservative i 622 og de liberale i 517 – det største antal siden 1929. De skotske nationalister opstiller i samtlige skotske kredse med undtagelse af Orkney og Shetland, hvor den tidligere leder af det liberale parti Joseph Grimond er valgt, og de walisiske nationalister (Plaid Cymru) opstiller i alle kredse i Wales. Højrepartiet Den nationale Front har 54 og kommunisterne 44 kandidater. I Nordirland er kandidatopstillingen præget af den vidtgående splittelse blandt Ulsterunionisterne (se 7/1). Modstanderne af samarbejdet mellem protestanter og katolikker i den nye provinsregering og af det al-irske råd har ved kandidatopstillingen undgået indbyrdes konkurrence, derimod opstiller Det soc. dem. arbejderparti (SDLP) i alle 12 nordiske kredse, Faulkners tilhængere i 7 og Alliance-partiet i 3 kredse. – 23. Den kons. enegænger, immigrations- og EEC-modstander Enoch Powell, der 7/2 meddelte, at han som protest mod udskrivningen af valg nedlagde sin kandidatur, anbefaler kons. EEC-modstandere at stemme på Labours kandidat i sin egen valgkreds.

11.–13. – Efter indbydelse af præsident Nixon afholdes en konference i Washington med deltagelse af de vigtigste olieforbrugende lande, nemlig de 9 EEC-lande, Norge, Canada og Japan. Desuden er EEC som organisation repræsenteret ved den vesttyske udenrigsmin. Walter Scheel (Vesttyskland har formandskabet i EEC i dette halvår) og ved Kommissionens præsident François Xavier Ortoli. De deltagende lande er repræeenteret ved deres udenrigsministre og andre ministre. Præs. Nixons indbydelse følger efter udenrigsmin. Kissingers forslag 12/12 73 om oprettelsen af en »handlingsgruppe« af de olieforbrugende lande. Med undtagelse af Frankrig, repræsenteret ved udenrigsmin. Michel Jobert, enes de deltagende om at nedsætte en koordinerende gruppe af høje embedsmænd og at forberede en konference sammen med de olieproducerende lande.

26. – Tropper under ledelse af yngre officerer overtager Asmara, hovedstaden i Eritrea og Ethiopiens næststørste by, for at gennemtvinge krav om højere løn og andre forbedringer. Urolighederne breder sig til Addis Abeba, regeringen under ministerpræsident Aklilou Habre Wold demissionerer, og den 81-årige kejser Haile Selassie udnævner 28/2 Endalakatchew Makonnen til ny ministerpræsident. Radio Ethiopien giver meddelelse om en lønforhøjelse på 12 pct. ud over en forhøjelse på 25 pct. for nogle dage siden. Rapporter tyder imidlertid på, at revolten har et videre sigte, og at man ønsker gennemført sociale reformer i det hele taget.

27. – Den ny svenske riksdag vedtager med 321 stemmer mod 19 (18 vpk og 1 moderat) medens 2 moderate undlader at stemme, den hvilende regeringsform, der træder i kraft 1/1 1975. Vigtige dele af den samlede forfatningsreform er dog allerede trådt i kraft, således etkammersystemet. Ved forfatningsændringen mister kongen al politisk magt, men beholder sin stilling som symbol for riget og sine repræsentative opgaver.

Premiermin. Pierre Messmer indgiver den franske regerings (se 2/4 73) afskedsbegæring til præs. Pompidou, der udtaler sin påskønnelse af regeringens arbejde, men erklærer, at det er nødvendigt at styrke sammenholdet og solidariteten og koncentrere kræfterne i regeringen. Han anmoder Messmer om at danne ny regering.

Udenrigsmin. Kissinger ankommer til Jerusalem fra Damaskus med en liste over israelere i syrisk fangenskab (se 18/12 73).

Ministerpræsident Golda Meïr erklærer, at Israel er rede til at støtte Kissingers bestræbelser for en adskillelse af de israelske og syriske styrker på Golan-fronten.

28. – Skønt de konservative ved det britiske parlamentsvalg får godt 1/4 million flere stemmer end Labour, mister de flertallet i underhuset, og Labour bliver det største parti, men opnår ikke flertal, idet det kun besætter 301 af i alt 635 (hidtil 630) pladser. Valgets hovedtal er: Labour opnår med 11,66 m stemmer 37.2 (1970: 43.0) pct. af de afgivne stemmer og får 301 (1970 : 287) mandater, for de konservatives vedkommende er tallene 11.93m stemmer, 38.1 (46.4) pct. og 296 (330, heraf 8 Ulster unionister) mandater, og for de liberale 6.06m stemmer, 19.3 (7.4) pct. og 14 (6) mandater. Endvidere får »Andre« 1.70m stemmer, 5.4 (3.2) pct. og 24 (9) mandater. Stemmeprocenten er 78.7 mod 72 i 1970.

I gruppen »Andre« indgår Underhusets formand (Speaker) Selwyn Lloyd, 7 (1970 : 1) skotske nationalister, 2 (0) walisiske nationalister (Plaid Cymru), 1 demokratisk Labour (Dick Taverne), i uafh. Labour samt 11 anti-Faulkner Ulster unionister, bl. a. Harry West (se 7/1), Ian Paisley (demokratisk unionist) og William Craig (Vanguard unionist). Den 12. repræsentant i Westminster for Nordirland er Gerald Fitt, SDLP (katolikker).

Da parlamentsvalget foregår ved flertalsvalg i enmandskredse bliver valgets egentlige sejrherre, de liberale, trods 4m flere stemmer end i 1970 og næsten 1/5 af samtlige afgivne stemmer, kun svagt repræsenteret i det nye underhus. I gnst. er prisen for et liberalt mandat langt over 400.000 stemmer. Et bemærkelsesværdigt træk ved valget er de skotske og walisiske nationalisters fremgang, og at 11 af de 12 nordirske parlamentsmedlemmer er modstandere af nyordningen i Ulster.

Den italienske skatkammerminister Ugo La Malfa, der som partisekretær er leder af det lille republikanske parti (PRI) træder ud af Mariano Rumors koalitionsregering (se 8/7 73) p. g. a. en strid med den socialistiske budgetminister Antonio Giolitti om betingelserne for et lån fra IMF.

Marts 1974

1. – Premiermin. Heath orienterer Dronningen om den politiske situation efter valget 28/2. Labours skyggekabinet udsender en erklæring hvori det hedder, at partiet er rede til at danne regering og forelægge sit program for parlamentet. De liberales leder Jeremy Thorpe protesterer stærkt mod et valgsystem, som giver et parti med 6m stemmer kun 14 repræsentanter i underhuset. – 2. Premiermin. Heath indleder samtaler med Jeremy Thorpe, men den liberale parlamentsgruppe forkaster 4/3 et tilbud fra Heath om en koalition af det konservative og det liberale parti og anbefaler en national samlingsregering bestående af medlemmer af alle partier og forpligtet til at gennemføre et begrænset program og for en aftalt periode. Heath indgiver derefter regeringens afskedsbegæring til Dronningen, der tilkalder Harold Wilson og anmoder ham om at danne regering, og 5/3 har han udpeget 20 kabinetsministere: Premiermin. Harold Wilson, Lord President of the Council (fmd. for gehejmerådet) og leder af underhuset Edward Short, der også er viceformand for Labours parlamentsgruppe, statssekretær for udenrigske og Commonwealth-anliggender James Callaghan, lordkansler Sir Elwyn Jones, statssekretær for indenrigsanliggender Roy Jenkins, finansmin. (skatkammerkansler) Denis Healey, statssekr. for beskæftigelse Michael Foot, statssekr. for energi Eric Varley, statssekr. for social sikkerhed Barbara Castle, statssekr. for industri Anthony Wedgwood Benn, statssekr. for miljøspørgsmål Anthony Crosland, statssekr. for Skotland William Ross, kansler for hertugdømmet Lancaster Harold Lever, en økonomisk og finansiel ekspert, der vil få sæde i de fleste vigtige kabinetsudvalg, statssekr. for handel Peter Shore, statssekr. for priser og forbrugerbeskyttelse Shirley Williams, min. for landbrug og fiskeri Frederick Peart, statssekr. for forsvaret Roy Mason, statssekr for

Nordirland Merlyn Rees, statssekr. for Wales John Morris og statssekr. for undervisning og videnskab Reginald Prentice. Hertil kommer 7/3 Lord Shepherd, der bliver Lord Privy Seal og leder af overhuset. Af ministre uden for kabinettet kan nævnes Roy Hattersley, tidligere en af de mest aktive »europæere«, der som statsminister i udenrigsministeriet skal beskæftige sig med europæiske anliggender, endvidere bliver Lord Balogh, der 1964–70 var Wilsons økonomiske rådgiver, statsminister i miljøministeriet. Samtlige kabinetsministre med undtagelse af Michael Foot har større eller mindre erfaring fra tidligere ministerposter.

Pierre Messmer (se 27/2) danner ny fransk regering, ligesom den foregående bestående af repræsentanter for gaullisterne (UDR), uafh. republikanere (RI) og Centrumsunionen (UC). Tre af medlemmerne i den nye regering, bl. a. udenrigsmin. Michel Jobert og min. for post og telekommunikation Jean Royer (hidtil handelsmin.) mod 4 i den gamle tilhører ikke noget politisk parti eller nogen parlamentsgruppe. Antallet af ministre og statssekretærer er hhv 16 og 13 mod hidtil 23 og 15. I modsætning til hvad der hidtil har været tilfældet, får statssekretærerne ikke adgang til at deltage i kabinetsmøderne. Tre af ministrene – justitsmin. Taittinger (UDR) finansmin. Giscard d'Estaing (RI) og Olivier Guichard (UDR) – har titlen statsminister. Ved omdannelsen glider 5 ministre og 4 statssekretærer ud af regeringen, for ministrenes vedk. Robert Poujade (miljøbeskyttelse), Maurice Druon (kultur), Jean Charbonnel (industriel og videnskabelig udvikling), Philippe Malaud (den civile administration) og Bernard Stasi (de oversøiske departementer og territorier). I øvrigt fortsætter de hidtidige ministre, nogle i nye ministerier eller med ændret ressort som følge af begrænsningen af antallet af ministre. Min. for regional planlægning Guichard overtager således tillige transportministeriet fra Yves Guéna (UDR) der bliver min. for industri, håndværk og handel, landbrugsmin. Jacques Chirac (UDR) bytter gårde med indenrigsmin. Raymond Marcellin (RI), Alain Peyrefitte (UDR) bliver kulturminister efter Druon og miljømin. efter Poujade. Hubert Germain (UDR), hidtil min. for post og telekommunikation, bliver min. for forholdet til parlamentet.

Det republikanske parti (PRI) stiller sig solidarisk med Ugo La Malfa (se 28/2) og samtlige republikanske medlemmer af Mariano Rumors regering demissionerer – 2. Rumor indgiver regeringens afskedsbegæring til præsident Leone. – 6. Efter rådslagning med partilederne opfordrer Leone Rumor til på ny at danne regering. – 15. I Rumors nye regering, der er en koalition af Kristelige demokrater (Democrazia Cristiana, DC), Socialister (PSI) og Socialdemokrater (PSDI) har finansmin. Emilio Colombo (DC) overtaget La Malfas post som skatkammerminister, medens forsvarsmin. Mario Tanassi (PSDI) er finansminister og Giulio Andreotti (DC) forsvarsminister. I øvrigt er regeringen stort set identisk med den foregående. 23/3 giver deputeretkammeret den et tillidsvotum med 343 stemmer mod 231.

Studenter i Addis Abeba demonstrerer uden for den nye ethiopiske ministerpræsident Makonnens kontor (se 26/2). – 3. Fra Asmara meddeles, at forholdene igen er normale, efter at kejser Haile Selassie har givet tilsagn om, at de revolterende soldaters krav vil blive imødekommet. – 5. Haile Selassie meddeler, at han vil give afkald på sin næsten enevældige magt. Der vil blive indkaldt en forfatningskonference med den opgave at revidere forfatningen af 1955, og der gives konferencen en frist på 6 mdr. til at fuldføre arbejdet. Fagforeningernes sammenslutning varsler generalstrejke fra 7/3, hvis 16 vidtgående krav ikke er opfyldt forinden. Arbejdet genoptages 11/3 efter forhandlinger mellem regeringen og fagforeningerne, der erklærer sig tilfredse med resultatet.

3. – Ved delstatsvalget i Hamburg går socialdemokraterne stærkt tilbage og mister det absolutte flertal i Bürgerschaft (der svarer til landdagen i de andre Länder). SPD får 44.9 (1970 : 55.3) pct. af de afgivne

stemmer og 56 (70) mandater, CDU 40.6 (32.8) pct. og 51 (41) mandater og FDP 10.9 (7.1) pct. og 13 (9) mandater. Tendensen er den samme ved de kommunale valg i Rheinland-Pfalz (17/3) og i Schleswig-Holstein (24/3).

5. – Ministerpræsident Marcello Caetano udtaler i den portugisiske nationalforsamling, at regeringen vil forsvare Portugals oversøiske besiddelser mod alle angreb; den er dog rede til at diskutere en fremskyndelse af politiske løsninger. – 14. Regeringen afskediger generalstabschefen Francisco da Costa Gomes og hans stedfortræder, general Antonio de Spinola, der har været øverstkommanderende for de portugisiske styrker i Guinea-Bissau, og som i en bog, der udkom 22/2, kritiserer Portugals Afrikapolitik. Han hævder, at kolonikrigen ikke kan vindes militært, og foreslår, at Portugal giver de tre kolonier (Mozambique, Angola og Guinea-Bissau) indre selvstyre i en portugisisk forbundsstat. For at afværge eventuelle reaktioner på afskedigelsen blandt Spinolas tilhængere inden for hæren indføres forebyggende alarmtilstand, dvs. soldaterne må ikke forlade kasernerne. – 16. Der posteres militær ved indfaldsvejene til Lissabon for at hindre bebudede forsøg af militære enheder uden for Lissabon i at marchere ind i hovedstaden. Et sådant forsøg fra Caldas de Rainha, 70 km nord for Lissabon, standses undervejs. Regeringen meddeler, at situationen er under kontrol.

6. – Den britiske minearbejderstrejke (se 5/2) bilægges efter at den nye Labour-regering har besluttet at gøre en undtagelse fra bestemmelserne om lønforhøjelser i henh. til inflationsbekæmpelsesplanens fase 3. Den nye min. for beskæftigelse Michael Foot bemyndiger parterne – National Coal Board (NCB) og National Union of Mineworkers (NUM) til at forhandle frit, og der opnås enighed om en lønforhøjelse på 29 pct., svarende til 99–113 mill. pund om året mod 44 mill. pund efter NCB's maksimale tilbud under hensyn til fase 3. Arbejdet i kulminerne genoptages 11/3, og samme dag ophæves undtagelsestilstanden i anl. af energikrisen og dermed 3 dages arbejdsugen.

10. – Valget i Belgien (se 18/1) medfører ikke større ændringer. Mest bemærkelsesværdigt er måske, at »sprog«partierne med deres krav om vidtgående uafhængighed for Flandern og Vallonien stagnerer eller går tilbage efter en halv snes års fremgang. Det nye andetkammer får flg. sammensætning: Det sociale kristelige parti (PSC) 71 (1971 : 67), Belgiens socialistiske parti (PSB) 60 (61), Partiet for frihed og fremskridt (PLP) – de liberale – 34 (34), Det kommunistiske parti 4 (5). Af »sprog«partierne får Den demokratiske front af fransktalende i Bruxelles (Front Démocratique des Bruxellois Francophones, FDF 21 (24) og den flamske Volksunie 22 (21) mandater.

11. – Fhv. premiermin. Edward Heath danner skyggekabinet, hvor den fhv. indenrigsmin. Robert Carr assisteret af Maurice Macmillan overtager finanser og økonomi, idet fhv. finansmin. Anthony Barber har meddelt, at han ikke ønsker genopstilling ved næste underhusvalg. Ligesom fhv. lordkandler Lord Hailsham og fhv. socialmin. Sir Keith Joseph bliver Barber medl. af skyggekabinettet uden særligt fagområde. 22/3 meddeler Sir Alec Douglas-Home, at han også går ud af politik ved næste valg.

24. – Fra Uganda meldes om et mislykket kupforsøg. Under flere timers skyderier i hovedstaden Kampala er der et antal døde og sårede. Ifl. præsident Idi Amin opstår skyderiet p. g. a. forvirring fremkaldt af et falsk rygte om, at Kampala bliver invaderet. Udsprederen af rygtet der siges at have skudt sig selv, identificeres som hærens tidligere stabschef Charles Arube, der netop var vendt hjem fra et træningsophold i Sovjetunionen. Iagttagere i Østafrika mener, at der kan være tale om racestridigheder i hæren mellem Kakwa-stammen, som præs. Amin selv tilhører, og Lugbara-stammen, der trods udrensninger endnu er ret stærkt repræsenteret i hæren. I denne forbindelse nævnes at Lugbara-officeren Michael Ondon-

ga, en fhv. udenrigsminister, tidligere i marts blev fundet død i Nilen. – 25. Fra Nairobi meddeles, at der foretages nye udrensninger i hæren, og at »kupforsøget« i virkeligheden var en udrensning startet af Amin. – 29. Præs. Amin der allerede er øverstkommanderende for Ugandas væbnede styrker, overtager også posten som hærens generalstabschef.

DANMARK

Januar 1974

1. – Nationalbanken har efter anmodning af handelsministeriet skærpet reglerne om erhvervsvirksomheders optagelse af finanslån i udlandet (se 20/12 73).

4. – Tre kons. MF'er, H. C. Toft, Hans Toft og Palle Simonsen opfordrer i et gruppemøde Ninn-Hansen og Haunstrup Clemmensen til af hensyn til partiet at nedlægge hvervet som hhv. fmd. for folketingsgruppen og partiformand. Ninn-Hansen erklærer sig parat til at efterkomme opfordringen, hvis Haunstrup Clemmensen gør det samme, H. C. forbeholder sig sin stilling. På et hovedbestyrelsesmøde på partiets kursusejendom Rolighed i Vedbæk 4.–5./1 er der bred enighed om en markant konservativ politisk linie, og Haunstrup Clemmensen tilkendegiver, at han nu kan gå ind for Ninn-Hansen som gruppeleder, medens han ved N.-H.'s valg sammen med Per Bendix og Hagen Hagensen havde undladt at stemme.

ELSAM oplyser, at det første danske atomkraftværk kan være færdigt i 1980, hvis der begyndes nu. Det kan bygges for 2 mia kr. og bliver på 900 megawatt. Anlæg af atomkraftværker skal godkendes af undervisningsministeren efter behandling i atomenergikommissionen.

5. – På RV's nytårsstævne på Nyborg Strand opfordrer fhv. statsmin. Baunsgaard Socialdemokratiet til sammen med RV at drøfte mulighederne for en boligpolitik, som kan samle et flertal i fkt., og får tilslutning fra Socialdemokratiets næstformand og politiske ordfører Kjeld Olesen.

6. – Formanden for De samvirkende sjællandske Landboforeninger, forpagter Arne Pilegaard Larsen afløser finansmin. Anders Andersen som Landbrugsrådets præsident.

7. – Hovedbestyrelsen for de kons. vælgerforeninger i Odense vedtager en erklæring, hvori det understreges, at Odensekredsene har fuld tillid til Ninn-Hansen som deres repræsentant i fkt.

8. – Statsmin. Hartling fremsætter i folketingets første møde efter juleferien en udtalelse om regeringens politik og gør herunder rede for en kriseplan, hvis hovedpunkter er: 1) der indføres med virkning fra 2/1 og udløb 28/2 et prisstop, så indenlandsk bestemte prisstigninger kan begrænses, 2) de 3 dyrtidsportioner, der ventes udløst af reguleringspristallet for januar, erstattes for de 12 mdr. frem til marts-april 75 af et skattefrit beløb på 1.000 kr., ens for alle lønmodtagere. Beløbet udbetales sammen med lønnen og refunderes arbejdsgiveren af statskassen i forbindelse med indbetalingen af indeholdt kildeskat, 3) stigningen i statsudgifterne reduceres med knap 3 mia kr. på finansloven for 74–75.

Handelsmin. Nyboe Andersen fremsætter lovforslag om prisstop (se ovenfor). I de to mdr., prisstoppet skal være i kraft, skal som hovedregel kun prisstigninger på rå- og hjælpestoffer kunne indregnes i priserne. Prisstoppet gælder også for transport- og tjenesteydelser og omfatter off. virksomheder bortset fra de tilfælde, hvor takster er fastsat ved lov eller iht. lov skal godkendes af finansudvalget.

Finansmin. Anders Andersen fremsætter forsl. om ophævelse med virkn. fra 1/10 af lov om en særlig afgift ved overdragelse af fast ejendom (se 14/9 72) og forsl. om ændr. af udskrivningsloven og 1. om særl. indkomstskat. Forslaget går ud på, at den skattefri formuegrænse forhøjes til 450.000

kr. fra og med indkomståret 73, samtidig med at de nye ejendomsværdier iht. 15. alm. vurdering for første gang finder anvendelse ved opgørelsen af den skattepligtige formue, medens den nuværende skattesats på 9 pro mille bibeholdes (se 30/11 73).

Indenrigsmin. Jacob Sørensen fremsætter forsl. om ændr. af 1. om udskrivning af skat til amtskommunen, hvorefter overgrænsen for den amtskommunale grundskyldspromille nedsættes fra 20 til 15. Herved begrænses stigningen i provenuet som følge af den 15. alm. vurdering til ca. 163 mdr. i 74–75. Lovforslaget forkastes ved 3. beh. 8/3 med 98 stemmer mod 59.

Erhard Jakobsen (CD) fremsætter forsl. om ændr. af ligningsloven. Herefter forhøjes standardfradraget på ejendomsskemaet fra max. 2.000 til max. 5.000 kr., overskud af fast ejendom skal ikke beskattes, og ejere af ejerlejligheder skal behandles på samme måde som ejere af enfamilieshuse. 1. beh. 11/1.

DKP fremsætter forsl. til beslutn. om tilbageføring af arbejdsformidlingen til fagbevægelsen (1. beh. 1/2) og lovforsl. om en særlig ydelse til folke-, invalide- og enkepensionister. For at imødegå virkningerne af de stigende oliepriser foreslås en engangsydelse svarende til pensionernes grundbeløb til pensionister med en skattepligtig indtægt under 30.000 kr. 1. beh. 25/1.

FP fremsætter lovforsl. om ændret tidsregning (»sommertid«), (1. beh. 8/2), om ophævelse af lov om Danmarks Statistik (1. beh. 24/1) og om ændr. af 1. om landbrugsejendomme (Ophævelse af bopælspligt m. m.) (1. beh. 6/2). Endvidere forsl. til lov om begrænsning af skattesagernes antal ved en bestemmelse om, at skattemyndighederne skal være afskåret fra at rejse skattekrav på under 40.000 kr. hvis ændringer af skatteansættelsen ikke er iværksat inden 8/11 i året efter indkomståret, forsl. til 1. om afskaffelse af den personlige skat til stat og kommune fra 1/1 79 og forsl. om ændr. af 1. om opkrævning af indkomst- og formueskat for personer m. v. (Kildeskat), hvorefter personfradraget gradvis forhøjes fra 60.000 kr. i 1975 til 125.000 kr. i 1978, og den skat, som opkræves af den indkomst, der ligger ud over personfradraget, højst skal kunne udgøre 50 pct. 1. beh. af de tre sidstnævnte lovforslag 23/1.

9. – 1. beh. af prisstopforslaget (se 8/1) former sig som en debat om regeringens kriseplan i det hele taget og især det bebudede forslag om ændret udbetaling af 3 dyrtidsportioner. Også regeringsdannelsen inddrages i debatten, der afsluttes 10/1 med forkastelsen af en dagsordensforslag, stillet af SF og gående ud på, at fkt. skal opfordre regeringen til at afstå fra at fremsætte forslag om' indgreb i dyrtidsordningen. For stemmer 22 (SF, DKP og 6 FP), imod 142. Under debatten fremsætter fhv. statsmin. Baunsgaard til overvejelse, at spørgsmålet om dyrtidsportionerne søges løst på den måde, at de 3 portioner udbetales på normal vis, men arbejdsgiverne beholder den indeholdte kildeskat på betingelse af at priserne holdes tilsvarende nede. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 15/1 med 97 stemmer (S, V, RV, KF, CD og KrF) mod 30 (FP og DR) medens DKP undlader at stemme. Prisstoppet udløber 24/2.

Finansmin. Anders Andersen fremsætter forsl. om ændr. af toldloven (se 8/11 73) der vedtages ved 3. beh. 22/3 med 126 stemmer mod 9, og af ligningsloven. Efter det sidste forslag skal den skattepligtige lejeværdi af enfamilieshuse og ejerlejligheder, indtil en mere permanent ordning kan gennemføres, fastholdes på det niveau, der gælder for indkomståret 1973, således at de skærpede bestemmelser, der i juni 73 blev gennemført som led i boligforliget mellem S og SF, ikke kommer til anvendelse. Andre bestemmelser i forslaget svarer til dem der var indeholdt i det forslag, som 12/10 73 blev fremsat af daværende finansmin. Grünbaum. 1. beh. 11/1 sammen med CD's forslag (se 8/1) og KF's forslag (se 18/12 73).

Handelsmin. Nyboe Andersen fremsætter en række lovforslag. Forsl. til l. om banker og sparekasser tager sigte på at tilvejebringe fuld ligestilling mellem banker og sparekasser mht. virksomhedsområde. Den udvidelse af sparekassernes virkeområde, der

herved vil finde sted, modsvares af, at kravene til egenkapitaldækning foreslås ens for sparekasser og for banker, nemlig 8 pct. af de samlede gælds- og garantiforpligtelser. For bankerne er kravet efter gældende lov 10 pct., men til gengæld skal der ikke som nu kunne ses bort fra 50 pct. af visse garantier. For banker foreslås mindsteaktiekapitalen, der nu er 600.000 kr., forhøjet til 5 mkr., og for sparekasser, der oprettes efter lovens ikrafttræden, skal mindstegarantikapitalen være af samme størrelse. Ligesom de ansatte i bankerne allerede har iht. den nye aktieselskabslov får også sparekassernes personale ret til repræsentation i bestyrelsen (tidligere tilsynsrådet). Den gældende bestemmelse, hvorefter handelsmin. udnævner et medlem af tilsynsrådet, bevares, men forslaget indeholder ikke en tilsvarende bestemmelse for bankerne, endvidere får indskyderne i sparekasserne sammen med garanterne ret til at deltage i valget af repræsentantskabet. Endelig kan nævnes, at lovforslaget indeholder bestemmelser om udenlandske bankers og sparekassers ret til at oprette filialer her i landet i overensst. med et EF-direktiv. I princippet vil sådanne filialer være underkastet de samme regler som danske selvstændige pengeinstitutter i hens. til egenkapital, likviditet osv. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 28/3 med 125 stemmer mod 26 (SF, KrF, DKP og DR). Forinden er ved 2. beh. vedtaget et ændringsforslag hvorefter staten skal være repræsenteret i enhver bankbestyrelse. Ædringsforslaget vedtages med 85 stemmer (S, 8 CD, SF, 10 RV og DKP) mod 74 (FP, V, KF, DR, 2 RV og 4 KrF), medens 3 RV og 3 KrF undlader at stemme. Forsl. om ændring af 1. om forsikringsvirksomhed drejer sig om medarbejderrepræsentation i bestyrelsen og er i øvrigt overensstemmende med et af den tidl. regering i 72-73 fremsat, men ikke færdigbehandlet lovforslag, bortset fra at en bestemmelse om statslig repræsentation i bestyrelsen ikke er medtaget i dette forslag. Også forsl. om ændr. af patentloven (Teknologisk service) er en genfremsættelse (se 9/10 73). Forsl. om ændr. af søloven er et nyt resultat af det nordiske samarbejde, der gennem en årrække har fundet sted på sølovgivningsområdet.

Indenrigsmin. Jacob Sørensen fremsætter lovforsl. om ophævelse af sammenlægning af Ballerup-Måløv og Ledøje-Smørum kommuner (se 30/10 73). Forslaget vedtages ved 3. beh. 7/2 med 106 stemmer (V, KF, RV, KrF, DKP, DR og enkelte CD og SF) mod 48.

10. – Kulturmin. Nathalie Lind fremsætter forsl. om udskydelse af revisionen af lovene om statstilskud til kulturhistoriske og kunstmuseer, begge vedtaget ved 3. beh. 14/3 med 119 stemmer mod 23, af 1. om Statens Kunstfond (vedtaget 22/3 med 104 stemmer mod 30) og af 1. om Danmarks Biblioteksskole (vedtaget 31/1 med 121 stemmer mod 30).

Indenrigsmin. Jacob Sørensen fremsætter forsl. om ændr. af 1. om udøvelse af tandlægevirksomhed (Tandplejere) (se 6/11 73). Lovforslaget vedtages enst. ved 3. beh. 15/3.

11. – Udenrigsmin. Guldberg fremsætter forsl. om ændr. af l. om udenrigstjenesten (genfremsættelse, se 6/11 73) og landbrugsmin. Kofoed fremsætter forsl. til l. om grundforbedringslån. Herefter ophæves enhver form for statstilskud til grundforbedringsarbejder, og statens medvirken begrænses til alene at skabe hjemmel for fortrinspanteret for grundforbedringslån i pengeinstitutter og kreditforeninger. Begge lovforslagene vedtages ved 3. beh. 15/3, det første med 162 stemmer mod 5 (DKP), det andet med 125 stemmer mod 5 (DKP). Ved 2. beh. af forsl. om grundforbedringslån har tinget med 118 st. mod 30 afvist et ændringsforslag fra FP om ophævelse af den pågældende l. om finansiering af grundforbedring m. v. som for vidtgående i forh. til lovforslaget (forretningsordens § 23). Endvidere fremsætter DKP forsl. til beslutn. om ophævelse af bygge- og anlægsstoppet (se 22/8 73). 1. beh. 1/2.

Endelig fremsættes regeringsforslagene om et skattefrit dyrtidstilskud på 1.000 kr., dog højst 10 pct. af lønindtægten, i st. for udbetaling af de 3 dyrtidsportioner, som ventes udløst af januarpristallet. Det drejer

sig om forsl. til l. om et dyrtidstilskud og forsl. om ændr. af l. om tjenestemandspension, der fremsættes af finansmin. Anders Andersen, og forsl. om midl. ændr. af dyrtidsregulering af arbejdsvederlag, der fremsættes af arbejdsmin. Johan Philipsen. Ordningen omfatter de lønmodtagere, som har pristalsreguleret lønning og arbejdsløshedsunderstøttelse, men ikke pensionister. Finansmin. udtaler, at tilskudsbeløbet er fastsat således, at lønmodtagere i LO-området og off. ansatte med tilsvarende lønninger vil få fuld dækning for den købekraft, der går tabt ved bortfaldet af de 3 dyrtidsportioner, og arbejdsmin. understreger, at der ikke er tale om, at dyrtidsreguleringen ophæves; pristallet får fuld virkning ved reguleringerne i marts 75. Ordningen anslås at ville koste staten 2 mia kr.

Regeringen beslutter at opretholde samtlige restriktioner p. g. a. oliekrisen endnu en måned.

15. – FP fremsætter forsl. om ophævelse af by- og landzoneloven (forkastet ved 3. beh. 22/3 med 110 stemmer mod 25) og DKP forsl. om ændr. af den kommunale styrelseslov og valglov, så der sker en betydelig udvidelse af antallet af kommunalbestyrelsesmedlemmer (1. beh. 28/2). KrF fremsætter forsl. om ændr. af l. om film og biografer. Forslaget, hvis baggrund er Filminstituttets tilsagn om produktionsstøtte til Jens Jørgen Thorsens planlagte Jesusfilm (se 27/11 73) går ud på at indføje en bestemmelse i loven, hvorefter ministeren i tre tilfælde skal kunne nægte godkendelse af statsstøtte: 1) hvor der er sandsynlighed for at det færdige produkt vil være i strid med dansk lovgivning, 2) hvor det vil virke diskriminerende over for grupper i befolkningen og 3) hvor det vil medvirke til at nedbryde Danmarks omdømme i udlandet. 1. beh. 22/2.

Som indledn. til 1. beh. af finanslovforslaget for 1974–75 (se 18/12 73) giver finansmin. Anders Andersen fkt. en redegørelse for regeringens finansplan, der dels tager hensyn til stigningen i olieprisen og andre råstofpriser, dels er udtryk for, at den nuv. regering på adskillige områder har en helt anden opfattelse end forgængeren. I finansplanen er der regnet med besparelser i 1974–75 på ca. 2.1 mia kr. ud over de af den soc.dem. reg. bebudede 850 mkr., i alt knap 3 mia. kr. De største besparelser findes på undervisnings- og socialministeriets budgetter, hhv. 608 og 574 mkr., virkningen af igangsættelsesstoppet for bygge- og anlægsarbejder giver en besparelse på ca. 400 mkr., og på forsk. reserver skal der spares 512 mkr. Af enkeltområder kan nævnes ændr. af refusionen til kommunerne, ophævelse af fribefordringen til og fra læger, nedsættelse af aldersgrænsen for børnetilskud fra 18 til 16 år, afskaffelse af læge- og tandlægetilsyn i daginstitutioner, nedsættelse af uddannelsesstøtten, forhøjelse af betalingen for fritidsundervisning samt udskydelse af miljølovens ikrafttræden fra 1/4 til 1/10.

Af debatten ved finanslovforslagets 1. beh., der slutter 16/1, fremgår, at et flertal kan støtte væsentlige punkter i spareplanen, mens S, SF og DKP går imod. Holger Lindholt (FP) mener der kan spares 8 mia kr. i 74–75, og Ib Larsen (CD) erklærer, at han ikke ønsker besparelser for enhver pris og tvivler på, at der kan spares så meget på undervisning og sociale budgetter. Han ønsker momsen sat op fra 15 til 20 pct. for at opnå en lettelse af de direkte skatter.

16. – Forsl. til l. om social bistand fremsættes i samme skikkelse som ved fremsættelsen 4/10 73.

Arbejdsministeren fremsætter forsl. om ændr. af reguleringstidspunktet for arbejdsløshedsdagpengene i 1974. Tidspunktet foreslås rykket frem fra 1/4 til 27/1, fra hvilken dato beløbet forhøjes fra max. 116 til max. 132 kr. Forslaget vedtages ved 3. beh. 31/1 med 145 st. mod 16 (KF).

Som et led i regeringens plan til sanering af landets økonomi fremsætter handelsministeren forsl. til l. om udbyttebegrænsning m. v. Herefter begrænses årsudbyttet, vederlag og tantiemer for det regnskabsår, der kommer for på den førstkommende generalforsamling, til det samme beløb i kroner

og øre som i det nærmest forudgående regnskabsår. Selskaberne kan dog vælge at beregne udbyttet som 5 pct. af egenkapitalen eller 6 pct. af den indbetalte kapital, og der vil altid kunne ydes et vederlag på indtil 5.000 kr. til hvert medlem af de pågældende ledelsesorganer. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 14/2 med 108 stemmer mod 48 (FP, KF og DR), medens 16 (SF og DKP) undlader at stmme. Ved 2. beh. er indføjet en bestemmelse om forbud mod udstedelse af fondsaktier i lovens gyldighedsperiode.

Forsvarsmin. Erl. Brøndum udtaler i folketingets spørgetime, at den nuværende regering ikke som den foregående anerkender »fristaden« Christiania som et socialt eksperiment, men vedstår denne regerings tilsagn om en vis beboelse i en 3 års periode, dvs. endnu et par år; men statens love gælder også for Christiania. Når de 3 år er udløbet, må området rømmes helt, og de mest medtagne bygninger vil blive søgt nedrevet. Det er i praksis den eneste måde, hvorpå man kan hindre antallet af beboere i at vokse.

17. – Socialmin. Jacob Sørensen fremsætter forsl. om ændr. af folke-, invalide- og enkepensionslovene samt omsorgsloven. Forslagene stemmer overens med dem, der blev fremsat af den soc.dem.reg. 4/10 73, bortset fra at den særl. ydelse som kompensation for bortfald af tilskud til forbrugerpriserne på mejeriprodukter (se 6/3 73) nu ikke foreslås indregnet i grundbeløbet, idet statskassen siden 7/11 73 igen yder tilskud til nedsættelse af de pågældende priser (se 10/10 73). Som følge af forliget mellem regeringen og S (se 7/2) vedtages ved 2. beh. på forslag af socialministeren, at den særlige ydelse alligevel skal indregnes i grundbeløbet. Ved 3. beh. 8/3 vedtages forslagene vedr. folkepension og omsorg enstemmigt, medens de to andre lovforslag vedtages med 131 stemmer mod 23 (FP).

Justitsmin. Nathalie Lind fremsætter forsl. til l. om atomanlæg (nukleare anlæg). I forh. til loven af 1962 foreslås en ændr. af erstatningsreglerne, hvilket er en forudsætning for at Danmark kan ratificere nogle konventioner om civilretligt ansvar for nuklear skade. Min. udtaler m. henvisn. til statsministerens programtale 8/1, at det er regeringens hensigt, uanset den godkendelsesprocedure, som er fastsat i loven, inden det første danske atomkraftværk bygges, at give fkt. lejlighed til at tage stilling til sagen. Ved 2. beh. af lovforslaget 26/3 vedtages et ændringsforsl. om at dele lovforslaget i to, forsl. til l. om godkendelse af atomanlæg og forsl. til l. om erstatn. for atomskader.

18. – Bilgrav Nielsen (RV) fremsætter forsl. til beslutn. om nyvurdering af lufthavnen på Saltholm og broen over Store Bælt. 1. beh. 21/2.

19. – På Retsforbundets landsmøde vælges gårdejer Jens Kirk, Thisted, til partiets formand i st. f. Ib Christensen, der ikke ønsker at fortsætte efter at være blevet medlem af fkt. Efter valget udtaler Jens Kirk, at målet må være en nationalisering af Danmarks jord, og at der må indledes et samarbejde med de marxistiske partier for at få dette gennemført.

20. – I anl. af Frankrigs beslutning om at lade franc'en flyde i de næste 6 mdr. meddeles det efter drøftelser mellem regeringen og Nationalbanken, at dette ikke vil medføre nogen ændring i den danske valutapolitik; kronens kurs over for de andre deltagere i EF-valutasamarbejdet vil som hidtil blive fastholdt inden for det fastsatte spillerum.

22. – Udenrigsmin. Guldberg fremsætter forsl. om ændr. af l. om internat. udviklingssamarbejde. Herefter skal overførslen til investeringsfonden for u-landene nedbringes fra 70 til 12 pct. af provenuet af kaffeafgiften eller fra ca. 55 til ca. 10 mkr. Fondens formue var ult. 1973 221 mkr., og fondens forpligtelser har medført årl. udbetalinger på mellem 3.5 og 17,3 kr. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 28/3 med 112 stemmer mod 18, medens 9 undlader at stemme. Ved 2. beh. er med 109 stemmer mod 46 (10 undlader at stemme) vedtaget et

ændringsforslag, hvorefter overførslen til industrialiseringsfonden kun nedbringes fra 70 til 35 pct.

Endvidere fremsætter regeringen forsl. til l. om internat. godstransport med motorkøretøjer og l. om internat. buskørsel. Formålet med de to lovforslag er først og fremmest at skabe hjemmel for administrativt at gennemføre de foranstaltninger, der er nødvendige til iværksættelse af EF-bestemmelser.

Miljømin. Holger Hansen har meddelt overborgmester Urban Hansen, at regeringen ikke vil give Københavns kommune tilladelse til at opføre 25.000 nye boliger på de inddæmmede arealer på Vestamager.

23. – Grønlandsmin. Holger Hansen fremsætter forsl. til fredningslov for Grønland (et kapitel angår fredning af Nordøstgrønland som nationalpark) og forsl. om ændr. af l. om folketingsvalg i Grønland. Herefter skal Grønland ved folketingsvalg udgøre ét valgområde, og to eller flere kandidater skal kunne indgå kandidatforbund.

DKP fremsætter forsl. til beslutn. om stop for alle huslejeforhøjelser, forbud mod opsigelse af lejere og forbud mod opdeling af ejendomme i ejerlejligheder. 1. beh. 27/2.

Nationalbankens diskonto (se 20/12 73) forhøjes fra 9 til 10 pct. Baggrunden for forhøjelsen er den uro, som for en tid må påregnes på de internationale valutamarkeder efter Frankrigs udtræden af det europæiske valutaarrangement. Desuden henvises til det store underskud på betalingsbalancen.

24. – Regeringen har besluttet at lægge Direktoratet for ungdomsundervisningen og Direktoratet for folkeskolen og seminarierne sammen og udnævne direktøren for det førstnævnte, Asger Baunsbak-Jensen, til leder af det nye direktorat. Udnævnelsen medfører, at B.-J., der i knap 3 år har været formand for Det radikale venstre, nedlægger dette hverv. På partiets hovedbestyrelsesmøde 9.–10/2 konstitueres næstformanden, gdr. Gunnar Skov Andersen, Vrå, som fmd. indtil landsmødet i juni.

25. – Undervisn.min. Tove Nielsen fremsætter lovforsl. om Statens Uddannelsesstøtte, hvis gennemførelse anslås at ville medføre besparelser for statskassen på ca. 400 mkr. Støtte i form af statslån foreslås afskaffet og fra 1/8 afløst af statsgaranti for studielån i banker og sparekasser. Stipendiestøtte bortfalder for personer over 18 år og de 18–20-årige henvises til statsgaranterede lån. Herved spares ca. 49 mkr., og en yderligere besparelse på 67 mkr. skal opnås ved bortfald af pristalsregulering af stipendier og lån i perioden april 1973–okt. 1974.

Justitsmin. Nathalie Lind fremsætter forsl. om ændr. af borgerlig straffelov og retsplejeloven. Herefter skal der for særlig grov narkokriminalitet kunne idømmes fængsel i indtil 10 mod hidtil 6 år. Danmark vil herved komme på linie med Finland, Norge og Sverige. Justitsmin. fremsætter endvidere forsl. om ændr. af færdselsloven. Den vigtigste af de foreslåede ændringer går ud på at give min. bemyndigelse til at indføre generelle hastighedsbegrænsninger. Min. henviser bl. a. til, at de gældende hastighedsbegrænsninger som følge af oliekrisen (se 6/11 73) synes at vise et klart fald i ulykkernes antal. En evt. permanent ordning vil dog først blive indført efter en forsøgsperiode på indtil 2 år. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 8/3 med 122 stemmer mod 32.

SF fremsætter forsl. til beslutn. om ændr. af l. om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring. Herefter skal fagbevægelsen igen overtage arbejdsformidlingen, og der indføres en række begrænsninger i en arbejdssøgendes pligt til at modtage anvist arbejde. 1. beh. 1/2.

Ritt Bjerregaard (S) fremsætter forsl. til l. om folkeskolen (se 30/10 73). 1. beh. 22/2.

DR afleverer en spareplan på 4.4 mia. kr. til folketingets politisk-økonomiske udvalg.

Ninn-Hansen nedlægger med øjeblikkelig virkning sit hverv som fmd. for den kons. folketingsgruppe, og straks derefter meddeler Haunstrup Clemmensen, at han ikke vil modtage genvalg som partiformand på landsrådsmødet til september. 29/1 vælger grup-

pen sin politiske ordfører Poul Schlütter til fmd.

26. – Centrums-Demokraterne vælger på et stiftende landsmøde folketingsmand Erhard Jacobsen til fmd.

29. – Statsministeren fremsætter forsl. til l. om anvendelse af sommertid. Foranledningen er energikrisen, men besparelsen beskeden. 2/3 meddeles, at statsministeren har opgivet at få forslaget gennemført.

Min. for off. arb. Damsgaard fremsætter forsl. om ændr. af postloven. Forslaget adskiller sig fra det af den soc. dem. reg. fremsatte (se 31/10 73) derved, at portoforhøjelsen for bladene foreslås gennemført i løbet af 4 år. Loven skal træde i kraft 1/5, den første forhøjelse af bladportoen dog først 1/7.

Justitsmin. Nathalie Lind fremsætter forsl. om ændr. af retsplejeloven. Herefter afskaffes bødeforlægsgrænsen, hidtil 600 kr.

Handelsmin. Nyboe Andersen fremsætter forsl. til l. om priser og avancer, der skal afløse loven af 1971, når prisstoppet udløber 24/2. Den centrale bestemmelse i den gældende lov, kalkulationsreglen i § 5, foreslås ophævet. Indgreb forudsætter ifl. lovforslaget et særligt initiativ fra monopoltilsynets side, og på alle områder, hvor der ikke findes behov for indgreb, vil der derfor råde fri prisdannelse medmindre det drejer sig om forhold, som omfattes af monopollovens bestemmelser. Til gengæld foreslås monopoltilsynets beføjelse i forh. til gældende lov udvidet til også at omfatte indgreb i avancedannelsen og til at foreskrive anvendelsen af bestemte kalkulationsregler. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 14/2 med 108 st. mod 48 (FP, KF og DR) medens 16 (SF og DKP) undlader at stemme.

FP fremsætter forsl. om at ophæve l. om ATP og lade fondens formue, henved 5 mia. kr., indgå i statskassen. 1. beh. 7/3.

Ved 2. beh. af regeringsforslaget om ændr. af udskrivningsloven og lov om særlig indkomstskat (se 8/1) har S, CD og SF foreslået, at formuer mellem 400.000 kr. og 3 mkr. beskattes med 9 promille og den del af formuen, der ligger ud over 3 mkr., med 12 pro mille. Forslaget forkastes med 84 stemmer mod 81. KrF undlader at stemme, da de ønsker en skattefri bundgrænse på 450.000 kr. som foreslået af regeringen.

30. – Under en debat om den markedspolitiske situation på grundlag af en forespørgsel til udenrigsministeren fra samtlige partier i fkt. fremsætter Maigaard (SF) et dagsordensforslag, hvorefter fkt. »modsætter sig det politiske samarbejde mellem EF-landene, som er gennemført uden godkendelse ved forudgående folkeafstemning, og som strider mod de forudsætninger, der før 2/10 72 blev forelagt den danske befolkning«. Heroverfor foreslår Ivar Nørgaard (S), at fkt. skal udtale, at Danmarks medlemskab af EF fortsat bygger på tiltrædelsestraktaten af 22/1 72, og at overladelse til mellemfolkelige myndigheder af beføjelser på områder, der ligger uden for Romtraktaten, skal behandles i overensst. med grundlovens § 20. Maigaard tager herefter sit dagsordensforslag tilbage og stiller det som ændringsforslag til Nørgaards dagsordensforslag. Ændringsforslaget forkastes med 117 st. mod 30, medens 7 undlader at stemme, og Nørgaards dagsordensforslag vedtages derefter med 116 st. mod 8 (FP, deriblandt Glistrup og Bay), medens 30 (SF, DKP, DR, 5 FP og de radikale Poul Overgaard Nielsen og Meta Ditzel) undlader at stemme. Under debatten kritiserer Ivar Nørgaard, at regeringen har været for hurtig til at give EF officiel meddelelse om, at Færøerne vil stå uden for EF og ønsker en frihandelsordning, idet han mener, at der gennem fortsatte forhandlinger måske kunne være opnået et bedre grundlag. Såvel stats- som udenrigsministeren afviser kritikken.

Boligm. Johan Philipsen fremsætter lovforsl. om ændr. af l. om midl. regulering af boligforholdene og af l. om boligbyggeri. Forslagene går ud på at udskyde revisionen af lovene til folketingsåret 74–75, for at der kan blive rimelig tid til at gennemføre en langsigtet løsning af boligproblemerne.

Finansmin. Anders Andersen fremsætter forsl. til beslutn. om ratifikation af over-

ensk. af 16/10 73 mellem Danmark og Sverige om spørgsmål vedr. told og merværdiafgift i forb. med bygning og drift af faste forbindelser over Øresund, og min. for off. arb. Damsgaard genfremsætter forsl. om ratifikation af de dansk-svenske aftaler vedr. faste forbindelser over Øresund og lufthavnen på Saltholm (se 30/10 73). I sin fremsættelse meddeler min., at regeringen vil udskyde påbegyndelsen af Saltholmlufthavnen et år, og at man går ind for en fast forbindelse over Store Bælt, men ønsker en ny sagkyndig vurdering af, om det skal være den vedtagne broforbindelse eller en tunnel. Undersøgelserne skal ske i lys af energikrisen og være færdig senest ved udgangen af 1974, så fkt. kan tage stilling til, om man vil fastholde broforbindelsen eller foretrækker en tunnel med biltog.

Øman (SF) fremsætter forsl. til beslutn. om indførelse af enhedsskat, således at alle betaler samme skat uanset hvor de bor i landet (1. beh. 28/2), forsl. til beslutn. om en reform af ejerboligernes skattemæssige stilling (1. beh. 1/3) og forsl. til beslutn. om afskaffelse af afskrivningsfordele for deltagere i kommanditselskaber (1. beh. 1/3).

FP fremsætter forsl. til beslutn. om ophævelse af sambeskatningen 1. beh. 1/3.

31. – Finansministeren fremsætter en række lovforslag. Ved forsl. om ændr. af l. om investeringsfonds forhøjes med virkn. fra og med indkomståret 1974 maksimum for investeringsfondshenlæggelser til 25 pct. Forsl. til l. om optagelse af statslån i udlandet indeholder en lånebemyndigelse på 2.000 mrk., hvortil kommer 586 mkr. i henh. til tidligere givne bemyndigelser. Min. nævner, at valutareserven i 1973 forøgedes med ca. 2 mia. kr. til knap 8 mia. kr. trods et underskud på betalingsbalancen på ca. 3 mia. kr., og at stigningen i olieprisen i 1974 vil belaste betalingsbalancen yderligere. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 14/2 med 165 stemmer mod 5 (DR). Ved forsl. om ændr. af l. om boligsparekontrakter foreslås denne lov videreført med den ændring, at præmiering af opsparing for fremtiden kun kan opnås, når opsparingen anvendes til anskaffelse af helårsbolig her i landet og ikke som hidtil også i udlandet.

SF fremsætter forsl. til beslutn. om ændr. af arbejderbeskyttelseslovgivningen. 1. beh. 7/3.

Til 3. beh. af forsl. om ændr. af udskrivningsloven og l. om særl. indkomstskat (se 29/1) har S, CD og KrF stillet forslag om, at formuer mellem 450.000 kr. og 3 mkr. beskattes med 9 promille og den del at formuen, der overstiger 3 mkr., med 12 promille. 84 (S, CD, SF, KrF, DKP og DR), stemmer for ændringsforslaget, 84 (FP, V, RV og KF) imod, 1 RV (Lone Dybkjær) stemmer ikke, og 10 (5 S, 1 SF, 1 RV, 2 grønlændere og 1 færing) er fraværende. Da stemmerne for og imod står lige, er ændringsforslaget bortfaldet. På anmodning af Grünbaum standses sagens behandling, og lovforslaget henvises til fornyet udvalgsbehandling.

Februar 1974

1. – Udenrigsministeren fremsætter forsl. til beslutn. om ratifikation af konvention om fiskeri og bevaring af de levende rigdomskilder i Østersøen og bælterne, afsluttet mellem de 7 lande, der grænser op til Østersøen. Forslaget vedtages enstemmigt 15/3.

DKP fremsætter forsl. til beslutn. om opgivelse af alle bruttoindkomster til ligningsmyndighederne for at stramme krydsrevisionen. 1. beh. 1/3.

2. – Et ekstraord. repræsentantskabsmøde i Det kons. folkeparti godkender et holdningsprogram, som er udarbejdet i og enstemmigt tiltrådt af folketingsgruppen. Herefter vil KF som et selvstændigt og fritstående parti arbejde for at skabe øget forståelse og mere indflydelse for kons. synspunkter og bl. a. søge at forenkle lovgivningen, begrænse lovstrømmen, værne om familien, styrke folkestyret, menneskets frihed og ejendomsretten og bevare social tryghed.

5. – Grünbaum (S) fremsætter forsl. om ændr. af kildeskatteloven. Herefter skal rest-

skatter på under 2.000 opkræves efterhånden sammen med det følgende års forskudskat. Er restskatten over 2.000 kr. skal den betales i 3 rater i månederne januar, februar og marts mod nu 6 rater i perioden oktober –marts. Der gennemføres en lempeligere nedtrapning af det forhøjede personfradrag for folke-, invalide- og enkepensionister med ekstraindtægter, hvilket vil formindske restskatteproblemet for denne gruppe og samtidig medføre en vis skattelettelse. Medhjælpende hustruer skal kunne have indtil 5.000 kr. i særskilt indkomst mod nu indtil 2.400 kr. og dog bevare deres skattemæssige stilling som medhjælpende hustru. 1. beh. 26/2.

RV fremsætter forsl. til beslutn. om ændr. af prioriteringen inden for sundhedssektoren, således at sygehusvæsenet aflastes for så mange opgaver som muligt. 1. beh. 8/3.

Efter at der er opnået forlig om formueskatten (se 31/1) vedtages forslaget om ændr. af udskrivningsloven og l. om særl. indkomstskat med 120 stemmer mod 41 (FP og KF). Forliget går ud på, at formuer under 450.000 kr. skal være skattefri, medens formuer mellem 450.000 kr. og 2 mkr. beskattes med 9 pro mille og den del af formuen, der ligger over 2 mkr., med 11 promille.

6. – Soc. min. Jacob Sørensen fremsætter forsl. om ændr. af l. om off. sygesikring (Kiropraktisk behandling) i samme skikkelse som ved fremsættelsen 28/2 73.

Kirsten Jacobsen (FP) fremsætter forsl. om ændr. af l. om ejerlejligheder og Bendix (KF) fremsætter forsl. om ændr. af samme lov samt forsl. til beslutn. om indførelse af ejerlejligheder m. v. i det almennyttige byggeri. Begge forslagsstillerne ønsker, at der skal være adg. til at udstykke almennyttigt byggeri i ejerlejligheder, Kirsten Jacobsen også i ejendomme, der er opført før 1/7 66, der er skæringstidspunktet også for ejerlejligheder i privat udlejningsbyggeri. Bendix peger også på indførelse af andelsboliger i det sociale byggeri. 1. beh. af de tre forslag 8/3.

7. – Efter at det har vist sig at være umuligt at få gennemført forslaget om et skattefrit dyrtidstilskud (se 11/1) slutter regeringen forlig med S. om en række økonomiske indgreb. Forliget er i den endelige form, der foreligger 12/2, desuden tiltrådt af CD og KrF. Ifl. forliget skal der gennemføres en omkostningsdæmpende ydelse til arbejdsgiverne med en udgift for statskassen på 1.9 mia. kr., besparelser på statsbudgettet for 1974–75 på mindst 1.5 mia. kr. og en bunden opsparing på ca. 1 mia. kr. Hertil kommer en række skattepolitiske aftaler, bl. a. om indberetningspligt for pengeinstitutterne for rentebeløb af værdipapirer af en vis størrelse, forhøjelse af selskabsskatterne og en lempelse af skatten af pensionisters ekstraindtægter. I forliget indgør også overvejelser om skærpet lovgivning mod skatteydere med 0-indkomster og forenkling af opkrævningen af restskat, og det forudsættes, at amtsskatterne ikke lempes som foreslået af regeringen (se 8/1).

Indenrigsministeren fremsætter forsl. til l. om lægemidler, i det hele og store identisk med et udkast i apotekerlovsudvalgets betænkning. Ved udarbejdelsen er der taget hensyn til et EF-direktiv. Mht. den såkaldte naturmedicin åbnes der mulighed for en mere liberal holdning, og i lovforslaget er der foreslået en afgrænsning af lægemiddelområdet, der er væsentlig mere fleksibel end gældende lovs definition af lægemidler.

Forsvarsmin. Erl. Brøndum fremsætter forsl. til beslutn. om ratifikation af konvention om det europæiske meteorologiske regnecenter, der har tilslutning fra 15 lande.

SF fremsætter en række forsl. der alle har til formål at afbøde de mest belastende prisvirkninger som følge af oliekrisen m. v. Det drejer sig om forsl. om ændr. af ligningsloven (der dog 26/2 tages tilbage) forsl. om ændr. af l. om vægtafgift af motorkøretøjer m. v., forsl. om ændr. af l. om afgift af benzin, forsl. om ændr. af l. om midl. regulering af boligforholdene, forsl. til beslutn. om etablering af en statslig låneordning vedr. varmeisolering og forsl. til beslutn. om at nedsætte priserne på abonnementskort til DSB. 1. beh. 15/3.

8. – Undervisningsmin. Tove Nielsen fremsætter lovforsl. om amtscentraler for undervisningsmidler (se 9/10 73) og forsl. om ændr. af l. om folkeskolen, hvorefter bestemmelserne i folkebiblioteksloven om skolebiblioteker flyttes til folkeskoleloven. Samtidig gøres oprettelsen af skolebiblioteker, der hidtil har været en frivillig sag for kommunerne, obligatorisk.

Kulturmin. Nathalie Lind fremsætter forsl. til l. om folkebiblioteker, der på så godt som alle afgørende punkter er identisk med det af den forrige regering fremsatte lovforslag (se 7/2 73).

Auken (S) fremsætter forsl. til l. om ekspropriation til bolig- og erhvervsformål (1. beh. 19/3), Haunstrup Clemmensen (KF) forsl. til beslutn. om forbedring af vilkårene for mindre erhvervsdrivende (1. beh. 13/3) og Lauge Dahlgaard (RV) på vegne af S og RV forsl. til beslutn. om værdisikret (indeksreguleret) opsparing og finansiering (1. beh. 19/3).

Endvidere fremsætter arbejdsmin. Philipsen forsl. til l. om omkostningsdæmpende ydelse (se 7/2). Det er en forudsætning for udbetaling af ydelsen, at de af januarpristallet udløste dyrtidsportioner ikke indregnes i priserne, og en bestemmelse herom vil blive optaget i det fremsatte lovforsl. om priser og avancer (se 29/1). Da formålet først og fremmest er at modvirke prisstigninger i erhvervslivet, er staten, amtskommunerne og kommunerne holdt uden for ordningen, det samme gælder banker, sparekasser og forsikringsselskaber. Ydelsen der af staten udbetales til den enkelte arbejdsgiver, udgør 1.728 kr. pr. beskæftiget helårsarbejder i 1974, svarende til 6 gange det til ATP for kalenderåret 1974 indbetalte arbejdsgiverbidrag. Samtidig tages lovforsl. om midl. ændr. af dyrtidsregulering af arbejdsvederlag, forsl. til l. om et dyrtidstilskud og forsl. om ændr. af l. om tjenestemandspension (se 11/1) tilbage. Lovforslaget vedtages. ved 3. beh. 14/2 med 89 stemmer (S, V, CD og KrF) mod 82 (FP, RV, KF, SF, DKP og DR).

12. – Finansmin. Anders Andersen fremsætter forsl. om ændr. af l. om oprettelse af en landsskatteret og om tilsynet med skatteligningen m. v. Forslaget går ud på at fritage landskatteretten for pligten til at indhente en udtalelse fra ligningsdirektoratet i alle sager, der indbringes for retten.

KF fremsætter forsl. om ændr. af l. om radio- og fjernsynsvirksomhed, så der bliver mulighed for at give koncession på private radio- og fjernsynsudsendelser. 1. beh. 14/3.

CD fremsætter forsl. til beslutn. om ændr. af Københavns kommunes forfatning. 1. beh. 15/3.

Et af folketingets nye medlemmer, chefredaktør, cand. polit. Johs. Bøggild (V) nedlægger sit mandat i protest mod det økonomiske forlig mellem regeringen og S, især den bundne opsparing. Første stedfortræder er miljømin. Holger Hansen, der faldt ved valget 4/12, men nu rykker ind i tinget igen.

Folketingets valutaudvalg imødekommer handelsministerens anmodning om at ophæve 60 km fartgrænsen og forbudet mod søndagskørsel. Samtidig hæves restriktionerne på gas-diesel området, og rationeringen af petroleum og jetbrændstof ophæves. Endvidere får erhvervslivet fuld tildeling af fuel oil til produktionsformål, men ikke til opvarmning.

13. – Landbrugsmin. Kofoed fremsætter forsl. om ændr. af l. om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m. v. De fleste af de foreslåede ændringer tilsigter at bringe loven i overensstmed et EF-direktiv.

Handelsmin. Nyboe Andersen fremsætter forsl. om ændr. af l. om garantier til finansieringsinstitutter inden for detailhandelen. Herefter skal statsgarantierne ikke som oprindelig forudsat nedbringes over en 10 års periode begyndende 1/4 75, men først fra 1/4 85. Herved vil de af loven omfattede finansieringsinstitutter være sikret mulighed for fortsat at yde et bidrag til detailhandelens rationalisering. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 28/3 med 125 stemmer mod 25.

DKP fremsætter forsl. til beslutn. om tilvejebringelse af legepladser og friarealer i

forbindelse med boligbebyggelser. 1. beh. 19/3.

Finansmin. Anders Andersen indfører ansættelsesstop i statens administration, således at der hverken må ske besættelse af godkendte nye stillinger eller stillinger der er blevet ledige i forb. med f. eks. pensionering. Stoppet skal gælde til 1/8, og indenrigsministeren skal forhandle med amter og kommuner om lignende ansættelsesstop.

14. – Finansmin. Anders Andersen fremsætter forsl. til l. om bunden opsparing (se 7/2), hvorefter ca. 860.000 personer skal foretage bunden opsparing i form af indlån i banker og sparekasser til et samlet beløb af ca. 1.1 mia. kr. Personer som er fyldt 67 år, eller som fylder 67 år i løbet af 1974, fritages for at deltage i opsparingen, ligeledes fritages enlige, hvis skattepligtige indkomst i 1973 var under ca. 40.000 kr., og ægtepar, hvis sammenlagte indkomst var under ca. 60.000 kr. For sambeskattede ægtefæller beregnes opsparingsbeløbet særskilt af hver ægtefælles indkomst nedsat med et fradrag på 30.000 kr. Et eventuelt uudnyttet fradrag hos den ene ægtefælle overføres til den anden. For enlige, fraseparerede og fraskilte beregnes opsparingsbeløbet af den skattepligtige indkomst med fradrag af 40.000 kr. Af de således reducerede indkomster udskrives den bundne opsparing med 4 pct. af de første 30.000 kr., 7 pct. af de næste 30.000 kr. og 9 pct. af resten. Betalingen skal ske i 3 rater i månederne sept.–nov. 74, og opsparingen frigives i årene 1978–82 efter finansministerens nærmere bestemmelse. De tilskrevne renter kan frit hæves og skal indkomstbeskattes, derimod er det beløb, der står på kontoen, herunder uhævede renter, fritaget for formuebeskatning.

Ritt Bjerregaard (S) fremsætter forsl. om ændr. af l. om styrelsen af kommunernes skolevæsen og af virksomhed efter l. om fritidsundervisning m. v. Der foreslås bl. a. en yderligere decentralisering af styreformen inden for folkeskolen, dels ved at skolenævnene får tillagt flere beføjelser, dels ved at beføjelser overføres fra staten og amtsrådene til kommunalbestyrelsen. 1. beh. 20/3.

CD fremsætter forsl. om ændr. af ligningsloven og kildeskatteloven. Det drejer sig om godtgørelse til selvstændige erhvervsdrivende for opkrævning af moms m. v. og beskatningen af medhjælpende hustruer. 1. beh. 13/3 sammen med Haunstrup Clemmensens forsl. til beslutn. (se 8/2) om samme emner.

FP fremsætter forsl. om ophævelse af l. om et hovedstadsråd (1. beh. 6/3) og KrF forsl. til beslutn. om at bringe rigsadvokatens cirkulære nr. 144 af 15/7 1969 i overensst. med gældende ret (1. beh. 29/3.

Under en forespørgselsdebat i fkt. om åndssvageforsorgen stiller såvel Hanne Reintoft (DKP) som Arne Melchior (CD) dagsordensforslag. Efter DKP's forslag opfordrer fkt. regeringen til at søge bevillinger gennemført, således at åndssvagelovens bestemmelser om undervisning, oplæring, pleje og udvikling kan gennemføres. Dette forslag forkastes med 101 stemmer mod 20; 10 undlader at stemme. Melchiors forslag går ud på, at fkt. skal opfordre min. til at foranledige socialstyrelsen og de direkte med åndssvageforsorgen arbejdende myndigheder til at fremkomme med oversigt over sådanne bevillinger, som anses for nødvendige for at give forsorgen fuldt forsvarlige økonomiske muligheder, og at fkt. tilsiger en hurtig og positiv behandling af evt. fremkommende behov. For dette forslag stemmer 14, imod 110, og 8 undlader at stemme.

Efter et møde med el-værkerne beslutter handelsministeren at ophæve restriktionerne på el-forbruget.

15. – Det lønregulerende januarpristal er beregnet til 128.5 og udløser 3 dyrtidsportioner. I forhold til okt. 73 er stigningen 5.7 point.

19. – De nordiske miljøministre underskriver en fælles nordisk miljøkonvention, hvorefter de nordiske lande kommer til at udgøre en miljømæssig enhed.

Trafikmin. Kr. Damsgaard erklærer i Nordisk Råd, at regeringen går ind for gennemførelsen af Øresundsforbindelsen og Saltholm lufthavn.

21. – KrF fremsætter forsl. om ændr. af l. om svangerskabsafbrydelse, hvorefter der indføres tvungen rådgivning for kvinder, der ønsker abort. 1. beh. 26/4.

Medl. af fkt. Birgit Busk udtræder af FP's folketingsgruppe og repræsenterer herefter De uafhængige som gruppe i fkt.

22. – KF fremsætter forsl. til l. om frivillig opsparing, hvorefter indskud på mindst 500 og højst 5.000 kr., der i perioden 1/4–1/10 74 indsættes på bundne konti i banker og sparekasser, kan fradrages i den skattepligtige indkomst for 1974. Indskud skal også kunne ske i form af aktier, aktiecertifikater og obligationer. Det opsparede beløb kan hæves efter 1/1 78. 1. beh. 12/3.

26. – DKP fremsætter forsl. til l. om tinglysning af kapitalværdistigninger på jord og faste ejendomme som en offentlig prioritet (1. beh. 3/4) og S forsl. til beslutn. om gennemførelse af en arbejdsmiljøreform (1. beh. 27/3).

Vestre landsret frifinder de anklagede fagforeningsfolk i Hope Computer sagen (se 6/8 73). Retten finder, at Hope Computers gæster og ansatte nok havde haft grund til at føle sig truet, men at ingen af de tiltalte med magt eller trusler om magt havde hindret nogen i at forlade fabrikken eller medvirket hertil. I præmisserne hedder det, at de forhold, som er omfattet af tiltalen, ikke kan anses for politiske lovovertrædelser, og de tiltaltes principielle påstand om, at den indankede dom ophæves og sagen henvises til behandling ved et nævningeting, vil derfor ikke kunne tages til følge.

27. – K. Helveg Petersen (RV) fremsætter forsl. om ændr. af den nye lov om radio- og fjernsynsvirksomhed, som blev vedtaget 8/6 73 og træder i kraft 1/4. Forslaget går ud på, at lovens ikrafttræden udskydes et år for at der kan foretages en fornyet gennemgang af loven, især radiorådets sammensætning og de amtslige programudvalg. 1. beh. 14/3.

Den 31-årige læge Jørgen Kleener, tidl. fmd. for Yngre Læger, udnævnes til fmd. for radiorådet.

28. – Indenrigsmin. Jacob Sørensen fremsætter forsl. om ændr. af forsk. lovbestemmelser om kommunal og amtskommunal administration m. v. Lovforslaget indeholder forsl. til ændringer i 22 love under forsk. ministeriers forretningsområder og tager sigte på at bekæmpe unødvendig dobbeltadministration i tilfælde, hvor ifl. gældende kompetencefordelingsregler en administrativ afgørelse kan eller skal behandles af to eller flere instanser.

FP fremsætter forsl. om ophævelse af l. om omnibus- og fragtmandskørsel (1. beh. 27/3) og Grünbaum (S) forslag om ændr. af ligningsloven. Forslaget tager sigte på at komme de såkaldte 0-indkomster til livs ved en bestemmelse om at den skattepligtige indkomst ikke gennem afskrivning, varelagernedskrivning, henlæggelser til investaringsfond og indskud på etableringskonto må bringes ned under privatforbruget. Ændringen skal efter forslaget gælde fra og med indkomståret 1974. 1. beh. 22/3.

Marts 1974

1. – Arb.min. Johan Philipsen fremsætter forsl. om ændr. af l. om alm. arbejderbeskyttelse. Formålet er at skabe hjemmel for udfærdigelse af bestemmelser om køre- og hviletid m. v. der opfylder den europæiske overensk. af 1/7 70 om arbejdet for besætninger på køretøjer i international vejtransport (AETR). Reglerne svarer nøje til EF-reglerne for landevejstransport (se 10/10 72).

DKP fremsætter forsl. til beslutn. om fuld udnyttelse af midlerne i Statens Uddannelsesstøtte (frigivelse af 90 mkr.). 1. beh. 27/3.

Regeringen beslutter, at Roskilde Universitetscenter ikke skal have lov til at uddanne folkeskolelærere.

5. – De kommunale valg viser meget stærk nedgang i stemmeprocenten. Ved amtsrådsvalgene er valgdeltagelsen nede på 59.7 pct. mod 74.5 pct. i 1970, og ved valget til kommunalbestyrelser er de tilsvarende tal 63.6 og 72.6; i Københavns kommune er stem-

meprocenten helt nede på 48.5. Størst er valgdeltagelsen i nogle jyske kommuner.

Ved amtsrådsvalget får S 33.2 pct. af de afgivne stemmer mod 42.9 pct. i 1970 og 25.6 pct. ved folketingsvalget 4/12 73. For RV er de tilsvarende tal 8.4, 9.8 og 11.2, for KF 13.0,, 20.9 og 9.2, for DR 1.7, 0.7 og 2.9, for SF 4.4, 3.5 og 6.0, for DKP 3.7, 1.1 og 3.6, for CD 2.3 mod 7.3 ved folketingsvalget, for KrF 3.4 mod 4.0 ved folketingsvalget, for V 19.5, 19.9 og 12.3, for VS 1.1, 0.6 og 1.5, for FP 8.5 mod 15.9 ved folketingsvalget. Andre lister fik 0.6 pct. af stemmerne mod 0.5 i 1970.

FP bliver repræsenteret i alle amtsråd med 1, 2 eller 3 mandater, derimod får CD kun 1 mandat i 2 amtsråd. KrF får 1 mandat i 7 amtsråd og 2 i Viborg amt, DKP får 2 mandater i Københavns amt og 1 mandat i 5 andre amter. DR opnår ikke repræsentation i amtsrådene. De 5 partier, der var repræsenteret i fkt. før 4/12 73, får flg. antal mandater i amtsrådene: S 135 (1970: 162), V 98 (95), KF 45 (72), RV 34 (35) og SF 9 (1). V besætter 9 af de 14 amtsbogmesterpladser og S 5. Efter valget i 1970 besatte KF amtsborgmesterpladsen i Københavns amt og RV amtsborgmesterpladsen i Odense amt.

I Københavns kommune mister S det absolutte flertal i borgerrepræsentationen, idet de kun får 22 (af i alt 55) mandater mod 31 i 1970, DKP bliver det næststørste parti med 7 (1) mandater, SF får ligeledes 7 (5) mandater, KF 6 (11), RV 3 (5) VS 2 (1), V 1 (1) mandat., FP får 3 mandater, CD, KrF og DR hver 1 mandat, og det samme får et valgforbund af en lang række lister for yderliggående anskuelser.

I Frederiksberg kommune bevarer de konservative flertallet med 14 af 25 mandater.

6. – S genfremsætter den soc.dem. regerings forsl. om ophævelse af 1. om dødsstraf for visse handlinger begået under krig og fjendtlig besættelse og om ændr. af militær straffelov (se 11/10 73). 1. beh. 19/4.

KF fremsætter forsl. om ændr. af postloven, hvorefter trafikministerens bemyndigelse til at udvide postgirokontorets virksomhed til at omfatte långivning til statsansatte, der opretter lønkonto (se 8/6 73) bortfalder. 1. beh. 5/4.

DKP fremsætter forsl. om ændr. af l. om pas til danske statsborgere, således at enke- og invalidepensionister ligestilles med personer over 67 år mht. udstedelse af billige pas. 1. beh. 5/4.

7. – Som et led i regeringens økonomiske politik fremsætter finansmin. Anders Andersen forsl. om ændr. af selskabsskatteloven. Indkomstskatten af aktieselskaber foreslås forhøjet fra 36 til 39 pct. af den del af den skattepligtige indkomst, der overstiger »indkomstfradraget«, dvs. halvdelen af den skattepligtige indkomst, dog højst 2½ pct. af aktiekapitalen. Merprovenuet er for finansåret 74–75 anslået til 200 mkr. hvoraf 35 mkr. vil tilfalde kommunerne. Finansmin. fremsætter endvidere forsl. om ændr. af afskrivningsloven. Ved forslaget begrænses adgangen til afskrivninger på skibe, der ejes af interessentskab, partrederi eller kommanditselskab; anpartshaveren skal i hvert indkomstår begrænse sine afskrivninger på skibe og nybygningskontrakter så meget, at han ikke får underskud på sin samlede rederi- og værftsvirksomhed. Ordningen, der skal træde i kraft med virkning for indkomståret 1974, gælder ikke for de anpartsselskaber, der omfattes af selskabsskatteloven, og fiskefartøjer er holdt udenfor.

KrF fremsætter forsl. til beslutn. om afskaffelse af skat på folkepension. 1. beh. 5/4.

8. – Handelsmin. Nyboe Andersen fremsætter forsl. til l. om markedsføring og forsl. til l. om Forbrugerklagenævnet.

Indenrigsmin. Jacob Sørensen fremsætter forsl. til l. om sygehusvæsenet og forsl. om ændr. af l. om off. sygesikring, der begge må ses i sammenhæng med 3 lovforslag, som vil blive fremsat af undervisningsministeren, nemlig forsl. om ændr. af l. om folkeskolen, om ændr. af l. om fritidsundervisning og om kommuners og amtskommuners bidrag til statslige og private skoler og

kurser. Disse 5 lovfsl. udgør sammen med den refusionsafvikling, der er foreslået i de tidligere (se 8/2) fremsatte lovforslag om folkebiblioteker og om amtscentraler for undervisningsmidler samt de ændringer i finansieringen af kommunernes sociale udgifter, som evt. bliver gennemført ved lov om social bistand (se 16/1) en ny 4. etape af byrdefordelingsreformen, hvorefter procentrefusioner af kommunernes udgifter afløses af generelle statstilskud efter objektive kriterier for udgiftsbehov. Efter forslaget om ændr. af sygesikringsloven bortfalder befordringsgodtgørelsen, der hidtil er ydet alle gruppe 1-sikrede, men bibeholdes for pensionister, der modtager pension efter de sociale pensionslove.

DKP fremsætter forsl. til beslutn. om ændr. af l. om dagpenge ved sygdom eller fødsel og forsl. om ændr. af l. om dagpenge ved sygdom eller fødsel (Anmeldelse af fravær p. g. a. sygdom, dagpengeudvalgets sammensætning m. v.). Forslagsstillerne ønsker at dagpengene skal udgøre 100 (nu 90) pct. af gennemsnitslønnen i fag eller område, dog med den begrænsning at dagpengene pr. uge ikke kan overstige lønmodtagerens egen indtægt beregnet på ugebasis. 1. beh. 2/4.

12. – Landbrugsmin. Kofoed fremsætter lovforsl. om tilskud til fremme af regnskabsføring i jordbrugsbedrifter. Ved forslaget gennemføres et EF-direktiv, som pålægger medlemslandene at indføre en støtteordning til fremme af regnskabsføringen, hvis ikke mindst 70 pct. af de landbrug, der drives som hovederhverv, har en regnskabsføring, som opfylder kravene i direktivet.

Bendix (KF) fremsætter forsl. til beslutn. om nedsættelse af en parlamentarisk kommission med det formål at tilvejebringe et egnet grundlag for folketingets fastlæggelse af den højere uddannelses styring og organisation. 1. beh. 23/4.

Endvidere fremsætter CD forsl. til beslutn. om ændr. af lov om kommunernes styrelse (1. beh. 5/4) og S forsl. til beslutning om ændr. af lovgivningen om forsikring mod følger af ulykkestilfælde (1. beh. 23/4).

13. – Landbrugsmin. Kofoed fremsætter forslag om udskydelse af revisionen af l. om tilskud til den landøkonomiske konsulentvirksomhed til folketingsåret 1974–75 med den begrundelse, at der kan blive tale om ændringer i loven, når der efter forhandlinger med EF-kommissionen og landbrugsorganisationerne er taget beslutning om formen for gennemførelsen af nogle bestemmelser i et EF-direktiv.

Justitsmin. Nathalie Lind fremsætter forsl. om ændr. af færdselslovens bestemmelser om hyrekørsel, således at der i kommuner med indtil 20.000 indbyggere dels ikke længere skal gælde noget forbud mod at anvende hyrevogne til andet end hyrekørsel, dels ikke længere skal gælde nogen pligt for kommunen til at oprette holdepladser for hyrevogne. Min. fremsætter endvidere forslag om ændr. af retsplejeloven i anl. af at en række markedsføringssager efter forsl. til l. om markedsføring (se 8/3) skal behandles ved sø- og handelsretten i København.

Socialmin. Jacob Sørensen fremsætter forsl. om ændr. af lov om børne- og ungdomsforsorg og forsl. om ændr. af omsorgsloven. Forslagene indeholder bemyndigelser for min. til at fastsætte maksimumsgrænser for de beløb, hvoraf statens tilskud til daginstitutioner, pleje- og alderdomshjem beregnes. Ændringen af børne- og ungdomsforsorgsloven regnes at ville medføre en besparelse for statskassen på 37 mkr. på årsbasis, afskaffelse af reglerne om lægetilsyn og tandpleje vedr. daginstitutionerne vil medføre en besparelse på ca. 10 mkr., og for pleje- og alderdomshjem anslås besparelsen i 1974–75 til 44 mkr.

DKP fremsætter forsl. om ændr. af l. om beregning af et reguleringspristal. Ændringen går ud på, at også skatter og afgifter skal indgå i grundlaget for beregningen. 1. beh. 26/4.

KrF fremsætter forsl. om ændr. af borgerlig straffelov med forbud mod at sælge utugtige billeder eller genstande til personer under 18 år, forbud mod reklame med eller

udstilling af utugtige billeder ud til off. gade samt straf for dem, der ikke retter sig efter lukkeloven eller reglerne om off. filmforevisning. 1. beh. 26/4.

14. – Undervisningsmin. Tove Nielsen fremsætter forsl. om ændr. af l. om fritidsundervisning og l. om folkeskolen samt forsl. til l. om kommuners og amtskommuners bidrag til statslige og private skoler (se 8/3). Med gennemførelsen af disse lovforslag med virkning fra 1/4 75 vil procenttilskuddene til kommunernes og amtskommunernes skole- og undervisningsvæsen ophøre og det økonomiske ansvar for hele dette område alene påhvile kommuner (børnehaveklasser, 1.–10. klasser og realklasser) og amtskommuner (undervisningen på gymnasieniveau, herunder i klasser til HF). Dette gælder dog ikke oprettelsen af gymnasieskoler, hvortil der stadig ydes procenttilskud af staten, indtil statsgymnasierne overgår til amtskommunerne, hvilket ventes at kunne ske fra 1/4 75.

Grünbaum (S) fremsætter forsl. om ændr. af udskrivningsloven. Forslaget går ud på at ophæve udskrivningslovens § 11, som bevirker at de »skattefri millionærer« ikke alene kan slippe for at betale indkomstskat, men samtidig som følge af den lave skattepligtige indkomst også kan opnå en nedsættelse af den formueskat der ellers skulle have været betalt efter udskrivningslovens § 10. 1. beh. 24/4.

KrF fremsætter forsl. til beslutn. om ophævelsen af den obligatoriske seksualundervisning i folkeskolen. 1. beh. 26/4.

15. – Undervisningsmin. Tove Nielsen fremsætter forsl. om ændr. af l. om folkeskolen. (Afstemninger om nedlæggelse af skoler, begrænsning af lærertimeforbruget m. v.). Forslaget giver forældrekredsen ved småskolerne bedre muligheder end hidtil for at få udskudt en kommunalbestyrelses beslutning om skolens nedlæggelse. Mens der hidtil er krævet 80 pct. tilslutning blandt skoledistriktets beboere for at få afstemning om skolens bevarelse eller nedlæggelse, kræves der efter forslaget kun 50 pct., og samtidig skal 75 mod nu 80 pct. af de stemmeberettigede kunne kræve nedlæggelsen udskudt i indtil 8 år mod nu indtil 4 år.

Ministeren fremsætter endvidere forsl. til l. om Ålborg Universitetscenter. Forslaget skal skabe forudsætninger for, at centret kan begynde uddannelserne 1/9. Min. nævner, at det karakteristiske for Ålborgcentret er, at der i det tænkes integreret en række videregående uddannelser, som allerede findes i Ålborg: Den sociale Højskole, Ålborg Teknikum, Danmarks Ingeniørakademis afdelinger og filialen af Handelshøjskolen i København sammen med de erhvervsøkonomiske specialuddannelser ved Handelsskoleafdelingen i Ålborg. Hertil kommer, at landinspektørstudiet ved Landbohøjskolen i København tænkes overført til Ålborg. Derimod vil regeringen ikke, som det har været påtænkt, lade folkeskolelæreruddannelsen (Ålborg Seminarium) indgå i centret.

Boligmin. Johan Philipsen fremsætter forsl. om ændr. af l. om boligsikring og forsl. om ændr. af lov om midl. støtte til almennyttigt boligbyggeri. På en række punkter er de foreslåede ændr. i boligsikringsordningen identiske med forslag, der var indeholdt i den tidl. regerings forslag af 5/10 73, på andre punkter er der afvigelser, således er forslaget om pristalsregulering ikke medtaget. Hovedideen i forslaget er ligesom i forslaget af 5/10 en mindre indkomstafhængig boligsikringsordning, hvilket i sig selv mindsker behovet for en automatisk pristalsregulering. Efter forslaget kan der ydes boligsikring, når lejen overstiger et grænsebeløb på 15 pct. af de første 30.000 kr. af husstandsindkomsten og 25 pct. af resten, og boligsikringen kan udgøre 2/3 (hidtil 3/4) af forskellen mellem grænsebeløb og leje. Det andet lovforslag går ud på, at der stilles et yderligere statslån på 100 mkr. til rådighed for Boligselskabernes Landsbyggefond for dermed at sætte fonden i stand til at videreføre den gældende driftslåneordning for de almennyttige boligselskaber.

Finansmin. Anders Andersen fremsætter forsl. om ændr. af 1. om særlig indkomstskat m. v. Forslaget har til formål at skær-

pe beskatningen af særlig store fortjenester ved afståelse af fast ejendom, men der foreslås også visse lempelser, og alt i alt regnes der med uændret provenu. Forskellen mellem anskaffelses- og afståelsessum reduceres som hidtil med et fast tillæg til anskaffelsessummen på 30 pct., men det varierende tillæg på 6 pct. om året foreslås forhøjet til 9 pct. beregnet efter rentes rente-metoden, og den skattepligtige fortjeneste beskattes med 75 mod hidtil 65 pct. Ved ekspropriation eller mindelig overenskomst om afståelse lempes beskatningsreglerne ved indførelse af et særligt fradrag på 30.000 kr. Parcelhuse inddrages under kapitalvindingsskatten, dog kun for så vidt grunden er over 1.400 m². (Ved forhandlingerne med regeringen (se 7/2) stillede S. som betingelse for at medvirke ved afskaffelse af 2.5 pct. afgiften ved salg af fast ejendom (se 8/1) at fortjeneste ved salg af parcelhuse blev inddraget under kapitalvindingsskatten)

KF fremsætter forsl. til l. om investeringskonti, hvorefter enhver kan indsætte indtil 10.000 kr. skattefrit på en investeringskonto i et pengeinstitut. Beskatning finder først sted, når beløbet hæves til forbrug, men der kan f. eks. købes aktier for beløbet, uden at det kommer frem til beskatning, før aktierne igen sælges. Det hævede beløb skal dog ikke indkomstbeskattes, men beskattes som kapitalvinding, når det drejer sig om personer over 67 år. 1. beh. 24/4.

S fremsætter forsl. til l. om en særlig ydelse (Til visse folke- og invalidepensionister) og DKP fremsætter forsl. om ændr. af l. om folkepension (Pensionstillæg, ægteskabstillæg og hustrutillæg m. v.) og forsl. om ændr. af l. om invalidepension m. v. (Pensionstillæg, ægteskabstillæg og hustrutillæg m. v.).

FP fremsætter forsl. til beslutn. om et nyt straffesystem bygget på vederlags- og erstatningsprincippet. Ifl. forslaget skal alle fængsler og straffeanstalter gøres til fabrikker og værksteder, som skal drives på forretningsmæssig basis. (1. beh. 26/4). FP fremsætter endvidere forsl. til beslutn. om gennemførelse af en samlet lovgivning omfattende ansættelsesforhold for alle lønmodtagergrupper. 1. beh. 30/4.

CD fremsætter forsl. om ændring af l. om valg til folketinget, hvorefter et parti kun må opstille én kandidat i hver opstillingskreds. 1. beh. 24/4.

KrF fremsætter forsl. om ændr. af l. om pressens brug og forsl. om ændr. af borgerlig straffelov vedr. freds- og æreskrænkelser. Det foreslås, at bladudgiverne skal kunne idømmes store tillægsbøder, når en ansvarshavende redaktør er idømt hæftestraf for krænkelse af privatlivets fred. 1. beh. 26/4.

DR fremsætter forslag om ophævelse af l. om Statens Kunstfond. 1. beh. 30/4.

19. – SF fremsætter forsl. om ændr. af l. om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring. Forslaget går ud på at fjerne de bestemmelser, der danner grundlaget for særkontrollen af lastearbejdere, eksportchauffører og lønarbejdende fiskere. 1. beh. 30/4.

Egon Jensen (S) fremsætter forsl. til beslutn. om nedsættelse af en kommission til at gennemgå den kommunale styrelseslov. 1. beh. 3/5.

FP fremsætter forsl. til beslutn. om nedsættelse af en kommission i. h. t. grundlovens § 51.

20. – Kulturmin. Nathalie Lind giver på foranledning af Erhard Jacobsen (CD) fkt. en skriftlig redegørelse om Danmarks Radio umiddelbart før den nye radiolov træder i kraft 1/4. 26/3 finder en forhandling sted om redegørelsen.

21. – Arbejdsmin. Johan Philipsen fremsætter forsl. om ændr. af l. om alm. arbejderbeskyttelse (vedr. bygherreansvar for samordningen af sikkerhedsarbejdet på bygge- og anlægspladser).

Under en udenrigspolitisk forespørgselsdebat i fkt. stiller den soc.dem. ordfører K. B. Andersen dagsordensforslag, hvorefter tinget udtaler, at Danmark 1) fortsat ønsker at tage aktiv del i bestræbelserne for fred og afspænding i og uden for Europa, 2) fortsat vil deltage i udbygningen af det uden-

rigspolitiske samarbejde mellem EF-landene inden for Københavnsrapportens rammer som forudsætning for praktisk samarbejde mellem de ni, 3) vil videreføre sin naturlige kontakt med de øvrige nordiske lande, som den bl. a. kommer til udtryk i Nordisk Råd, 4) ikke anser den atlantiske alliance som et mål i sig selv, men betragter det ligeberettigede samarbejde inden for alliancen som det realistiske grundlag for sikkerheds- og afspændingspolitikken, og 5) vil fortsætte og udbygge sit samarbejre med den tredie verden med henblik på at bidrage til en bedre international balance. Forslaget vedtages med 102 stemmer mod 25, medens 9 undlader at stemme. For dagsordenen stemmer S, de fleste FP, V, de fleste RV, KF, CD og KrF, imod enkelte FP, de fleste DR, SF og DKP. Forinden er 3 ændringsforslag til dagsordensforslaget forkastet med store flertal. SF foreslår, at 2) affattes således: at afvikling af dansk militærvæsen er et egnet middel til fremskyndelse af almindelig nedrustning i Europa og vil være et værdifuldt dansk bidrag til de igangværende forhandlinger i Genève og Wien, og at 4) udgår. DKP foreslår denne affattelse af 4): at fkt. på baggrund af Storbritanniens genforhandling om forudsætningerne for medlemskab af EF opfordrer regeringen til at tage vort medlemskab op til efterprøvning. Ib Christensen, DR, foreslår endelig, at 2) skal have flg. ordlyd: at Danmark som selvstændig stat fortsat vil deltage i samarbejde med alle europæiske lande om fælles anliggender.

22. – Finansmin. Anders Andersen fremsætter forsl. om ændr. af kildeskatteloven. Forslaget går ud på at ophæve 8 pct. tillægget til kommunerne af det beløb, de får til gode i kildeskattedirektoratet ved slutopgørelsen pr. 1/11 i det år, der følger efter indkomståret. Gennemførelsen af lovforslaget anslås at ville medføre en besparelse for 1974–75 på mellem 120 og 130 mkr.

RV fremsætter forsl. til beslutn. om, at personfradrag og skalagrænser i statsskatten reguleres i takt med lønudviklingen og ikke som nu efter pristallet. 1. beh. 21/5.

26. – I fkt. finder en forhandling sted om kulturministerens skriftlige redegørelse om Danmarks Radio af 20/3.

27. – DR fremsætter forslag om ophævelse af l. om statstilskud til orkestre uden for hovedstadsområdet og af l. om statstilskud til et lansdelsorkester for Sjælland samt forsl. om ændr. af l. om film og biografer og l. om teatervirksomhed.

28.–29. – Til finanslovforslagets 3. beh. er der stillet 557 ændringsforslag, de fleste af regeringen, men mange af oppositionspartierne, navnlig FP, DKP og DR. 380 ændringsforsl. vedtages med skiftende flertal, men i intet tilfælde mod regeringens ønske. Blandt de forkastede ændringsforsl. er FP's om besparelser på 8 mia. kr., heraf godt 1 mia. kr. på specielle konti og knap 7 mia. kr. under budgetreguleringskontoen, og SF's og DKP's om fjernelse af militærbevillingerne. Ved den endelige afstemning vedtages finanslovforslaget med 116 stemmer (S, V, RV, KF, CD, KrF og DR) mod 41 (FP, SF og DKP). Birgit Busk (uafh.) undlader at stemme. Herefter balancerer statsbudgettet for 1974–75 med 65.5 mia. kr. Drifts- og anlægsbudgettet var forelagt med indtægter på 63.3 mia. kr. og udgifter på 57.3 mia. kr. Efter afstemningerne om ændringsforslagene er indtægterne 65.1 mia. kr. og udgifterne 61.4 mia kr. Kasseoverskuddet, der efter det oprindelige forslag var 3.5 mia. kr., er reduceret til 1.4 mia. kr.